

rim

REVISTA DE

5-6
(97-98)

ISTORIE MILITARĂ

2006

DIN SUMAR

- 90 de ani de la intrarea României în Primul Război Mondial
- Decizia de înarmare a lui Stalin
- Cu generalul Dietrich von Choltitz pe câmpurile de luptă din al Doilea Război Mondial
- Epopeea escadrilei „Flying Tigers”

REVISTA DE ISTORIE MILITARĂ

Publicația este editată de Ministerul Apărării, prin Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, membru al Consorțiului Academiiilor de Apărare și Institutelor pentru Studii de Securitate din cadrul Parteneriatului pentru Pace, coordonator național al Proiectului de Istorie Paralelă: NATO – Tratatul de la Varșovia

COLEGIUL DE REDACȚIE

• General-maior (r) dr. MIHAIL E. IONESCU, directorul Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară

• Colonel (r) dr. PETRE OTU, directorul științific al Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară

• Prof. univ. dr. DENNIS DELETANT, London University

• Prof. univ. dr. MIHAI RETEGAN, Universitatea București

• IULIAN FOTA, directorul Colegiului Național de Apărare

• Dr. SERGIU IOSIPESCU, cc. șt., Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară

• Prof. univ. dr. ALESDANDRU DUȚU, Universitatea „Spiru Haret”

• Conf. univ. dr. MARIA GEORGESCU, Universitatea Pitești

• Comandor (r) GHEORGHE VARTIC, cc. șt., Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară

SUMAR

- **90 de ani de la intrarea României în Primul Război Mondial**
 - Război și alianțe: august 1916 – *ANDREI MIROIU* 1
 - Eșichierul politic românesc în fața unei dileme geopolitice
– *conf. univ. dr. MARIA GEORGESCU* 9
 - Comandamentul Armatei Române în campania din toamna anului 1916
PETRE OTU 18
 - Generali și ofițeri basarabeni participanți la Primul Război Mondial
– *maior dr. ANATOL LEȘCU, Republica Moldova* 27
 - Octavian Goga: Însemnări din zilele războiului nostru – *PETRE OTU* 32
 - Probleme teritoriale românești în discuția Marilor Puteri (1914-1918)
– *colonel prof. univ. dr. ION GIURCĂ* 43
 - Propaganda instituționalizată a Aliaiților în Primul Război Mondial
– *colonel CĂLIN HENTEA* 48
 - Noua realitate politico-statală în Balcani după Primul Război Mondial
– *colonel (r) ALEXANDRU OȘCA* 53
- **Istoria Războiului Rece**
 - Decizia de înar mare a lui Stalin – *dr. GERHARD WETTIG, Germania*
Traducere MARIA MIHĂILĂ 60
- **Dezvăluiri**
 - Cu generalul Dietrich von Choltitz pe câmpurile de luptă din al Doilea Război Mondial (I) – *EMANUEL ANTOCHE, Franța* 65
- **Istoria lumii și lumea istoriei**
 - Epopeea escadrilei „Flying Tiger s” – *dr. ANDREI CĂPUȘAN* 72
- **Reflecții. Opinii. Controverse**
 - Problema originii albanezilor: puncte de vedere (II)
– *dr. ALEXANDRU MADGEARU* 77
- **Arheologie militară**
 - Halebardă voievodală de ceremonial – *dr. IONIȚĂ DUMITRU-BISTRIȚA* 81
- **Note de lectură**
 - Transformarea Forțelor Armate Canadiene
– *Iocotenent-colonel LAURENȚIU-CRISTIAN DUMITRU* 82
 - Forțele de Operațiuni Speciale – o viziune nord-americană
– *căpitan DARIE-MIRCEA DAȘU* 87
- **Semnal, recenzii** – *CARMEN RÎJNOVEANU, comandor (r) GHEORGHE VARTIC, MIRCEA SOREANU* 91

• Revista este inclusă în baza de date a Consiliului Național al Cercetării Științifice în Învățământul Superior, fiind evaluată la categoria „C”.

• Abonamentele se fac prin unitățile militare, pentru cititorii din armată (3 lei x 6 = 18 lei/an), precum și prin oficiile poștale și factorii poștali (5 lei x 6 = 30 lei/an). Sumele se depun în contul nr. R046TREZ7015005XXX000147 deschis la Trezoreria Statului, sector 1, București pentru U.M.02526 București, cod fiscal: 4221098.

• Cititorii din străinătate se pot abona prin S.C. Rodipet SA, Piața Presei Libere nr. 1, sector 1, București, România la P.O. BOX 33-57, la fax 0040-21-2226407 sau 2226439

• Poziția revistei în lista-catalog a publicațiilor este la numărul 5017
ISSN 1220-5710

RĂZBOI ȘI ALIANȚE: AUGUST 1916¹

ANDREI MIROIU

Au trecut 90 de ani de la intrarea țării noastre în Marele Război. Decizia a fost comentată și răscomentată, întoarsă pe toate fețele și pare că n-ar mai fi nimic de spus în privința ei. Metodologia istoriografică pare să fi dat tot ce putea în privința respectivului eveniment. E greu de prevăzut că se vor mai descoperi noi arhive care să aducă ceva în plus la ceea ce știm despre factualul lui august 1916. Chiar dacă se vor descoperi, ele vor fi probabil imagini particulare și particularizante, care vor adăuga poate o nuanță în plus evenimentelor, dar nu ne vor schimba cu totul înțelegerea lor. Trebuie astfel să credem că subiectul, ca izvor de inspirație teoretică, ar fi cu totul epuizat? Răspunsul meu e negativ. Dacă istoria, în accepțiunea ei clasică, și-a terminat demersul investigativ, susțin că știința politică, înțelesă ca demers de generalizare pornit de la faptul istoric² poate oferi o interpretare particulară, interesantă a acțiunii românești din august 1916. Înțelesă ca decizie de război, acțiunea poate fi cercetată în cadre conceptuale pe care istoria nu le utilizează sau nu le utilizează constant, anume cele desprinse din teoriile relațiilor internaționale.

O centrare prea exclusivistă a domeniului cercetării pe folosirea documentelor de primă mână și lipsa unei grile interpretative coerente și cuprinzătoare afectează atât înțelegerea, cât și explicarea fenomenelor istorice. În cele ce urmează voi încerca să analizez această decizie din perspectiva teoretică a relațiilor internaționale, legată de raportul dintre balansare și aliniere, dintre o tentativă conștientă de a altera un echilibru sau un dezechilibru de putere și cea de a se alia cu câștigătorul prezumtiv al unei competiții pentru putere. Demersul pe care îl întreprind mi se pare cu atât mai semnificativ, cu cât un veritabil curent de opinie s-a format în mediile academice internaționale, cu deosebire în cele americane, după care decizia românească ar fi fost una de aliniere, punct de vedere pe care îl socotesc pripit. Metodologic, prezentul studiu se va sprijini atât pe o analiză a

teoriilor raporturilor dintre balansare și aliniere, cât și pe o cercetare a surselor românești (documente politice și militare, memorii, lucrări interpretative) pentru a argumenta ideea conform căreia hotărârea din august 1916 a fost mai degrabă una de balansare.

Balansare versus aliniere

Dezbaterea privind raporturile dintre balansare și aliniere intervine în relațiile internaționale în momentul introducerii celui de-al doilea termen (*bandwagoning*, engl.) în literatura de specialitate, în opera fundamentală a lui Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics*³. În accepțiunea lui Waltz, care își centrează întregul demers teoretic pe o apărare lărgită a vechiului cadru teoretic al balanței de putere, într-un sistem anarhic statele sunt mai interesate de propria supraviețuire decât de orice altceva. Scopul principal al fiecărui stat este, astfel, asigurarea propriei securități, maximizarea puterii fiind doar un mijloc pentru atingerea celui mai înalt grad de securitate națională. Ridicarea unui stat prea puternic, înclinat fie spre o hegemonie subsistemică⁴, fie spre un imperiu universal, este o amenințare directă la adresa altor state. Astfel, acestea vor avea o tendință naturală, indusă de structura anarhică a sistemului, să se alieze împotriva hegemonului în potență, să echilibreze balanța de putere, prezervându-și printr-o alianță vechiul statut. Alinierea este interpretată de Waltz drept opusul tentativei de balansare. Printr-o analogie cu alegerile intra-partid americane în sistemul *caucus*-ului (întunire a politicianilor cu putere de decizie – n.a.), alinierea înseamnă trecerea de partea celui mai puternic, pentru a nu fi exclus de la împărțirea beneficiilor rezultate dintr-o victorie în competiția pentru putere. Statele mai slabe, puterile minore, în măsura în care sunt libere să aleagă, vor trece însă de partea țării mai slabe dintr-un conflict, întrucât statul mai puternic

▪ **Țarul Nicolae al II-lea între regele Carol I și principele Ferdinand, în vizită la Constanța (1/14 iunie 1914). Preludiu al convenției româno-ruse?**

este cel care le amenință existența⁵. În viziunea părintelui neorealismului structural, tendința naturală este balansarea, alinierea fiind mai degrabă un comportament nefiresc, constituind integritatea statului care adoptă o asemenea politică într-un sistem ierarhizat al relațiilor internaționale. În vreme ce balansarea este indusă de structura anarhică a sistemului internațional, fiind astfel utilă drept concept, alinierea e mai degrabă o strategie de politică externă, nefolositoare pentru înțelegerea politicii internaționale ca întreg.

Principala modificare a interpretării waltziene vine din partea lui Stephen M. Walt. După acesta, analiza comportamentului statelor trebuie, de asemenea, să plece de la premisa securității drept scop al existenței actorilor internaționali principali. Ceea ce le modelează acestora comportamentul nu mai sunt considerațiile legate de menținerea sub o formă sau alta a balanței de putere, ci analizarea atentă a propriei poziții, definită printr-o grilă a „balanței amenințărilor”. Astfel, pot exista situații în care o tentativă de balansare să fie suficient de periculoasă, din cauza amenințărilor directe ale unui adversar în potență, încât strategia de maximizare a securității să ceară mai degrabă o politică de aliniere. Deși studiile de caz ale lui Walt, cu referire aparte la Orientul Mijlociu și la Asia de Sud-Est,

dovedesc predominanța balansării ca strategie politico-militară, lucrările sale legitimează alinierea ca politică pe care sistemul o poate induce la fel de natural ca și balansarea⁶.

O interpretare mai largă a raporturilor între balansare și aliniere este oferită de Randall L. Schweller⁷. Dacă Waltz și Walt trataseră problema doar din perspectiva strategiilor defensive de menținere a securității, Schweller pune problema acestui raport prin prisma strategiilor generale ale statelor în sistemul internațional. Ceea ce domină deciziile statelor este rezultatul unei balanțe a intereselor față de o problemă internațională. Modul în care această balanță a intereselor se înclină, prezice comportamentul unui anumit stat. În raport cu interesele lor principale, statele pot fi puteri de *statu quo* și puteri revizioniste. Strategia utilizată poate fi fie una de balansare, fie una de ralieri, funcție de modul în care respectiva strategie se pliază mai bine pe felul în care este echilibrată balanța intereselor respectivului stat. Statele revizioniste pot fie să aibă scopuri nelimitate, legate de restabilirea balanței mondiale de putere în beneficiul lor, fie scopuri limitate, la care pot aspira ca urmare a slăbimii lor puteri. O putere minoră revizionistă este mai înclinată spre o tentativă de ralieri cu un revizionist nelimitat,

pentru a culege resturile de la masa învingătorilor, pe când o putere minoră de *statu-quo* este mai degrabă liberă în a alege care dintre cele două strategii îi este mai profitabilă⁸. Trebuie amintit aici faptul că Schweller este un realist neoclasic, admitând faptul că deciziile de război sunt o funcție a preferințelor elitelor politice sau a grupurilor sociale⁹, astfel că abordarea teoretică a lor trebuie făcută mai mult sau mai puțin prin intermediul celei de-a doua imagini a relațiilor internaționale, cea care privește influența structurii politice a statului asupra politicii sale externe¹⁰.

Problema pe care îmi propun să o analizez e legată de o tendință a autorilor occidentali de a considera decizia românească de război din august 1916 o decizie de aliniere. Un asemenea punct de vedere este susținut atât de Stephen Walt, cât și de Randall Schweller¹¹. Rezumând, cei doi autori susțin că România, o putere revizionistă interesată de achiziția de teritorii pe seama monarhiei dualiste, ar fi fost supusă unor presiuni diplomatice deosebit de puternice din partea puterilor Antantei pentru a intra în război. Convinsă prin succesul aparent al ofensivei Brusilov în Galiția, prin prezența armatei aliate a generalului Sarrail la Salonic și prin cursul evenimentelor de pe frontul francez că sorții războiului sunt aruncați, iar Antanta este indiscutabil cea mai puternică, România ar fi înțeles să se alinieze cu aceasta pentru a-și satisface ambițiile revizioniste. Voi încerca să demonstrez în cele ce urmează că un asemenea punct de vedere nu se susține; decizia din august 1916 a constituit o parte a politicii de balansare inițiată de România la începutul participării sale la Primul Război Mondial.

August 1916: cadrul problemei

Caracterul conflictului și balanța de putere

Primul Război Mondial a fost indubitabil o gigantică competiție pentru putere, rezultată din dorințele unor puteri revizioniste (Germania wilhelmiană și Austro-Ungaria, dominată de vederile pro-războinice ale statului major imperial) de a altera fundament al balanța puterii în beneficiul lor, printr-o redistribuire teritorială în Europa de Sud și de Est, pe malurile Rinului și în Belgia și printr-un nou regim colonial pentru Africa și Asia¹². Războiul a semnat și distrugerea definitivă a sistemului internațional bazat pe competiția pentru putere a unor puteri europene, semnalând tranziția spre un sistem în care principalii poli de putere se află în afara Europei¹³. Marile puteri au încercat, pe întregul parcurs al conflictului, să re poziționeze puterile – fie ele majore sau minore – rămase în afara războiului de partea uneia din cele două părți.

Aceasta era o tentativă deliberată, atât din partea unora cât și din partea celorlalte, de a decide soarta conflictului printr-o reaşezare a raporturilor de forțe între principalii poli ai sistemului.

Balanța de putere, fie ca o construcție teoretică ce influențează deciziile principalilor responsabili politici, fie ca o realitate imuabilă, de neînlăturat a unui sistem internațional anarhic¹⁴, are anumite caracteristici pe care unele logici neorealiste le trece sub tăcere. Acțiunea de balansare nu constituie câtuși de puțin doar intervenția de partea celui mai slab într-un conflict, cu scopul de a restaura *statu quo*-ul existent la începutul conflictului. Ea poate la fel de bine să însemne o acțiune în scopul răsturnării balanței momentane existente într-un conflict, prin înclinarea unuia din talerele sale spre una din cele două părți, fie în momentul în care cea parte este mai slabă, fie pentru că puterea care intervine crede că raporturile generale de putere se pot păstra doar alăturându-se unei anumite tabere. O acțiune de balansare poate pur și simplu să însemne așezarea de partea uneia dintre taberele aflate în conflict, cu convingerea fermă fie că respectiva decizie va echilibra cele două tabere, fie că aportul de putere va decide soarta conflictului. Balansarea nu este doar o acțiune de preservare, ci o politică de influențare activă a modului cum sunt așezate, la un moment dat, în mod concret, raporturile de putere¹⁵. Voi încerca în cele din urmă să analizez decizia României prin prisma cadrului conceptual amintit mai sus.

Starea sistemului internațional în august 1916

Este foarte greu de afirmat faptul că, în august 1916, vreuna dintre taberele angrenate în conflictul mondial se contura drept învingătoare clară. Deși numeric și oarecum și din perspectiva capacităților economice și militare Puterile Centrale păreau dominate chiar și în lipsa Statelor Unite ale Americii din tabăra Antantei¹⁶, pe fronturile războiului acest aspect era încă departe de a se reflecta cu claritate. Pe frontul din Galiția, fără a administra în realitate o înfrângere decisivă Austro-Ungariei, ofensiva generalului Brusilov se oprise pe la sfârșitul lui iulie, atât ca urmare a uriașelor pierderi suferite, cât și a întăririi dispozitivului armatei Habsburgilor cu rezerve germane. În afară de o ușoară ajustare a frontului, atacurile ruse din iunie și iulie 1916 nu au avut altă influență asupra războiului decât subordonarea strategică a armatelor austro-ungare față

▪ **Premierul Ion I. C. Brătianu, semnatarul tratatului de alianță și a convenției militare între România și puterile Antantei**

de hotărârile de la Berlin¹⁷. Bătălia de pe Somme era departe de a aduce ceva mai mult decât niște succese tactice (200 kmp cuceriri cu prețul a sute de mii de pierderi), iar armata de la Salonic bătea pasul pe loc. Mai mult, atunci când s-a pus în mișcare, după intrarea în război a României, n-a reușit la rândul ei decât câteva victorii tactice¹⁸. După bătălia din largul Jutlandei blocada navală a Germaniei continua, dar responsabilii politici englezi știau că doar o implicare continentală hotărâtă ar fi schimbat ceva din cursul războiului, care nu putea fi decis pe mare¹⁹. Puterile Centrale se aflau, la rândul lor, constrânse să se rezume la operații defensive pe toate fronturile, după ce ofensivele de la Verdun și de pe frontul italian fuseseră respinse. Probleme încă și mai serioase erau date de inexistența unei coordonări a eforturilor de război între principalii aliați prin comandamente unice, în situația în care resursele de care dispuneau Germania și Austro-Ungaria erau sensibil mai limitate decât ale puterilor Antantei²⁰. Mi se pare extrem de greu de susținut în aceste condiții profilarea clară în câștigător a uneia dintre cele două tabere aflate în conflict. Aceasta este dovedită și prin faptul că statul major imperial rus

era cât se poate de conștient, la sfârșitul lunii iulie 1916, că o reluare a ofensivei ar fi extrem de dificilă și că o eventuală intrare a României în război (pe care diplomația țaristă, în schimb, o susținea cu toată tăria) nu ar face decât să lungească linia de operații și să aducă un nou adversar în luptă (Bulgaria). Astfel, situația strategică ar fi devenit încă și mai complicată, iar armata rusă nu avea resursele umane și logistice suficiente ca să își asume și apărarea frontului românesc în cazul unui eșec al ofensivei în Transilvania²¹. De aceea, unul dintre principalele puncte care ar motiva considerarea acțiunii României din august 1916 ca una de aliniere mi se pare nefondat.

Modelul deciziei

Actorii

Importanța cunoașterii componenței grupului decizional este fundamentală în orice model al deciziei. În relațiile internaționale, acest lucru se cere afirmat cu și mai multă tărie, cu cât de obicei decidenții unui conflict militar sunt extrem de restrânși, chiar în condițiile existenței unui mecanism democratic de control limitat al politicii externe și de securitate. Astfel, vom afla nu doar cine poartă răspunderea deciziei, ci vom putea și analiza motivele care au făcut ca respectiva politică de conflict să fie adoptată²². Sistemul de guvernare românesc antebelic păstra regulile jocului democratic parlamentar doar în aparență în chestiunile majore de politică externă. Știm foarte bine astăzi că principalul act de alianță al României din perioada scursă de la Tratatul de la Berlin din 1878 și până la începutul conflictelor balcanice, Tratatul de alianță cu Puterile Centrale din 1883, nu fusese cunoscut direct decât de o mână de oameni politici (nici măcar de către toți prim-miniștrii sau miniștrii de externe). Chestiunile spinoase de politică externă (problema Comisiei Dunării, alianțele militare, conflictele balcanice, negocierile cu marile puteri) s-au discutat pe plan intern doar între rege și liderii principalelor partide politice, liberal și conservator (după 1908 și cu Partidul Conservator-Democrat al lui Take Ionescu)²³. Decizia de angajare într-un conflict militar urma să fie încă și mai centralizată în cazul lunii august 1916, deși negocierile cu puterile aliate au fost purtate la mai multe niveluri, incluzând pe ambasadorii români în capitalele aliate și personalul guvernamental din țară, și au durat timp de mai bine de un an²⁴. Nemijlocit, decizia a fost luată definitiv în ziua de 4/17 august 1916, dat a semnării

tratatului secret de alianță și a convenției militare între România (pentru care semna primul ministru Ion I. C. Brătianu) și puterile Antantei (pentru care semnau ambasadorii lor acreditați la București). Ședința Consiliului de Coroană din 14/27 august, spre deosebire de cea din 1914, nu a constituit decât o informare făcută liderilor opoziției parlamentare²⁵. Cercul deciziei a fost extrem de restrâns: el s-a limitat la primul ministru român, la subșeful (dar în fapt conducătorul real) al Marelui Stat Major român, generalul Dumitru Iliescu, la regele Ferdinand și în sensibil mai mică măsură la Vintilă Brătianu, Constantin Diamandy (ambasadorul României la St. Peter sburg) și I. G. Duca (ministru al instrucțiunii în guvernul Brătianu)²⁶. Negocierile au fost purtate direct mai ales de primul ministru român și de reprezentantul rus Poklevsky și între generalul Iliescu și generalul Alexeev, șeful de stat major rus. Iar răspunderea deciziei, în întregime, îi revenea semnatarului celor două acte de la 4/17 august, Ion I. C. Brătianu²⁷. Excluderea principalilor lideri neutraliști sau filogermani de la decizia privind angajarea în conflict, deși nerespectând cursul democratic al luării hotărârilor, a conferit coerență și raționalitate demersurilor legate de negocieri și – în ultimă instanță – deciziei de război în sine²⁸. Ceea ce ar fi extrem de interesant de notat în cazul neutraliștilor și al filogermanilor (cu excepția lui Petre P. Car p) ar fi că aceștia susțineau în Consiliul de Coroană o politică de tipul alinierii: neutralitate până în momentul când una dintre tabere ar fi părut în mod evident învinsă și apoi intervenția în conflict de partea unui câștigător prezumtiv²⁹.

Scopurile actorilor

Este, în viziunea mea, cât se poate de evident faptul că România poate fi considerată, în perspectivă a tipologiei lui Randall Schweller, un stat revizionist la nord și vest de Carpați și un stat interesat fundamental de *statu quo* la sud de Dunăre. Rezultatul războaielor balcanice a însemnat pentru România obținerea unui statut de arbitru al problemelor de la sud de Dunăre, la care nu era interesată să renunțe, după cum nu era interesată de nici o alterare a echilibrului teritorial rezultat prin pacea de la București, schimbare posibilă fie printr-o revenire a Imperiului Otoman în Europa, fie printr-o sporire a teritoriului bulgar. Menajarea susceptibilităților bulgare a fost una din prioritățile guvernului de la București, deloc doritor să poarte un război pe două fronturi. Chiar în aceste condiții, prezența directă a trupelor ruse pe teritoriul românesc a fost cerută doar pentru

▪ **Generalul Dumitru Iliescu, subșeful (în realitate, șeful) Marelui Cartier General**

acoperirea frontierei de sud, unde se spera că vechile amiciții slave ar fi putut atenua revizionismul bulgar, deja sprijinit de mai bine de trei ani de o activă politică externă austro-ungară³⁰. Dacă la sud de Dunăre decidenții români se limitau la păstrarea echilibrului teritorial și de putere existent, în centrul Europei politica românească era una revizionistă. Trecuseră vremurile când relația cu Puterile Centrale era atât de strânsă încât irendentismul românesc vizând Basarabia era cuprins în planificări militare ce vizau „marșul spre Kiev” într-un prezumtiv război cu Rusia. Tranziția la o politică externă îndreptată spre vest, spre realizarea obiectivelor întregirii naționale prin încorporarea în statul român a teritoriilor Imperiului Austro-Ungar locuite preponderent de români, Bucovina întreagă, Transilvania și Banat, nu fusese nici scurtă și nici deosebit de ușoară. Ea presupusese reluarea relațiilor amicale cu Rusia – văzută timp de mai bine de trei decenii după anexarea Bugeacului din 1878 drept principalul adversar – și renunțarea la o matrice de securitate ce oferise României mulți ani de pace și siguranță

sub umbrela militară a alianței cu Austro-Ungaria și Germania. Presupusese, de asemenea, activizarea luptei ideologice prin acțiunea „Ligii pentru unitatea culturală a tuturor românilor” și inițierea de contacte politice și militare cu puterile vestice. Nu în ultimul rând, ea semnifică renunțarea temporară la pretențiile asupra Basarabiei, oferită cu generozitate de Puterile Centrale în negocierile purtate în anii neutralității³¹.

Scopurile revizioniste românești devin astfel clare în grila realismului clasic: menținerea situației de securitate dinspre Balcani și maximizarea puterii prin achiziția de noi teritorii dincolo de arcul carpatic. Vom observa că ierarhizarea obiectivelor este de natură să indice prioritatea pe care politica de maximizare a puterii o are față de cea de menținere a securității. Riscul războiului cu Bulgaria era unul asumat, pe când riscul de a nu participa la împărțirea teritoriilor Austro-Ungariei în cazul înfrângerii acesteia nu era acceptabil³². În balanța inter eselor, cele revizioniste se dovediseră precumpănitoare³³.

Capacitățile

Chestiunile fundamentale care stau între actor și realizarea scopurilor sale sunt capacitățile de a-și pune în aplicare decizia. În momentul august 1916, intervenția României în război a fost decisă pe baza unei analize a situației internaționale, a corespondenței dintre aceasta și scopurile iredentiste și de *statu quo* ale României și de modul în care ele puteau fi atinse prin capacitățile militare și politice de care aceasta dispunea. În planificarea militară românească, o intervenție armată la nord de Carpați urma să facă o diferență categorică pe întregul front de est. Aplicarea Ipotezei Z a războiului împotriva Puterilor Centrale și a Bulgariei presupunea atingerea liniei Hațeg-Făgăraș-Miercurea Ciuc în a 17-a zi a mobilizării, atingerea liniei Mureșului în a 25-a zi, debarșarea la vest de Carpații Occidentali în zona Oradea-Debrețin în a 39-a zi, pătrunderea în Câmpia Ungară, întorcându-se flancul drept al armatelor austriece și germane din Galiția. Toate acestea erau perfect coerente cu menținerea frontului Dunării și în Dobrogea de Sud de o grupare secundară de forțe române, reunite în Armata a 3-a și sprijinite de trei divizii rusești³⁴. Forțele pe care România înțelegea să le dedice celor două teatre de operații erau considerate drept perfect potrivite pentru a face o diferență decisivă pe flancul stâng al frontului aliat ruso-român. La mobilizare și în zilele imediat următoare, România dispunea de 4

comandamente de armată, 6 corpuri de armată cu 23 de divizii de infanterie, 2 de cavalerie, o brigadă de grăniceri, 5 brigăzi de călărași, 2 brigăzi de artilerie grea. Aceasta însemna o concentrare de 365 batalioane de infanterie, 104 escadroane de cavalerie și 374 de baterii de artilerie, însumând 833 601 oameni. Mai bine de trei sferturi din aceste efective erau dedicate ofensivei strategice în Transilvania³⁵. Luând în considerare faptul că forțele inamice din Ardeal cuprindeau doar Armata 1 Austriacă cu trei divizii și două brigăzi de infanterie și o divizie de cavalerie, precum și probabila incapacitate a aliaților germani de a trimite rapid forțe în Transilvania, ca urmare a puterilor ofensive franceze pe Somme, planul părea perfect realizabil³⁶. În contextul strategic general, Aliații se obligaseră să susțină ofensiva română cu un atac al armatelor din Salonic, să furnizeze muniții și material de război în greutate de cel puțin trei sute de tone pe zi, să asigure sprijin logistic și tehnologic³⁷. Comandanții militari români, în ciuda nemulțumirilor legate de frecvențele schimbări de poziție și de ordine venite de la Marele Stat Major, nu erau neîncredători față de succesul unei ofensive în Transilvania³⁸. Rezultatul procesului de reflecție al decidenților români, bazat pe considerațiile expuse mai sus a putut să fie unul singur: convingerea fermă că o intervenție militară a României în războiul împotriva Puterilor Centrale va fi încununată de succes.

Concluzii

România urmărea în momentul august 1916 realizarea unor scopuri precise: maximizarea propriei puteri prin unificarea cu teritoriile locuite de români din cadrul Imperiului Austro-Ungar. Contextul internațional existent în momentul luării deciziei nu permitea decelarea clară a unui învingător, căruia România să i se realizeze pentru a-și realiza scopurile iredentiste. Pertractările diplomatice și militare cu puterile Antantei, precum și considerarea atentă atât a situației strategice internaționale, cât și a capacităților militare proprii și a sprijinului promis de Antantă au dus la formarea unei anume perspective a decidenților români. Politica pe care aceștia au întreprins-o în luna august 1916 a fost o tentativă de a schimba raportul de forțe militare pe frontul de est, o încercare deliberată de a adăuga greutatea sa în talerul balanței puterii în care se aflau Marea Britanie, Franța, Italia și Rusia. Această tentativă de recalibrare a balanței nu constituie o acțiune de balansare în

sens clasic, a alierii cu tabăra mai slabă împotriva unui tulburător al raporturilor de putere. Ea reprezintă mai degrabă atitudinea clasică a celui care ține balanța, de a încerca s-o încline spre una din părți și astfel să provoace victoria acesteia. România a fost în luna august 1916 un stat revizionist pentru care balanța intereselor momentane a înclinat spre o acțiune de forță de partea puterilor vechiului *statu quo*. Iar decizia pe care a încercat să o urmeze a fost una de balansare, nu de raliere de partea unui învingător care nici măcar nu se profila. Altfel spus, din perspectiva teoretică schițată aici, nu se pot face deosebiri conceptuale semnificative între puterile majore și cele minore în privința deciziilor privind războiul și formarea alianțelor. Logica elitară a elaborării deciziilor, precum și tipologia state revizioniste-state de *statu-quo* rămân în picioare și oferă interpretări noi și interesante ale politicii externe și de securitate ale ambelor tipuri de puteri.

¹ Acest studiu reprezintă rafinarea unor părți ale lucrării autorului, *Balanță și hegemonie. România în politica mondială, 1913-1989*, București, Tritonic, 2005.

² Joseph S. Nye, Jr., *Old Wars and Future Wars: Causation and Prevention* în „Journal of Interdisciplinary History”, 1988, 18, p. 581.

³ Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics*, New York, McGraw Hill, 1979, p. 126. Waltz atribuie termenul lui Stephen Van Evera, deși cercetări mai noi ale lui Randall L. Schweller au dovedit că el este folosit încă în 1942 de Quincy Wright în lucrarea *A Study of War*.

⁴ Vezi pentru analiza hegemoniei subsistemice lucrarea lui Robert Gilpin, *Război și schimbare în politica mondială*, Craiova, Scrisul Românesc, 2000. Analiza hegemoniei regionale este de asemenea foarte penetrantă la John J. Mearsheimer, *Tragedia politicii de forță*, București, Editura Antet, 2003.

⁵ Kenneth N. Waltz, *op.cit.*, p. 127.

⁶ Stephen M. Walt, *The Origins of Alliances*, Ithaca, Cornell University Press, 1987, pp. 17-33. O poziție românească pe aceeași linie, a preponderenței comportamentului de balansare față de cel de aliniere poate fi găsită la Mihail E. Ionescu, *După hegemonie. Patru scenarii de securitate pentru Europa de Est în anii '90*, București, Editura Scripta, 1993, p. 28.

⁷ Articolele la care mă refer sunt *Tripolarity and the Second World War*, în „International Studies Quarterly” (1993), 37, pp. 73-103, *Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In*, în „International Security”, 1994, 19, pp. 72-107 și *New Realist Research on Alliances: Refining, Not Refuting, Waltz's Balancing Proposition*, în „American Political Science Review”, 1997, 91, pp. 927-930. Dezvoltarea teoriilor sale este de găsit în *Deadly Imbalances. Tripolarity and Hitler's*

Strategy of World Conquest, New York, Columbia University Press, 1998.

⁸ Schweller nu exclude posibilitatea ca puterile minore să balanseze, în măsura în care balanța intereselor lor și gradul de libertate din sistem le-o permite. Corespondență privată a autorului cu profesorul Schweller, 5 martie 2003.

⁹ Vezi pentru aceasta articolul său *Unanswered Threats. A Neoclassical Realist Theory of Underbalancing* în „International Security”, 2004, vol. 29, 2, p. 168. Mulțumesc lui Felix Ciută pentru sugestia referitoare la acest articol.

¹⁰ Vezi pentru imaginea a doua Kenneth N. Waltz *Omul, statul și războiul. O analiză teoretică*, Iași, Institutul European, 2001.

¹¹ Stephen M. Walt, *Alliance Formation and the Balance of World Power*, în „International Security”, 1985, 9, pp. 7-8; Randall L. Schweller, *Bandwagoning for Profit*, p. 95. Al doilea autor și-a bazat demersul pe o interpretare oferită de istoricul Paul W. Schroeder în *Historical Reality vs. Neo-Realist Theory*, în „International Security”, 1994, 19, p. 122. Schroeder face doar o enumerare vastă, nu discută cazul particular al României.

¹² Literatura care acoperă aceste probleme este extrem de vastă. Un asemenea punct de vedere se regăsește cu prioritate la Henri Hauser (ed.), *Histoire diplomatique de l'Europe (1871-1914)*, tome 2, Paris, Presses Universitaires de France, 1929; Jacques Droz, *Les causes de la Première Guerre Mondiale. Essai d'historiographie*, Paris, du Seuil, 1988 (1973); Paul M. Kennedy, *The First World War and the International System*, în „International Security”, 1984 9, pp. 7-40; Dominique Lejeune, *Les causes de la Première Guerre mondiale*, Paris, Armand Colin, 1992; Henry Kissinger *Diplomația*, București, Editura All, 1998.

¹³ Hajo Holborn, *The Collapse of the European Political System, 1914-45* în „World Politics” 1949 1, p. 443.

¹⁴ Pentru perspectiva constructivistă vezi Alexander Wendt, *Anarchy is What States Make of It: the Social Construction of Power Politics*, în „International Organization”, 1992, 46, pp. 391-425; pentru cea realistă clasică vezi Hans J. Morgenthau, *Politics Among Nations. The Struggle for Power and Peace*, New York, Alfred A. Knopf, 1985, pp. 198-217; Martin Wight, *Politica de putere*, Chișinău, Editura Arc, 1998, pp. 176-193.

¹⁵ Literatura dedicată acestui subiect este imensă. Aș aminti aici doar lucrările lui A.F. Pollard, *The Balance of Power*, în „Journal of the British Institute of International Affairs”, 1923, 2, pp. 51-64; Alfred Vagts, *The Balance of Power: Growth of an Idea*, în „World Politics”, 1948, 1; Ernst B. Haas, *The Balance of Power: Prescription, Concept or Propaganda*, în „World Politics”, 1953, 5, pp. 442-477; Morton A. Kaplan, *Balance of Power, Bipolarity and other Models of International Systems*, în „The American Political Science Review”, 1957, 51, pp. 684-695; David Ziegler, *War, Peace and International Politics*, Boston, Little, Brown, 1990.

¹⁶ Paul M. Kennedy, *The Rise and Fall of the Great Powers. Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000*, London, Fontana Press, 1990, pp. 330-354.

¹⁷ John Schindler, *Steamrollered in Galicia: The Austro-Hungarian Army and the Brusilov Offensive, 1916*, în „War in History”, 2003, 10, pp. 27-59.

¹⁸ H. Corda, *La Guerre mondiale (1914-1918). Les grandes opérations sur terre et sur mer*, Paris, Chapelot, 1922, pp. 174-182 și 188-190.

¹⁹ Keith Wilson, *British Power in the European Balance*, în David Dilks (ed.), *Retreat from Power. Studies in Britain's Foreign Policy of the Twentieth Century*, vol. I, 1906-1939, London, Macmillan, 1981, pp. 21-41.

²⁰ Despre defectele coaliției Puterilor Centrale vezi R. L. Di Nardo, Daniel J. Hughes, *Germany and Coalition Warfare in the World Wars: A Comparative Study*, în „War in History” (2002), 8, pp. 166-190.

²¹ V. P. Potemkin (ed.), *Istoria diplomației*, vol. III, București, 1948, p. 334.

²² Vezi pentru acest punct de vedere John Stoessinger, *Why Nations Go To War*, New York, Bedford/St. Martin's, 2001.

²³ Despre acestea ne încredințăm C. Gane, *P.P. Carp și rolul său în istoria politică a țării*, 2 vol., București, Editura ziarului „Universul”, 1936-1937; Anastasie Iordache, *Reorientarea politică a României și neutralitatea armată: 1914-1916*, București, Paideia, 1998; Keith Hitchens, *România 1866-1947*, București, Humanitas, 1998.

²⁴ Eliza Campus, *Din politica externă a României. 1913-1947*, București, 1980, pp. 96-123.

²⁵ Ar fi utilă o discuție legată de nivelul slab al participării politice la luarea deciziei de intrare în război, pe când decizia neutralității din 1914 fusese într-adevăr adoptată în urma celei mai largi consultări democratice rezonabile.

²⁶ Vezi pentru aceasta I. G. Duca, *Memorii*, vol. II, *Neutralitatea 1915-1916*, Timișoara, Editura Helicon, 1993, pp. 131-146. Desigur, datorită indiscrețiilor obișnuite, o parte din liderii de opoziție proantantști aflaseră amănunte despre decizie, dar nu avuseseră nici un cuvânt de spus în privința ei, vezi Constantin Argețoiu, *Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri*, vol. II, partea a IV-a. 1913-1916, București, Humanitas, 1991, pp. 261-264.

²⁷ Vezi și biografia sa în Anastasie Iordache, *Ion I. C. Brătianu*, București, Albatros, 1994.

²⁸ Deși se poate afirma în egală măsură că și decizia continuării neutralității ar fi putut fi coerentă și rațională și, de ce nu, mai înțeleaptă în momentul august 1916,

vezi Titu Maiorescu, *România și războiul mondial*, București, Editura Machiavelli, 1999, pp. 150-153.

²⁹ Alexandru Marghiloman, *Note politice*, vol. II, București, Editura Machiavelli, 1994, pp. 11-13. Același autor susține că Brătianu a prezentat intervenția drept o tentativă de raliere la tabăra învingătoare a Antantei. O asemenea poziție se susține prin lectura memoriilor mai multor participanți la Ședința Consiliului de Coroană din 14/27 august 1916, vezi pentru aceasta Ion Mamina, *Consiliul de coroană*, București, Editura Enciclopedică, 1997, pp. 53-87.

³⁰ Vezi pentru chestiunea diplomației bulgare în anii premergători conflictului Ernst Christian Helmreich, *The Diplomacy of the Balkan Wars 1912-1913*, London, Harvard University Press, 1938.

³¹ Literatura care acoperă „scopurile de război” din august 1916 ale României este imensă. Câteva lucrări de sinteză mai însemnate ar fi Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României 1916-1919*, vol. I, București, Arta grafică, 1922, pp. 71-106; Victor Atanasiu, Anastasie Iordache, Mircea Iosa, Ion M. Oprea, Paul Oprescu, *România în primul război mondial*, București, Editura Militară, 1979, în special cap. I „România în anii neutralității”; Charles și Barbara Jelavich, *Formarea statelor naționale balcanice*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1999, pp. 337-340.

³² I. G. Duca, *op.cit.*, pp. 138-140.

³³ În tipologia lui Schweller, România este în această situație un stat „șacal”, un revizionist moderat, care trece însă de partea Antantei, măcar în teorie o alianță a *status quo*ului, *Bandwagoning for Profit*, p. 100.

³⁴ „Proiectul de operațiune în vederea unui război contra Puterilor Centrale și a Bulgariei. România aliată cu Quadrupla Înțelegeră. Aplicarea Ipotezei Z”, document al Secției a 3-a Operații a Mareșalului Stat Major, în *Istoria Statului Major General Român. Documente 1859-1947*, București, Editura Militară, 1994, pp. 147-157.

³⁵ *Istoria militară a poporului român*, vol. V, București, Editura Militară, 1988, pp. 371-379.

³⁶ Victor Atanasiu et al., *România în primul război mondial*, p. 153.

³⁷ „Convenția militară încheiată între România și Puterile Antantei, 4 august 1916”, în *Primul război mondial 1914-1918. Texte și documente*, București, Universitatea din București, 1981, pp. 341-342.

³⁸ Mareșal Alexandru Averescu, *Notițe zilnice din război*, vol. 1, 1914-1916 (*Neutralitatea*), București, Editura Militară, 1992.

WAR AND ALLIANCES – AUGUST 1916

In August 1916, Romania was pursuing the maximization of its own power through unification with the territories inhabited by Romanians, within the Austro-Hungarian Empire. The international context, at the time of this decision making, did not allow the establishment of a clear cut winner to whom to rally in order to achieve its goals. The Romanian leaders' policy in August 1916 was an attempt to alter the balance of military forces on the Eastern front, a deliberate trial to add weight on the scale of the balance of power on the side of Great Britain, France, Italy, and Russia. This attempt to recalibrate the balance should not be considered as an action of balancing in the classical meaning, an alliance with the weaker camp against a balance of power breaker. Rather, it represents the classical attitude of the one who is holding the balance and tries to tilt it toward one part, and cause its victory this way. The decision Romania has tried to pursue was to balance, and not to rally the winner side which did not even stand out in relief.

■ 90 de ani de la intrarea României în Primul Război Mondial

EȘICHIERUL POLITIC ROMÂNESC ÎN FAȚA UNEI DILEME GEOPOLITICE

conf. univ. dr. MARIA GEORGESCU

Alianța parafată în România, în 1883, cu Austro-Ungaria și Germania și apoi cu Italia a scos la acea vreme țara din izolarea diplomatică în care se afla, oferindu-i o siguranță în fața tendințelor de expansiune ale Rusiei în Balcani și mai departe spre Strâmțori și ajutând-o să-și consolideze poziția în sud-estul Europei. Această opțiune de securitate națională având ca orientare Vestul continentului era în concordanță și cu procesul de modernizare a statului român devenit independent din 1878 și ridicat la rang de regat din 1881, așadar cu un statut de egalitate pe scena internațională. Pe termen lung, alianța se dovedea a fi însă nefirească pentru că stânjenea guvernul de la București în sprijinirea eficientă a mișcării naționale a românilor din Imperiul Habsburgic, supuși unei politici brutale de deznaționalizare. Așa se face că opțiunea din 1883 s-a erodat treptat și sub impactul schimbărilor produse în politica internațională. Agresivitatea implicării Austro-Ungariei în Balcani, cu deosebire în timpul Războaielor Balcanice (1912-1913), a fost privită cu neliniște de guvernul de la București, în condițiile în care celălalt competitor din zonă – Rusia – nu mai avea aceeași forță după înfrângerea suferită în războiul cu Japonia din 1905. Mai mult, în noua configurație politică, Rusia se afla la începutul secolului al XX-lea în alianța Vestului (Antanta), alături de Marea Britanie și Franța.

Izbucnirea Primului Război Mondial a obligat elita politică românească să-și revizuiască opțiunea de politică externă și de securitate în condițiile în care se ivea posibilitatea unificării naționale. Momentul ce va marca practic începutul oficial al desprinderii României din Tripla Alianță (poziție pe care o adoptase și Italia) a fost Consiliul de Coroană din 21 iulie/3 august 1914¹, la care au luat parte reprezentanți ai principalelor forțe politice

și au hotărât ca soluție provizorie „espectativa cu apărarea frontierelor” (abia din septembrie statutul de neutralitate), soluție în acord cu vederile opiniei publice. Această poziție i-a permis guvernului român să pregătească intrarea țării în război alături de Antanta, preocupându-se îndeosebi ca pentru satisfacerea revendicărilor sale să aibă angajamentul ferm al tuturor Alianților, iar situația de pe fronturi să-i înlesnească armatei române implicarea cu succes într-un război de asemenea proporții.

Negocierile inaugurate la inițiativa Rusiei, lungi și anevoioase nu numai în privința stabilirii limitelor spațiilor teritoriale din Imperiul Austro-Ungar locuite de români, ce urmau a fi unite cu Vechiul Regat, dar și în privința unei eventuale cooperări militare, au condus la semnarea la 18 septembrie/1 octombrie 1916 a Convenției secrete româno-ruse. Factorii de decizie de la București au întreprins în continuare un intens efort diplomatic pentru racordarea Occidentului la prevederile acordului ruso-român, reușind în final încheierea, la 4/17 august 1916, a Tratatului de alianță și a Convenției militare dintre România și Antanta. Prin cele două documente secrete, cele patru puteri – Franța, Rusia, Marea Britanie și Italia – garantau integritatea teritorială a statului român și recunoșteau legitimitatea dreptului României de a uni teritoriile din Austro-Ungaria, locuite în majoritate de conaționali săi, fiind fixate și limitele teritoriale. În schimb, guvernul român se obliga să declare război Dublei Monarhii, cel târziu până la 15/28 august, printr-o ofensivă împotriva Austro-Ungariei și să sisteze relațiile comerciale cu inamicii Antantei. Cele două părți se angajau să nu încheie pace separată, marile puteri recunoscând României un tratament egal la viitoarea Conferință de pace.

■ **Petre P. Carp
s-a declarat categoric
pentru alianța României
cu Puterile Centrale**

În luarea deciziei finale, *establishment*-ul politic național s-a confruntat cu aceeași dilemă geo-strategică a alegerii între opțiunea Vest și opțiunea Est, aflate în competiție. Hotărârea luată a păstrat tradiția orientării spre același azimut fixat în 1883, Vestul, deși partenerii erau alții. Alternativa nu a fost între germanism și slavism, cum susținea liderul conservator Petre P. Carp, cel mai credincios și mai intransigent susținător al asumării răspunderii intrării în război alături de Puterile Centrale, ci între Vest și Est.

Responsabilitatea acestei decizii a fost dificilă și riscantă. Oricare variantă lăsa în urmă răni deschise. Dacă din punct de vedere al realizării unității tuturor românilor, în elita politică a existat o unanimitate de păreri, în privința soluției de ales s-a evidențiat o diversitate de opinii, rezultată din faptul că cele două mari imperii vecine care stăpâneau teritoriile românești – Austro-Ungaria și Rusia – se aflau în blocuri militare opuse. Așadar, care era pentru factorul politic de decizie prioritatea: eliberarea teritoriilor ocupate de Austro-Ungaria (Transilvania, Bucovina, Banat, Crișana și Maramureș) sau a celor stăpânite de Rusia (Basarabia)? În funcție de răspuns s-au conturat și orientările, biruind în final cea mai puternică dintre ele, cea care s-a declarat pentru alianța cu Antanta.

A fost o dispută care s-a dat între două curente de opinie, două mentalități, ambele bazate pe

convingeri, ambele conștientizând eternul și constantul pericol ce-l reprezenta pentru România politica de expansiune a Rusiei, dar abordându-l fiecare – în acea conjunctură – din unghiuri diferite.

Referindu-se la pericolul pentru România al ocupării Strâmtorilor de către Rusia – invocat de adepții alianței cu Puterile Centrale – regele Ferdinand declara în Consiliul de Coroană din 14/27 august 1916 că „la urma urmei, fie că rușii vor fi stăpâni pe acele Strâmtori, fie germanii, tot rău va fi pentru noi”. Prin urmare, suveranul conchidea: „Mie personal nu îmi e frică de ruși, dar admitând chiar că ei ar constitui un pericol, mi se pare totuși evident că pentru noi pericolul va fi mai mare rămânând o țară de opt milioane de locuitori, decât devenind un stat de 14 milioane. În genere – continua suveranul – astfel ne vom putea apăra într-un caz și într-altul. Iată de ce, departe de a fi convins de pericolul atotputerniciei rusești, văd în el un argument mai mult pentru a ne folosi de împrejurările actuale, a căuta să ne unim cu frații noștri și a ne mări hotarele”². Așadar, Ferdinand vedea în edificarea unității statale o garanție de securitate. În interesul suprem al țării, regele adresa un apel călduros la concordie, cu țintă exactă spre conservatorii cu opțiuni progermane mai mult sau mai puțin declarate: Al. Marghiloman, Titu Maiorescu, Teodor Rosetti, dar mai ales spre P. P. Carp, cel care l-a înfruntat pe suveran argumentându-și cu cinism convingerile în privința pericolului slav pentru securitatea României în cazul unei alianțe cu Sankt Petersburg-ul și o acțiune militară corespunzătoare.

Lăsând deoparte cazul special al regelui Carol I – a cărui moarte în octombrie 1914 l-a cruțat de a-și vedea nerespectate obligațiile asumate în 1883 – , adepții intrării României în război împreună cu Puterile Centrale au făcut parte de regulă din zona conservatoare, iar poziția lor a căpătat pe parcurs diverse nuanțe. Puțin numeroși, ei își motivau opțiunea, pe de o parte, prin încrederea în covârșitoarea superioritate calitativă și de conducere a armatei germane, iar pe de altă parte, prin convingerea că o alianță cu Rusia – ceilalți aliați (Franța și Marea Britanie) nemaicontând în calculele lor privind soarta țării – ar fi avut drept consecință distrugerea statului român și pierderea definitivă a Basarabiei. Fără a neglija situația românilor din Transilvania și Bucovina, această parte a elitei politice era de părere că problema unirii lor trebuia abordată ulterior. Prioritatea, în opinia ei, o

reprezenta eliberarea Basarabiei, aflată din 1812 sub dominație rusească, unde populația românească fusese supusă unui proces mult mai rapid și mai intens de deznaționalizare decât cea din provinciile aflate sub coroana austro-ungară. În această privință, Constantin Stere, fruntaș liberal originar din Basarabia, aprecia că datorită Habsburgilor popoarele imperiului „și-au putut conserva neatins caracterul etnic și au por nit la lupta pentru renaștere”, au cunoscut comorile culturii apusene și au găsit scut împotriva cotropirii și nimicirii de către despoțiile Orientului. Fără Curtea de la Viena, toate naționalitățile din imperiu ar fi căzut sub turci sau „urgie și mai groaznică ar fi căzut sub ruși și ar fi pierit pentru totdeauna”. Căci – continua Stere – „un mileniu de dominație ungurească n-a putut reduce pe românii de peste Carpați la robia la care a căzut Basarabia după numai un veac de stăpânire rusească”. În timp ce Imperiul Habsburgic era un conglomerat eterogen de popoare fără altă legătură între ele decât monarhia, Rusia „nu voia măcar să recunoască existența popoarelor pe care le sugrumă”³.

Printre cei mai fermi susținători ai păstrării direcției politice externe progermane a fost și diplomatul Alexandru A. Beldiman (1855-1924), vreme îndelungată ministru plenipotențiar al României la Berlin (1896-1916). La 18/31 iulie 1914, în aceeași zi în care împăratul Germaniei, Wilhelm al II-lea, trimitea mesaj regelui Carol I, cerându-i intrarea României în război de partea Puterilor Centrale, Alexandru Beldiman adresa un raport suveranului român și nu ministrului de externe de la București, cum era firesc. Anunțând decretarea mobilizării generale în Rusia și iminentul răspuns al Germaniei, care de altfel s-a și petrecut a doua zi, diplomatul român pleda pentru implicarea României în conflict alături de-al II-lea Reich, ceea ce ar fi condus la redobândirea Basarabiei și la întărirea țării. Beldiman atenționa: „În conflictul ce izbucnește astăzi între Rusia, ca protectoarea slavilor din Balcani și Întreita Alianță, pozițiunea cea mai puțin profitabilă și din care nu ar putea rezulta decât micșorarea țării, ar fi inacțiunea, nehotărârea și neutralitatea expectativă”⁴.

Relatăriile ulterioare ale lui Al. Iacovache, unul dintre secretarii Legației române de la Berlin din timpul mandatului lui Al. Beldiman, dezvăluie atitudinea deschis progermană a șefului său,

întemeiată pe convingeri ce puteau să fie influențate și de mediul diplomatic german pe care îl frecventa. În concepția lui Beldiman, „războiul mondial era pentru România ocaziunea de a cuceri Basarabia și de a o păstra”. În privința Transilvaniei, el nu contesta posibilitatea ocupării ei, dar o considera vremelnică. Incorporarea acestei provincii se putea face numai cu garanția Germaniei, iar maximum posibil era de a obține de la Austria – sub presiunea Berlinului – recunoașterea autonomiei Transilvaniei și a Bucovinei. Beldiman încercase să-l determine pe Brătianu „de a nu se izola într-o atmosferă proantantistă”, de a nu rămâne la București „într-un turn de fildeș”, ci de a veni la Berlin „să ia contact cu realitatea”⁵.

Dezastrul țării în urma înfrângerii armatei române și a ocupării a 2/3 din teritoriu de armatele inamice la sfârșitul anului 1916, i-a prilejuit lui Al. Beldiman posibilitatea să demonstreze într-un amplu expozeu, redactat în ianuarie 1917, jus tețea tezelor sale și eșecul politicii guvernului liberal susținut de regele Ferdinand, pledând în continuare pentru un viitor al țării legat doar de Puterile Centrale. A fost un punct de vedere împărțit de o parte a eșichierului politic al vremii ce nu poate fi neglijat și de aceea socotim firesc a-l publica în anexă, cu atât mai mult cu cât este un document inedit⁶.

Deși evenimentele au impus, în final, un curs favorabil României, ducând la totala împlinire a aspirațiilor naționale, etichetarea în epocă, mai ales după victoria Antantei, drept „trădători” a politicienilor care s-au plasat pe o poziție progermană, mai mult sau mai puțin pronunțată, a fost nedreaptă. Cu excepția câtorva oameni lipsiți de scrupule și dornici de câștiguri sau a unor ofițeri care au trădat, indiferent de opțiunile lor politice, personalități precum Alexandru Marghiloman, Titu Maiorescu, Petre P. Carp, Constantin Stere, Al. Beldiman ș.a. au fost în fapt conștiințe curate, unii dintre ei constituind o rezervă politică în situația dramatică a ocupației militare. Ei și-au susținut punctul de vedere din convingeri autentice patriotice și nu dintr-o anume „filie”, ci dintr-o adâncă neîncredere pe care Rusia le-a inspirat-o și din tendințele binecunoscute ale panslavismului. Unii dintre ei ca, de pildă, scriitorul Radu Rosetti, care a căutat să convingă opinia publică că prin alianța cu vecinul de la Răsărit statul român „ar pieri,

▪ **Liderul conservator, Alexandru Marghiloman, s-a pronunțat pentru neutralitate**

▪ **Constantin Stere, fruntaș liberal basarabeian, susținător al alăturării României la Tripla Alianță**

înglobat în masa slavă”, a recunoscut ulterior că se înșelase și că acei ce au hotărât „mergerea noastră alături de Rusia au prevăzut mai bine viitorul”, dar nu a ezitat să sublinieze și faptul că „au fost ajutați și de un nemărginit noroc”⁷. Dintre toți, rămâne emblematică figura lui P. P. Carp, consecvent cu sine până la final. Poziția sa – atât de rară pentru

clasa noastră politică – a trezit respect. În Consiliul de Coroană din 1916, fostul lider al Partidului Conservator s-a manifestat „ca singurul caracter”, chiar dacă judeca greșit „într-o cauză așa de mare”, după cum nota Nicolae Filipescu, subliniind totodată: „Ce nevoie avem de asemenea caractere într-o țară în care secăturile mișună”⁸.

MEMORIU CONFIDENȚIAL ASUPRA CATASTROFEI ROMÂNIEI ȘI A SITUAȚIEI ȚĂRII ÎN IANUARIE 1917

Este un semn netăgăduit de decădere politică când pătura cărmuitoare în mâna căreia sta hotărârea asupra soartei statului pierde conștiința conservării naționale și, în ordinea ei, reneagă condițiile elementare de existență ale acestui stat. Aceasta este, în ultimă analiză, cauza mai adâncă a catastrofei nefericitei noastre țări, care a fost dată pradă Rusiei și dusă astfel la pieire.

Atitudinea Coroanei, a persoanelor politice responsabile, precum și a cercurilor sociale conducătoare, multiplele influențe din afară, puse în mișcare încă demult, toate acestea pot fi lăsate aici la o parte în fața faptelor îndeplinite, deși aceste împrejurări rămân pentru noi de o însemnătate capitală din punctul de vedere al politicii interne, deoarece ele sunt învățământul cel mai strașnic ce evenimentele l-au dat vreodată unui popor rătăcit de către o oligarhie coruptă.

Când războiul mondial a izbucnit, subsemnatul am scris în 18/31 iulie 1914 regelui Carol, într-un raport direct pe care l-am semnalat în același timp telegrafic și primului ministru Brătianu.

„Nu rămâne îndoială că în lupta uriașă ce e încinge astăzi, interesele permanente de existență ale națiunii noastre, care au determinat politica noastră externă de până acum față de slavism, vor fi iarăși puse în cumpăna politicii internaționale. Războiul Crimeii și Tratatul de la Paris au deschis calea dezvoltării noastre naționale, punând bazele regatului nostru de astăzi. Războiul care începe acum va avea să hotărască și mai mult dacă în Orient și în Europa va domni cultura apuseană de care neamul nostru este strâns legat, sau slavismul care, până acum, în toate manifestările sale s-a dovedit a fi o putere numai distrugătoare. Starea anarhică în care se zvârcolesc de atâția ani țările balcanice sub înrăurirea directă a politicii rusești este opera slavismului”.

Plecând din acest punct de vedere hotărâtor, raportul confidențial ajungea la concluzia că atitudinea României în această uriașă criză mondială nu putea fi îndoioasă. Potrivit cu întregul nostru trecut național, era mai mult decât oricând o datorie de conservare pentru noi să menținem cu hotărâre politica noastră de alianță de peste treizeci de ani și să-i culegem roadele alături de Puterile Centrale.

Această politică de alianță își avea întemeietorul și protectorul ei cel mai eminent în persoana regelui Carol, care chează și stabilitatea acestei politici față de schimbările guvernelor de partid, însă rădăcinile acestei politici se întindeau mult mai departe înapoi până la cele dintâi începuturi ale statului român. Căci însă de pe vremea mișcării naționale pentru unirea celor două Principate Dunărene sub o dinastie străină ereditară, toți patrioții români erau învoșiți asupra acestui punct, că aspirațiile de viitor ale statului ce avea să ia ființă nu se puteau împăca cu politica rusească în Orient, care năzuia la cucerirea Constantinopolului. Ceea ce trebuia dar mai înainte de toate ca să deschidă calea liberă pentru dezvoltarea de sine-stătătoare a poporului român, era înlăturarea protectoratului rusesc asupra Principatelor Dunărene. Numeroase sunt în această privință mărturiile ce se găsesc în scrierile și cuvântările conducătorilor mișcării naționale de pe la a cincea decadă a secolului trecut și printre aceștia, încă de pe atunci, se distingea tatăl actualului prim-ministru. Stabilirea acestui punct esențial, că politica românească, întrucât era îndreptată spre crearea și menținerea unui stat național independent, a cerut chiar de la început, înainte de toate, o sustragere de la influența rusească și o garanție față de constanta amenințare de siluire ce ne venea din partea politicii de cucerire a vecinului de la nord, această constatare prezintă astăzi nu numai un interes istoric, dar are, anume în împrejurările de față, atât de tragice pentru noi, o însemnătate politică actuală. Căci nimic nu a fost mai exploatat fără nici o conștiință prin uneltiri din afară și din năuntru pentru a se discredita politica noastră de alianță inaugurată în 1883 de către Ion Brătianu, ca prim consilier și colaborator al regelui Carol, decât cuvântul de ordine, cum că această politică ar fi numai opera personală a unui prinț german, care pusese România în slujba intereselor din Orient ale Germaniei și ale Austro-Ungariei. Această politică ar fi dar în fond antinațională. În același scop s-a născocit și o contradicție mincinoasă între datoriile regelui nostru, ca român, față de patria noastră și datoriile lui, ca Hohenzollern, față de împăratul german și prin această perfidă însinuare s-a influențat asupra regelui Ferdinand. În același sens erau denunțați ca apărători ai intereselor germane sau austro-ungare toți aceia care combăteau direcțiunea urmată. Primul ministru Brătianu în politica externă a țării și care în cele din urmă a dus la războiul cu aliații noștri de până ieri, jertfind în mod nefast țara noastră de către Rusia. Față de această renegare a condițiunilor de existență a Regatului nostru, rezultând din situațiunea geografică și din istoria lui, nu se poate afirma cu destulă energie că alianța noastră cu Puterile Centrale a fost rezultatul firesc al întregii noastre dezvoltări naționale și că dansa își avea obârșia în acea politică românească, care, cu mult înainte de începutul cărmuirii regelui Carol și cu mult înainte de a putea fi vorba de o politică orientală germană în opunere cu Rusia, fusese bunul comun al tuturor patrioților români.

Un om de stat de însemnătatea lui Cavour* a făcut să reiasă într-o memorabilă depeșă din 4 septembrie 1856, adresată contelui Corti din Londra, marea importanță a neamului românesc, ca forță menită să stăvilească în mod folositor primejdioasa extensiune a panslavismului.

* Camillo Benso, conte de Cavour (1810-1861), om politic italian, prim-ministru al Regatului Sardiniei (1852-1861) și al Regatului Italiei unificate (1861).

Astfel justifică el necesitatea de a întemeia pe baze naționale viața acestui nou stat, pentru a pune o stavilă efectivă în mijlocul țărilor slave, în contra revărsării Orientului și a feri Apusul de amenințatoarea navală cuceritoare a rușilor. Nimeni n-a recunoscut această mai categoric decât însemnatul om de stat al Italiei moderne, când spunea la 8 februarie 1855 către concetățenii săi, într-o cuvântare celebră la Camera: „Un lucru este indiscutabil, dacă acest război ar avea un sfârșit fericit pentru Rusia, atunci rezultatul lui ar fi intrarea armatelor țarului la Constantinople și astfel Rusia ar obține o absolută hegemonie în Marea Mediterană și o irezistibilă autoritate în Europa. Ei bine, domnilor, și una și alta din aceste umări n-ar put ea decât să fie fatală intereselor Piemontului și Italiei”.

Cavour descrie apoi clar situația care ar rezulta dacă Marea Neagră ar deveni o mare rusească și dacă țarul ar pune stăpânire pe Bosfor.

Este astăzi tocmai momentul de a reaminti legătura aceasta istorică profundă care există între întemeierea statului român și politica orientală dușmană Rusiei a puterilor apusene. Căci abandonarea Constantinoplei, tocmai de către aceleași puteri apusene, însemnează pentru România necondiționata renunțare la neatârnamea sa față de cuceritorul de la nord, pe care Cavour voia să-l țină departe de Marea Mediterană, întrucât el consideră aceasta ca o chestie de viață pentru Italia. E treaba italienilor să judece dacă prezumțiunile pe care marele lor om de stat își întemeia convingerea sa și-au pierdut, de atunci, valoarea lor, așa încât astăzi, politica lui Cavour față de Constantinople și de Orient poate fi părăsită fără daună pentru situația de mare putere a Italiei.

Pentru România însă, a cărei situație geografică în nici un fel nu se poate compara cu aceea a Italiei, evenimentele au hotărât chiar de acum soarta ei. În zadar încearcă domnul Brătianu să palieze prin dezertarea Italiei defecțiunea sa, pe atât de perfidă pe cât de fatală, de la politica de alianță care-și avea temelia în însăși dezvoltarea României. Tocmai fiindcă Italia și puterile apusene își părăsiseră acea politică orientală a lor, care crease, după cum a arătat Cavour, condițiile premergătoare pentru întemeierea și trăinicia statului român, tocmai de aceea era o înaltă poruncă de conservare națională pentru noi, ca cel puțin să nu ne raliem la acele puteri care abandonaseră Rusiei Constantinople și întreaga Peninsulă Balcanică, punând astfel la discreția ei independența și viitorul regatului nostru.

Pentru a se înlătura aceste considerațiuni neînfrânte de politica națională s-a pus înainte și se pune încă așa-zisa dezmembrare iminentă a Austro-Ungariei, ca faptul hotărâtor pentru România. În locul politicii de conservare națională față de Rusia cu urmările care rezultau dintr-însa pentru recucerirea Basarabiei, răpită în 1812, și astfel a întăririi întregii noastre situații în Orient, s-a pus înainte imaginea înșelătoare a unirii noastre naționale cu conaționalii noștri din monarhia învecinată și anume cu prețul părăsirii independenței și viitorului nostru față de politica de cucerire rusească. Natural că acest naționalism pus în slujba politicii rusești a avut grijă să facă tăcere asupra acelei Basarabii care, de la obârșie cu totul românească, a fost de la 1812 încoace deznaționalizată cu violență de către ruși și care cuprinde mai mult de jumătate din fostul Principat al Moldovei. Patru mari pârgii au pus rușii, cu care trebuiau să răstoarne din temelii în același timp și dinăuntru și din afară împărăția austro-ungară: pârgia sârbească, cea cehă, cea ruteană și cea română. Astfel, au fost persuadate și cercurile cârmuitoare din București, că ora dărăpănării Austro-Ungariei a sunat desăvârșit.

După cum ministrul prezident Brătianu, pe la sfârșitul lui octombrie 1914, în București, față de subsemnatul, nu voia să dea nici un crezământ singurelor mele comunicări ce aveam din Berlin asupra intrării Turciei în război, întrucât, după propriile sale informațiuni, Turcia era militărește neputincioasă și Brătianu se aștepta la o răscoală în Constantinople; după cum în anul 1915 opinia publică a României a fost, în timp de nouă luni de zile, amăgită de către guvern cu iminenta cădere a Dardanelor, vătămându-se astfel greu propriile noastre interese economice; după cum printr-o înșelăciune a poporului, organizată de către guvern prin toate mijloacele, s-a lucrat în armată și în presă pentru ca să se împiedice orice judecată obiectivă asupra situațiunii militare și politice; tot astfel s-a dat dezmembrarea Austro-Ungariei ca un fapt definitiv și indiscutabil și de acest fapt s-a făcut să depindă soarta României.

După ce, în modul acesta, politica lui Brătianu, clădită pe minciună și înșelăciune, a părăsit trainica temelie a situațiunii noastre externe, Brătianu a căzut într-o dependență absolută față de acele forțe care, după nereușita marii ofensive a lui Brusilov** aveau nevoie de România ca de un instrument pentru a răsturna întreaga situațiune în Orient. Cunoscutul publicist rus Petru Struwe care, cât timp a trăit în Germania, în pribegie, apăra reformele liberale în Rusia, în aparență fără tendințe panslaviste, iar acum s-a pus cu totul în slujba politicii de cucerire, a scris în numărul din iulie 1916 al revistei „Ruskaia Missl”, așadar, cu o lună înainte de declarația de război românească: „România nu are în prima linie pentru noi însemnătatea unui aliat de război activ, ci aceea a unei trecătoare, a cărei deschidere va avea ca urmare lichidarea frontului balcanic”.

De altfel aceasta era, din punct de vedere rusesc, principalul. Din punct de vedere românesc însă era renunțarea la condițiile esențiale pentru menținerea și propășirea Regatului nostru, era abandonarea dinastiei în voia acelei puteri, pentru care dânsa de la început fusese un spin în ochi. Astfel a fost România aruncată într-o catastrofă neînchipuită, care a pus în cumpănă întreaga ei existență și care a adus cea mai grea, azi încă incalculabilă daună economiei ei naționale, precum distrugerea celei mai mari părți a industriei ei petroliere de către englezi; zdruncinarea finanțelor statului și excelentului său credit de până azi; pustiirea unor întinse ținuturi rodnice, prin faptul că toată țara a devenit câmp de război și gonirea din colibe ei, după modul rusesc, a întregii populații, aruncând-o pe drumuri. În scurt, o dărâpănare completă a statului nostru, ieri încă atât de înfloritor, opera a două generații și a cârmuirii de aproape cincizeci de ani a regelui Carol.

Ambele împărății, care în timp de ani, ca aliați ai noștri, în împrejurări favorabile ne întinseseră mâna, în repetite rânduri, pentru înălțarea noastră și pentru întărirea situațiunii noastre dominante în Orient, s-au văzut până în sfârșit silite, prin declarațiunea de război a României, să cucerească țara noastră și stau astăzi față de problemul românesc, care deși de altă natură nu e mai puțin greu decât cel polonez. Ambele aceste probleme au acest punct comun, că cele două împărății s-au văzut silite de nevoia apărării lor proprii să libereze aceste două țări de sub stăpânirea rusească, cu singura deosebire că, una din aceste țări făcea de o sută de ani parte integrantă din Împărăția rusească, pe când cealaltă de abia în timpul actualului război mondial, fără nici o silă de aservire sigură. Întrucât nu mai poate fi vorba de o încorporare sau dezmembrare a Poloniei din vremea Congresului de la 1815 [de la Viena], s-a născut necesitatea restabilirii Poloniei ca stat autonom, însă cu cerutele garanții pentru ca acest nou stat să-și împlinească, în interesul său propriu și în interesul Puterilor Centrale, menirea sa de bulevard în contra politicii de cucerire rusească.

În ce privește România, ochirea retrospectivă istorică și politică de mai sus a dovedit că de la întemeierea ei și până la izbucnirea războiului mondial, România a socotit în mod constant că menirea și importanța ei stau în a alcătui la Dunărea de Jos, conform cu sentimentul național al tuturor patrioților conducători, cea contragreutate folositoare față de întinderea primejdioasă a slavismului, de care vorbea Cavour. Numai negarea acestor condiții elementare de existență ale regatului nostru a dus la îngrozitoarea catastrofă de astăzi. Reclădirea prăbușitului nostru stat, în condițiuni de independență viitoare, nu se poate face decât prin reîntoarcerea hotărâtă la acele fundamentale principii din care s-a născut România în al cincilea an al veacului trecut. Ca și atunci poporul nostru trebuie să-și dea seama, din nou, de chemarea sa națională de la obârșie ce-i este impusă prin situațiunea lui geografică între Carpați și gurile Dunării. Trebuie să se ajungă la deplina conștiință a cauzelor năruirii actuale. Trebuie ca prin aspra încercare ce ne-a fost impusă, să ne reîntoarcem la convingerea peste tot dominantă la noi, mai înainte, că prin cucerirea Constantinopolei și, prin asta, a întregii Peninsule Balcanice de către ruși

** Referire la ofensiva dezlănțuită în aprilie 1916 pe frontul oriental sub comanda generalului rus Alexei Alexeievici Brusilov (1853-1926).

nu este conciliabilă independența și propășirea statului nostru; că prin faptul că tot aceleași puteri apusene, sub a căror pază s-a pus la 1856**** temelie statului nostru, dau astăzi Orientul pradă Rusiei, nu s-a schimbat nimic în această chestiune de viață pentru România; că o politică ce favorizează, din partea românească, această cucerire a Constantinopolei de către ruși, sub licărirea amăgitoare a realizării idealului național, nu face decât să trădeze propria noastră țară rușilor. Partizanii alianței rusești să ne arate o singură națiune mică, ce, în unire cu Rusia sau sub protecțiunea ei, a putut să ajungă la o viață națională neatârnată sau, cel puțin, la o existență vrednic românească.

Poporul român trebuie să plătească scump corupțiunea și orbirea unei restrânse dar atotputer nice pături sociale care l-a dus la pieire printr-o însănoșire dinăuntru, prin punerea laolaltă a puterilor celor mai bune, într-o muncă serioasă, productivă, energetică pe toate terenurile vieții publice; numai prin înlăturarea grupărilor de partide, care duc o viață factice și au decăzut până la simple clientele personale, se poate întreprinde cu succes o renaștere a statului român din ruina de astăzi. Din haosul pe care starea de război îl lasă după dânsul, trebuiesc reformate din temelie administrația internă, școala primară, raporturile agrare și chestia țărănească, trebuie să se creeze din nou condițiunile unui stat bine rânduit. O muncă productivă și organizațiuni viabile, care să corespundă nevoilor adevărate ale țării, trebuie de aci înainte să înlocuiască simpla aparență cu care, din nenorocire, prea ușor ne-am mulțumit noi până astăzi.

Actuala dinastie și-a sigilat singură soarta în ziua în care s-a dat pe sine și a dat țara pradă Rusiei, făcându-se astfel complice la catastrofa de azi. Dinastia nu mai duce decât o viață aparentă din grația Curtii rusești și-și pregătește strămutarea sa în Rusia, abdicând astfel de fapt. Această dinastie, în starea de decădere morală pe care nu o ascunde, nu se mai bucură de respectul și de autoritatea indispensabilă ca să ia conducerea restaurării statului la a cărui distrugere dânsa a slujit ca unealtă.

Înlocuirea actualei dinastii printr-o alta nouă este de aceea cea mai serioasă și cea mai urgentă chestiune prealabilă pentru ca să se dea de la început un reazem trainic eforturilor îndreptate spre restaurarea regatului român.

Noua orânduială a lucrurilor în Orient sub conducerea celor două împărății va avea desigur în vedere crearea unei stări durabile care să garanteze o dezvoltare pașnică statelor de la Dunăre; de aceea pe cât posibil dânsa va căuta să evite de a lăsa deschise chestiuni care, cum s-a întâmplat cu multe dispozițiuni ale Tratatului din Berlin, să fie izvor constant de noi complicațiuni. În această nouă orânduială, România, întrucât ea va oferi din parte-i garanțiile politice necesare pentru viitor, condițiune indispensabilă pentru independența ei, va fi pentru Puterile Centrale de o importanță economică considerabilă și probabil crescândă, căci e de prevăzut că economicește vom intra în legături și mai strânse ca mai înainte cu Puterile Centrale. Dar și pentru economia națională viabilitatea este, după cum am arătat mai sus, pentru politică o cerință indispensabilă. Această putere de viață ar fi paralizată dacă România ar pierde portul Constanța și cu dânsul accesul direct la Mare, după cum s-a pretins în diversele afirmări mai mult sau mai puțin autorizate din izvor bulgăresc. Lăsând la o parte faptul că politicește nu poate fi nici în interesul Puterilor Centrale, nici în interesul Bulgariei, ca această nouă putere care a luat pasul în Peninsula Balcanică să aibă hotărâre directă cu Rusia – considerațiune importantă, recunoscută însăși de Stambulov**** în timpul regenței sale –, portul Constanța nu are economicește o valoare reală decât dacă servește la exportul bogatelor grâne românești și producțiuni petroliere române. Despărțită de România prin taxe vamale și prin greutăți de transport, Constanța își va pierde importanța sa și va pieri ca piață comercială, deoarece pentru Bulgaria însăși, drumul cel mai scurt la Marea Neagră tot Varna și

*** Congresul de pace de la Paris din 1856, încheiat în urma Războiului Crimeei, prevedea pentru Principatele Române înlăturarea protectoratului Rusiei, menținerea suzeranității otomane și trecerea sub garanția colectivă a marilor puteri (Franța, Marea Britanie, Austria, Rusia, Imperiul Otoman, Prusia și Regatul Sardiniei).

**** Ștefan Stambulov (1853-1895), om politic bulgar.

Burgas rămân. Pentru România însă Constanța este un plămân economic de care nu se poate lipsi fără cea mai grea vătămare. Această pagubă ar avea pentru totdeauna, ca urmare, raporturi încordate. Este însă în interesul reciproc al ambelor state vecine, ca, după ce Bulgaria și-a satisfăcut aspirațiile sale teritoriale și naționale în Peninsula Balcanică într-o măsură așa de întinsă, să se creeze în Orient o stare de pace durabilă, care să îngăduie statelor și popoarelor să se consacre marilor probleme de cultură și de economie, înlăturând, pe cât posibil, tensiunile și complicațiunile existente. Prăbușirea statului nostru pune puterea de viață a poporului nostru la cea mai grea încercare: el e chemat ca prin reînnoirea energiilor lui interne și prin muncă încordată să-și redobândească poziția respectată de mai înainte.

Acest memoriu a dovedit că din situațiunea geografică a poporului nostru, din ființa lui intimă, străină slavismului, din simțul lui de conservare națională, precum și din toată dezvoltarea politică și economică a României, rezultă lămurit că reînălțarea patriei noastre va putea fi întreprinsă numai cu ajutorul acelor două puteri cu care a fost aliată în timp de treizeci de ani și numai pe bazele indicate de natură și de istoria României.

Biblioteca Academiei Române,
Colecția de Manuscrise
Arhiva Al. Beldiman, I, acte 17

¹ Ion Mamina, *Consilii de Coroană*, Editura Enciclopedică, București, 1997, p. 27-51.

² *Ibidem*, p. 80.

³ Vezi, pe larg, Maria Georgescu, *Curentul progerman și intrarea României în primul război mondial*, în *Acta III. Al III-lea colocviu de istorie militară*, București, 1997, p. 37-41.

⁴ Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Casa Regală, dosar nr. 40/1914, f. 1-4 (Apud Ion Mamina, *op. cit.*, p. 29-30).

⁵ Biblioteca Academiei Române, Colecția de Manuscrise, A 2650m.

⁶ *Ibidem*, Arhiva Al. Beldiman, I, acte 17.

⁷ General Radu R. Rosetti, *Mărturisiri (1914-1919)*, Ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Maria Georgescu, Editura Modelism, București, 1997, p. 50.

⁸ Ion Mamina, *op. cit.*, p. 67.

THE ROMANIAN POLITICAL STAGE IN FRONT OF A GEOPOLITICAL DILEMMA

The alliance sealed in 1883, with Austro-Hungary and Germany, and than with Italy, extracted Romania from political isolation offering an assurance against Russia's expansionist tendencies toward the Straits.

WW I forced the Romanian political elite to review its foreign and security policy option looming the possibility of unification with the Romanian provinces within the Austro-Hungary. To this policy, favoring the alliance with Entente, were opposing the adepts of entering the war along with the Central Powers. One of the steadiest supporters of this option was Alexandru Beldiman, the Romanian ambassador in Berlin (1896-1916).

The defeat of the Romanian troupes by the Central Powers, followed by the occupation, by enemies, of two thirds of the Romanian territory by the end of 1916, gave Alexandru Beldiman the occasion to edit, in January 1917, an ample confidential memorandum in which he pleaded for the justice of his pro-German opinions, and accused of failure the liberal government sustained by King Ferdinand I. Thus, in the second part of the paper it is published this memorial, which remained inedit until now.

■ 90 de ani de la intrarea României în Primul Război Mondial

COMANDAMENTUL ARMATEI ROMÂNE ÎN CAMPANIA DIN TOAMNA ANULUI 1916

PETRE OTU

În numeroasele sale observații asupra războiului și a artei militare, Napoleon preciza că prefera să aibă o armată de iepuri, dar care să fie condusă de un leu, decât una de lei, comandată de un iepure. Prin această butadă, unul dintre cei mai mari șefi militari ai tuturor timpurilor dorea să sublinieze valoarea comandamentului unei armate, care determină, în mare măsură, soarta unui război.

În cele ce urmează ne propunem să analizăm modul cum a fost condusă armata română în campania din anul 1916, încheiată, cum se știe, cu o gravă înfrângere militară. Întâi de toate, termenul de comandament semnifică, în mod generic, organul de conducere al unei structuri militare de la eșalonul de regiment în sus¹. El poate fi comandament de unitate, mare unitate, de etapă, de armă, teritorial, suprem (de căpetenie) etc. Noi ne vom limita analiza doar la segmentul cuprins între divizie și comandantul suprem (inclusiv), excluzând regimentele, brigăzile, comandamentele de etapă sau cele create în mod temporar. Ele sunt, fără îndoială, importante, dar discuția lor comportă un caracter mai larg.

Structura și încadrarea comandamentului

La 15/28 august 1916 România a mobilizat: Marele Cartier General, patru comandamente de armată (1, 2, 3, 4), șase comandamente de corp de armată (1, 2, 3, 5, 6, 7), 20 de divizii de infanterie, la care s-au mai adăugat, la 25 august/6 septembrie 1916 încă trei (diviziile 21, 22 și 23), două divizii de cavalerie, o brigadă de grăniceri, cinci brigăzi de călărași, alte unități și subunități. Efectivul total mobilizat a fost de 19 843 de ofițeri și elevi, 813 758 reangajați și trupă, el fiind repartizat astfel²:

<i>Categorie</i>		<i>Procent</i>
Armata de operații	15 949 ofițeri 642 139 trupă	75%
Zona inferioară	3 894 ofițeri 191 619 trupă	25%

La rândul ei, armata de operații se diviza în trei categorii:

<i>Categorie</i>	<i>Ofițeri</i>	<i>Trupă</i>	<i>Procent</i>
Armata operativă	13 561	562 847	80,33%
Garnizoana cetăților	681	20 241	19,77%
Trupe și servicii de etapă	1 707	59 051	

Armata operativă cuprindea:

<i>Categorie</i>	<i>Ofițeri</i>	<i>Trupă</i>	<i>Procent</i>
Unități operative (combatanți)	11 890	511 000	90%
Servicii	1 671	51 000	10%

În sfârșit, o ultimă situație statistică, oarecum relevantă și pentru subiectul analizat, se referă la efectivele pe arme ale trupelor combatante:

<i>Categorie</i>	<i>Ofițeri</i>	<i>Trupă</i>	<i>Procent</i>
Cartiere generale	600	2 800	0,4%
Infanteria	8 116	413 839	80,6%
Cavaleria	772	21 037	4,2%
Artileria	1 763	47 046	9,3%
Geniu	375	18 844	3,7%
Aviația	40	1 000	0,2%
Marina	206	2 070	1%
Jandarmi	18	2 070	0,4%

La data intrării României în război, comandantul de căpetenie al armatei era regele Ferdinand, având la dispoziție pentru conducerea armatei Marele Cartier General, care reprezenta practic Marele Stat Major mobilizat. Compunerea acestuia la declanșarea războiului se prezintă astfel:

STRUCTURA COMANDAMENTULUI SUPERIOR AL ARMATEI ROMÂNE LA INTRAREA ÎN RĂZBOI

MARELE STAT MAJOR (MARELE CARTIER GENERAL)

Şef:

general VASILE ZOTTU

Subşefi:

general DUMITRU ILIESCU

general DUMITRU STRATILESCU

EŞALONUL 1

Secția I Operații – col. IOAN RĂȘCANU

Biroul 1 Operații – mr. RADU R. ROSETTI

Biroul 2 Informații – lt.-col. ERACLE NICOLEANU

Secția a II-a Transporturi – lt.-col. MIHAIL IONESCU

Biroul 3 Transporturi – mr. DUMITRU MOTAȘ

Biroul 4 Comunicații – mr. NICOLAE SAITA

Secția a III-a Adjutantură – mr. RICHARD PETRESCU

Biroul 5 Personal, situații – mr. GH. IOANIDE

Biroul 6 Materiale, trofee – mr. IOAN SICHITIU

Serviciul cartierului eșalonului 1

Serviciul telegrafo-poștal

EŞALONUL 2

Comandamentul general al etapelor:

gl.bg. I. POPOVICI

Serviciul:

artilerie – gl.bg. RADU TOROCEANU

marină – contraamiral CONST. BĂLESCU

geniu – gl.bg. SCARLAT PANAITESCU

intendență – gl. intendant CONST. ZAHARIA

sanitar – gl. medic ILIE ANTONIU

EŞALONUL 3

Serviciul:

tezaur

justiție militară

religios

EŞALONUL 4

Serviciul:

atașați militari

presă

COMANDAMENTELE DE ARMATĂ

Comandamentul Armatei 1

comandant: general de divizie (rez.) IOAN CULCER

şef de stat major: general de brigadă ALEXANDRU LUPESCU

Comandamentul Armatei 2

comandant: general de divizie ALEXANDRU AVERESCU

şef de stat major: general de brigadă CONST. CRISTESCU

Comandamentul Armatei 3

comandant: general de divizie MIHAIL ASLAN

şef de stat major: general de brigadă GH. MĂRDĂRESCU

Comandamentul Armatei de Nord

comandant: general de divizie CONST. PREZAN

şef de stat major: colonel IACOB ZADIC

CORPUL 1 ARMATĂ

comandant: general de divizie IOAN POPOVICI

şef de stat major: colonel IOAN VLĂDESCU

CORPUL 2 ARMATĂ

comandant: general de divizie DUMITRU COTESCU

şef de stat major: colonel IOAN GHINESCU

CORPUL 3 ARMATĂ

comandant: general de divizie CONST. TĂNĂSESCU

şef de stat major: colonel ALEXANDRU MĂRGINEANU

CORPUL 4 ARMATĂ

comandant: general de divizie CONST. PREZAN

şef de stat major: colonel IACOB ZADIC

CORPUL 5 ARMATĂ

comandant: general de divizie adj. GH. GEORGESCU

şef de stat major: colonel CONST. SCĂRIȘOREANU

CORPUL 6 ARMATĂ

comandant: general de brigadă GH. VĂLEANU

şef de stat major: colonel HENRI CIHOSCHI

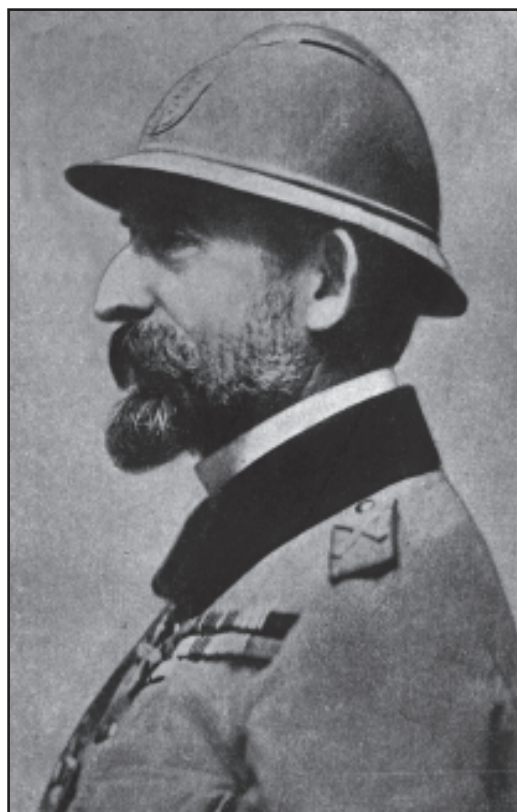
CORPUL 7 ARMATĂ

comandant: general de divizie IOAN RAȘCU

şef de stat major: colonel TOMA LIȘCU

Şef al Marelui Stat Major era generalul de divizie Vasile Zottu (1853-1916), provenit din arma geniu și trecut la infanterie (1904). El îndeplinea această funcție de la data de 1 aprilie 1914 și o mai exercitase scurt timp (31 martie-18 noiembrie 1911). Anterior, generalul Zottu fusese comandant al „Cetății București” (18 noiembrie 1911-31 martie 1914). Numirea sa în fruntea Marelui Stat Major a reprezentat un fapt curios deoarece la 1 aprilie 1914 a fost trecut în rezervă pentru limită de vârstă, în aceeași zi fiind concentrat și numit, așa cum arătam, în cea mai înaltă funcție militară. Cu toate acestea, în timpul campaniei din toamna anului 1916, el nu și-a exercitat deloc atribuțiile, fiind șef doar cu numele. La 12 noiembrie 1916 s-a sinucis în locuința sa din București, din strada N. Golescu nr.1³. Motivele acestui gest neobișnuit sunt controversate în istoriografia română. Radu R. Rosetti scrie că generalul Zottu era „un om de bine, cu simțământul onoarei foarte dezvoltat, cum a dovedit și prin sinuciderea sa după dezastrul de la Turtucaia”⁴. Generalul Zottu a fost însă bănuit că, prin unele activități ale sale, ar fi favorizat transmiterea către inamic a Planului de campanie al armatei române. De altfel, numele său a apărut pe celebra „listă a lui Günther”, alături de ale celor care au colaborat cu Puterile Centrale. Sinuciderea ar fi fost determinată de respectivele acuzații. Informat de aceste scurgeri de informații, prim-ministrul Ion I. C. Brătianu l-a păstrat nominal ca șef al Marelui Stat Major, pentru a nu avea neplăceri cu Puterile Centrale, dar a însărcinat o altă persoană, respectiv pe generalul Dumitru Iliescu, cu pregătirea armatei pentru război. Oricum, generalul Vasile Zottu era „vădit nepotrivit pentru un loc de așa mare răspundere”⁵.

Numirea și, mai ales, menținerea cu atribuții pur nominale în fruntea celui mai înalt comandament în vremuri atât de frământate pentru țară a constituit o mare greșeală. România a intrat, practic, în Primul Război Mondial fără șef al Marelui Stat Major, iar pregătirea armatei pentru acest mare examen a fost încredințată generalului Dumitru Iliescu, sub-șef al acestui organism. Pe marginea numirii și a activității generalului Iliescu în toamna anului 1916, s-a scris destul de mult în istoriografia română. Cel mai adesea, el a fost criticat foarte dur, uneori, fiind scos „țap ispășitor” pentru înfrângerile suferite de armata română în toamna anului 1916.

■ Regele Ferdinand I, comandantul de căpetenie al Armatei române

Fără a intra în detalii, apreciem că generalul Dumitru Iliescu a fost un ofițer inteligent, foarte cult, cu o foarte bună pregătire profesională în anumite domenii; fusese între altele și profesor la Școala Militară de Artilerie și Geniu. Moștenind o situație grea, evidențiată și de participarea armatei române la cel de-al Doilea Război Balcanic (1913), el a luat o serie de măsuri pentru întărirea capacității combative a organismului militar. În această activitate, generalul Iliescu a fost sprijinit de prim-ministrul Ion I. C. Brătianu, de care era apropiat (fuseseră în aceeași perioadă la studii în Franța).

Ce i-au lipsit au fost în primul rând calitățile de strateg (comandant) și de ofițer de stat major și apoi autoritatea morală, fapt ilustrat și de contestarea vehementă din partea majorității corpului de generali ai armatei române. Desigur că unii dintre cei care l-au contestat doreau șefia Marelui Stat Major (cazul lui Alexandru Averescu este ilustrativ). Dar, în ansamblu, o parte din acuze s-au dovedit întemeiate, iar generalul Radu R. Rosetti lega

managementul defectuos de absența, din motive de boală, a locotenent-colonelului Gr. Sârbu, principalul colaborator⁶. Tot generalul Rosetti arăta că, în primele săptămâni de campanie, generalul Iliescu s-ar fi mutat din Periș, unde era dislocat Marele Cartier General, într-un sat vecin, pentru a putea locui împreună cu amanta sa. La evacuarea Perișului, generalul Iliescu a luat în vagonul său de dormit pe această femeie, fapt care i-a scandalizat pe generalul H. M. Berthelot și colonelul V. Pétin. În concluzie, situația de la nivelul conducerii Marelui Cartier General era una anormală chiar pentru timpuri de pace, nemaivorbind de război.

Și la nivelul armatelor s-a creat o stare de lucruri improprie pentru un management eficient. Prin Planul de campanie s-a prevăzut formarea, în caz de război, a patru armate. Acestea au fost create însă după declanșarea mobilizării și nu înaintea ei, așa cum ar fi fost firesc. Prin urmare, comandamentele de armată n-au putut să gestioneze această operație dificilă, ele preluând ulterior atribuțiile de conducere.

Neinspirată a fost și maniera de numire a comandanților de armate, prin încălcarea principiului potrivit căruia trecerea de la organizarea de

pace la cea de război trebuie să se facă fără mari modificări. Comandant al Armatei 1 a fost numit generalul de divizie Ioan Culcer, subinspector general de armată, trecut în rezervă, dar menținut în activitate în baza unei legi speciale. Armata 2 a fost preluată de generalul Alexandru Averescu, fostul comandant al Corpului 1 armată, Armata 3 a trecut sub comanda generalului Mihail Aslan, fost comandant al Corpului 3 armată, iar Armata de Nord a rămas sub comanda generalului Constantin Prezan, comandant al Corpului 4 armată. Singurul care a păstrat sub autoritatea sa trupele pe care le-a avut în subordine anterior a fost generalul Constantin Prezan. În rest, comandanții de armată nu cunoșteau deloc sau foarte puțin comandamentele și trupele din subordine.

Generalul Ioan Culcer pierduse contactul cu trupa de trei ani de zile, iar generalul Alexandru Averescu a luat comanda a două corpuri pe care nu le cunoștea. Cât privește pe generalul Mihail Aslan, el a avut situația cea mai dificilă. Pe lângă faptul că nu știa aproape nimic despre trupele pe care urma să le comande, multe dintre ele erau doar în carnetele de mobilizare, marile unități erau dispuse pe un spațiu întins care mergea de la Vârciorova la malul Mării Negre.

Soluția cea mai eficientă ar fi fost ca generalul Alexandru Averescu să comande Armata 1, generalul Mihail Aslan, Armata 2, iar generalul Ioan Culcer, Armata 3. Prin aceste numiri s-ar fi asigurat respectarea principiului enunțat mai sus, comandanții de armată fiind, în cea mai mare parte, în mijlocul propriilor trupe și pe un teren cunoscut⁷.

Aceeași soluție lipsită de pragmatism s-a aplicat și la șefii statelor majore de la armate. La Armata 1 a fost numit generalul Alexandru Lupescu, din aparatul Ministerului de Război, în timp ce generalul Constantin Cristescu, subșef al Marelui Stat Major și unul din autorii Planului de campanie, a fost trimis la Armata 2, iar generalul Gheorghe Mărdărescu, fost șef de stat major al Corpului 2 armată, la Armata 3. Singurul care a rămas pe aceeași funcție a fost colonelul Iacob Zadic, șef de stat major al Corpului 4 armată, devenit Armata de Nord. Soluția optimă ar fi fost similară celei din cazul armatelor. Șefii de stat major ai Corpurilor 1 și 3 ar fi trebuit să-și urmeze comandanții, iar la Armata 3 să fi fost numit generalul Alexandru Lupescu. Cele mai bune echipe au fost cele de la Armata 2 și Armata de Nord și acest fapt s-a văzut în rezultatele acestor mari unități pe câmpul de luptă.

■ Generalul Ioan Culcer,
comandantul Armatei 1

Și la corpurile de armată numirile au fost caracterizate de anumite bizarerii, care țineau însă de structura corpului de generali ai armatei române în preajma intrării în război.

De exemplu, printre cei șapte comandanți ai corpurilor de armată se aflau: cinci geniști, generalii Dumitru Cotescu (C2A), Constantin Tănăsescu (C3A), Constantin Prezan (C4A), Gheorghe Văleanu (C5A), Ioan Rașcu (C7A); un cavalerist, generalul Ioan Popovici (C1A) și un artilerist, generalul Gheorghe Georgescu. După cum se observă, printre ei nu se găsea nici un infanterist, deși infanteria reprezenta aproape 81% din totalul trupelor. Investiția generalilor proveniți din geniu la comanda marilor unități a reprezentat una dintre cauzele care au micșorat valoarea comandamentului armatei române din toamna anului 1916⁸.

Desigur că au existat excepții notabile cum a fost, de pildă, Constantin Prezan ajuns șef al Marelui Stat Major. Dar, în ansamblu, cei mai mulți dintre aceștia s-au dovedit inapți pentru comenzi superioare.

De altfel, în perioada de până la Primul Război Mondial ofițerii proveniți din arma geniu au beneficiat de avansări spectaculoase, grație măsurii pe care au luat-o miniștrii de Război, de fuzionare a genului cu infanteria. S-a ajuns, astfel, la situații neconforme cu realitatea, care au și stârnit, cum era de altfel de așteptat, discuții aprinse în rândul corpului ofițeresc. Astfel, în 1912, armata română dispunea de doar două regimente de geniu. Existau însă patru generali de divizie, nouă generali de brigadă și 14 colonei, aparținând specialității respective. O asemenea stare de lucruri, întâlnită și la artilerie și cavalerie, pleca de la premisa, ce s-a dovedit falsă, că pregătirea științifică superioară a ofițerilor din armele tehnice asigura automat competențe sporite în executarea actului de conducere a trupelor⁹.

A mai existat o cauză importantă a acestei situații anormale – modul arbitrar de acordare a gradului de general. Până în anul 1905, înaintarea la acest grad atât de râvnit se hotăra de Consiliul de Miniștri pe baza propunerii ministrului de Război. Era evident că politicul avea un foarte mare rol, astfel că, în epocă, printre ofițeri circula butada potrivit căreia gradul de colonel era cel mai înalt din ierarhia militară întrucât gradul de general era apanajul politicului¹⁰.

Ulterior, avansarea la gradul de general a devenit atributul Comitetului inspectorilor generali, un organ tehnic compus, inițial, din 21 de persoane, iar din 1913, din 19 membri și prezidat de ministrul

■ **Generalul Alexandru Averescu, comandantul Armatei 2**

de Război. Soluția a fost, fără îndoială, mai bună, dar nu a eliminat complet neajunsurile. Ministrul de Război a continuat să aibă o poziție discreționară în procesul acordării gradului de general, iar înaintarea ofițerilor depindea de persoane străine de armă și de comandamentul respectiv.

În concluzie, modul de organizare și încadrare a comandamentului superior al armatei române la începutul intrării în război a reflectat starea deficitară din timp de pace. Deși conflictul mondial se derula de aproape doi ani de zile, autoritățile politice și militare de la București au luat puține măsuri pentru studierea experienței beligeranților și implementarea concluziilor și învățămintelor în structura și pregătirea comandamentelor superioare și inferioare.

De asemenea, o altă cauză a disfuncționalităților la acest nivel, care impune însă o discuție mai amplă, a fost conduita adoptată de regele Carol I. Suveranul nu a fost interesat de formarea comandamentului deoarece era convins că într-un viitor conflict, România va lupta alături de Germania. În acest caz, ofițerii germani ar fi avut un rol important în exercitarea comandamentului, fie prin comanda directă a unor mari unități și unități, fie prin rolul de consilieri ai comandanților români¹¹.

Aspecte ale funcționării comandamentului în timpul campaniei din 1916

La 15/28 august 1916, România a declarat război Austro-Ungariei, iar armata română a declanșat operațiile pe frontul din Carpați conform Planului de operații „Ipoteza Z”. Odată cu acestea au început să apară și primele disfuncționalități legate de modul de organizare a comandamentului superior.

Prin Planul de campanie, problema atât de delicată a trecerii Carpaților a fost rezolvată într-un mod ingenios, prin formarea unor grupuri de acoperire de valoare aproximativă a unei divizii, care au debarșat rapid la Vest și Nord de munți. Această soluție a avut dezavantajul că s-au comprimat, în același spațiu de timp, trei operații ce ar fi trebuit să se desfășoare succesiv: mobilizarea și acoperirea ei; concentrarea forțelor în vederea declanșării atacului peste Carpați; ofensiva propriuzisă. Unitățile din grupurile de acoperire și-au îndeplinit misiunea, dar ele trebuiau să realizeze mobilizarea. În plus, formațiunile de asigurare materială rămăseseră pe teritoriul Vechiului Regat, ceea ce a creat mari greutăți aprovizionării.

În dorința de a realiza surprinderea trecătorilor, Marele Cartier General a venit cu o inovație. A subordonat direct, în faza inițială, grupurile de acoperire, hotărând, în același timp, desfășurarea, concentrarea strategică a armatelor pe teritoriul inamic sub protecția grupurilor de acoperire, transformate în avangărzi. În a 17-a zi de mobilizare, armatele 1, 2 și de Nord urmau să se concentreze în zone distincte, definitivând, astfel, desfășurarea strategică.

Dincolo de aspectele operative pe care nu le analizăm, Marele Stat Major s-a substituit în mare măsură comandamentelor subordonate, cărora le-a limitat drastic inițiativa. De altfel, ele nici nu au cunoscut prea multe detalii despre propria misiune.

Evoluția evenimentelor se cunoaște, multe din misiunile stabilite de Marele Stat Major au rămas pe hârtie. După 17 zile de la mobilizare (31 august/13 septembrie 1916) trupele române suferiseră, deja, o serie de înfrângeri, iar starea de spirit a armatei și a populației se modificase radical.

Un alt neajuns însemnat privind exercitarea comandamentului a fost lipsa de fermitate în urmărirea hotărârilor adoptate. Cazul cel mai pregnant și cel mai discutat în istoriografie este schimbarea planului de campanie, decisă la consfătuirea de la Periș (2/15 septembrie). S-a oprit

ofensiva în Transilvania, unde se obținuseră unele rezultate meritorii, mai ales în cazul armatelor 2 și de Nord și s-a organizat „celebra” manevră de la Flămânda (10/23 septembrie-23 septembrie/6 octombrie 1916).

Această schimbare a impus restructurarea comandamentului. S-a creat Grupul de armate „Sud”, compus din Armata 3 și Armata de Dobrogea și comandat de generalul Alexandru Averescu. La comanda Armatei 2 a fost numit generalul Grigore Crăiniceanu, chemat din rezervă. El a fost vădit nepotrivit pentru această funcție. I.G. Duca, om politic care îl cunoscuse bine, scria despre el că era „de o nervozitate patologică, de incoerență în hotărâri, de o lipsă de solitudine pentru trupa lui, de o brutalitate pentru ofițeri, care ne înspăimântase”¹². După desființarea Grupului de armate „Sud”, la 25 septembrie/8 octombrie 1916, generalul Alexandru Averescu a revenit la comanda Armatei 2, unde a găsit o situație pe care o caracterizează dezastruoasă.

Funcționarea comandamentului a fost afectată și de dese schimbări la nivelul armatelor, corpurilor și diviziilor. Această situație s-a datorat faptului că mulți comandanți nu au dat randamentul scontat. Lista generalilor și a ofițerilor superiori care au fost înlocuiți din funcție cuprinde nume ilustre, din care reținem Ioan Culcer, Mihail Aslan, Gheorghe Georgescu, Dumitru Cotescu, Constantin Teodorescu, Alexandru Socec ș.a.

Ierarhia stabilită în timp de pace a armatei române nu a confirmat decât în parte examenul dur al războiului, lăsând mulți corijenți. Dar, nu numai la noi s-a întâmplat acest lucru, ci la toate armatele țărilor beligerante. În Franța, după grava înfrângere de la Charleroi, care a deschis drumul spre Paris, generalul Joseph Joffre a renunțat la 70 de generali. În Germania, după primele săptămâni de luptă, generalul Prittwitz von Gaffron, comandantul Frontului de est, a fost schimbat din funcție. Prin urmare, „Aslanii, Teodoreștii, Basarabestii – concluziona I. G. Duca – sunt din nenorocire manifestările unui fenomen general, să reducem deci și noi lucrurile la adevărata lor proporție”¹³.

Din acest punct de vedere, pe care îl împărtășim, campania din anul 1916 a confirmat valoarea multor generali și ofițeri aflați în fruntea unor comandamente înalte. Printre ei amintim pe Constantin Prezan, Alexandru Averescu, Eremia Grigorescu, Constantin Christescu, Gheorghe Mărdărescu, David Praporgescu ș.a.

■ Generalul Constantin Prezan, comandantul Armatei de Nord

A existat, în întreaga campanie din toamna anului 1916, un amestec de fapte de eroism și de lașități, de competență și lipsă de profesionalism, de hotărâri chibzuite și decizii eronate. Din această perspectivă, ea a fost o lecție învățată pe viu, în chip tragic. Erorile comandamentelor pe întreaga structură ierarhică s-au materializat în înfrângeri militare, pierderi de vieți omenești, distrugerii de bunuri materiale, ocuparea unor regiuni importante ale teritoriului național.

Organizarea defectuoasă a comandamentelor superioare și deficiențele manifestate au reprezentat doar una din cauzele dezastrului militar din toamna anului 1916. În anul 1917, pe baza experienței triste, lucrurile s-au îmbunătățit considerabil, iar performanțele militare au fost de cu totul altă natură.

Raporturile dintre politic și militar în campania anului 1916

Istoriografia română a discutat foarte mult despre rolul factorului politic în conducerea operațiilor armatei române în campania dezastruoasă din toamna anului 1916. Uneori, o parte a responsabilității ce revenea autorităților militare a fost trans-

ferată decidentului politic, respectiv guvernului condus de Ion I. C. Brătianu.

Examinarea critică a documentelor și a mărturiilor arată că, dimpotrivă, prim-ministrul și ceilalți membri ai cabinetului său au intervenit relativ puțin în afacerile militare, lăsând rezolvarea lor pe seama organismelor specializate. Un exemplu îl reprezintă Consiliul de Război de la Periș, unde s-a hotărât schimbarea planului de campanie. Deși a întrevăzut neajunsurile unei atari decizii, Ion I. C. Brătianu a lăsat pe militari să hotărască. Practic, Ion I. C. Brătianu și-a impus punctul de vedere doar în câteva probleme, este adevărat foarte importante.

Una dintre ele a fost, așa cum am arătat, șefia Marelui Stat Major. Ion I. C. Brătianu, cunoscând animozitățile dintre generalii români, a preferat să aibă alături un om de încredere. Nu a încredințat această funcție generalului Alexandru Averescu, fără îndoială mult mai potrivit, din mai multe motive. Generalul Averescu era apropiat cercurilor conservatoare, Take Ionescu fiind unul dintre mentorii săi. Liberalii nu ar fi văzut cu ochi buni încredințarea șefiei Marelui Stat Major unei persoane apropiate de adversarii lor politici. În al doilea rând, relația dintre Ion I. C. Brătianu și Alexandru Averescu era tensionată din cauza episodului înlăturării generalului din funcția de ministru de resort în anul 1908. Premier în acel moment, Ion I. C. Brătianu a găsit o metodă inedită de a scăpa de incomodul său ministru. A prezentat demisia cabinetului și apoi a format noua echipă guvernamentală cu un alt titular la Departamentul de Război.

În al treilea rând, Ion I. C. Brătianu și alți colaboratori apropiați îl bănuiau pe Alexandru Averescu de ambiții politice și nu doreau să-i încredințeze demnități atât de importante de unde și-ar fi putut pune în practică planurile. De aceea, pe toată perioada războiului, Alexandru Averescu a fost menținut comandant de armată, departe de sfera înaltă a puterii.

De reținut este că, după ieșirea Rusiei sovietice din război, Ion I. C. Brătianu a considerat că Alexandru Averescu era persoana potrivită pentru a încheia pacea cu adversarul. În consecință, s-a format un guvern Averescu, care a încheiat preliminarile păcii de la Buftea. El n-a mai apucat să negocieze și să semneze tratatul de pace final, acest lucru revenind cabinetului conservator condus de Alexandru Marghiloman.

Deși generalul Alexandru Averescu s-a bucurat în primii ani postbelici de o imensă popularitate, el n-a știut să o gestioneze, sfârșind prin a fi un instrument al planurilor lui Ion I. C. Brătianu, care a dominat cu autoritate viața politică a țării până la moartea sa (1927).

Un alt posibil candidat care ar fi putut exercita în condiții mai bune atribuțiile de șef al Marelui Stat Major a fost generalul Constantin Christescu. Deși fusese subșef al acestui organism și s-a ocupat de planurile de campanie, el n-a reușit atunci să se impună.

Cât privește pe generalul Constantin Prezan, el era cunoscut ca un ofițer merituos, dar marile sale calități de comandant au ieșit în evidență în primele luni de campanie.

Cu neobișnuita lui putere de pătrundere, Ion I. C. Brătianu a sesizat lipsurile în pregătirea armatei, inclusiv valoarea relativ scăzută a comandamentului în raport cu noile cerințe de purtare a războiului. Prin urmare, încă din cursul tratativelor cu Antanta, el a cerut trimiterea, în România, a unei Misiuni Militare Franceze, imediat după declanșarea mobilizării. Brătianu i-a declarat lui Saint Aulaire, ministrul francez la București, că era dispus să-l numească șef al Marelui Stat Major pe comandantul acestei misiuni¹⁴. De altfel, la sosirea Misiunii Militare Franceze, prim-ministrul și, apoi, regele Ferdinand i-au cerut generalului H. M. Berthelot, să accepte funcția de șef al Marelui Stat Major. Berthelot a refuzat propunerea și a rămas doar consilier al suveranului și al premierului¹⁵.

Pe fondul înfrângerilor militare și al criticilor la adresa activității lui Dumitru Iliescu, venite atât din partea unor militari, cât și a unor oameni politici, Ion I. C. Brătianu a fost nevoit să-l schimbe din funcție. În locul său a fost numit generalul Constantin Prezan, care va rămâne în această postură până în martie 1918. Măsurile luate de acesta au contribuit la refacerea armatei române și la obținerea marilor victorii din vara anului 1917, de la Mărăști, Mărășești și Oituz.

O altă decizie cu implicații majore a fost investirea lui Vintilă Brătianu, fratele șefului cabinetului, în funcția de ministru de Război, chiar în ziua declanșării mobilizării. Până la această dată, portofoliul respectiv fusese deținut de prim-ministru. Deși mulți au cerut numirea lui Vintilă Brătianu, premierul a refuzat pentru a nu fi învinuit că prezidează o formațiune de familie. Odată cu

declanșarea operațiilor, „soluția” Vintilă Brătianu la Ministerul de Război s-a impus și ea a fost una care a avut rezultate pozitive. Spre deosebire de prim-ministru, om de concepție și largă viziune, Vintilă Brătianu era o personalitate cu mare putere de muncă, un spirit metodic și riguros, toate aceste calități punându-și amprenta asupra funcționării departamentului de resort.

*
* *

Campania din 1916 a evidențiat disfuncționalități în relația dintre factorul politic și corpul superior de comandă al armatei române. Păstrarea nominală în funcția de șef al Marelui Stat Major a generalului Vasile Zottu, încredințarea pregătirii armatei și apoi a conducerii acesteia în timp de război unui subordonat au fost erori plătite scump.

De asemenea, faptul că la Ministerul de Război nu a fost numit un titular, fie el militar sau civil, l-a obligat pe regele Ferdinand să treacă Marele Stat Major în subordinea Marelui Cartier General. Organului de conducere strategică i s-au extins astfel prerogativele, pe lângă conducerea forțelor și mijloacelor în zona de operații, el având competențe și în zona interioară¹⁶.

Ezitățile prim-ministrului de a transmite portofoliul administrației militare către altă persoană („soluția” Vintilă era cea mai bună) a avut consecințe negative asupra pregătirii armatei pentru război.

De asemenea, lipsa de fermitate a guvernului în eliminarea disputelor dintre militarii de rang înalt s-a repercutat asupra eficienței activității de conducere. În același timp, în primele luni de campanie s-au manifestat în continuare slăbiciuni în gestionarea unei probleme delicate – înaintările în grad. Iată, de pildă, la 21 noiembrie/4 decembrie 1916 s-au făcut avansări masive în rândul ofițerilor, sub pretextul de a se ridica moralul¹⁷.

Această măsură este greu de înțeles după o bătălie pierdută, cea de pe Neajlov-Argeș, care a dus la ocuparea Bucureștiului, la 6 decembrie 1916. Cu o zi înainte de intrarea dușmanului în Capitală, prințul moștenitor Carol a organizat o petrecere pentru a sărbători avansarea sa și a unor colegi. Acest fapt arată că o parte a elitei politice și militare românești era în contratimp, ca să folosim un eufemism, cu aspirațiile și situația reală a țării.

În concluzie, campania din toamna anului 1916 a arătat că societatea românească și armata sa nu au fost pregătite în totalitate pentru marele examen al războiului. Treptat, s-a instalat, la nivelul opiniei publice, conștiința faptului că „așa nu se mai poate”. Pe această bază a început să prindă rădăcini teza „Răspunderilor” pentru nepregătirea țării, acțiune în care s-a remarcat generalul Alexandru Averescu. În 1918, ea va domina dezbaterile publice, dar redresarea morală și pedepsirea vinovaților vor rămâne la stadiul de simplă intenție.

¹ Haralambie Georgescu, *Dicționar enciclopedic militar, C-D*, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, 1997, p. 121.

² *România în Războiul Mondial 1916-1919*, vol. 1, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria Națională, București, 1934, p. 59.

³ Teofil Oroian, Gheorghe Nicolescu (coordonatori), *Șefii Statului Major General Român 1859-2000*, Editura Europa Nova, București, 2001, p. 73-77.

⁴ General Radu R. Rosetti, *Mărturisiri (1914-1919)*, Editura Modelism, București, 1997, p. 102.

⁵ I. G. Duca, *Memorii*, vol. III, *Războiul, Partea I (1916-1917)*, ediție și indice de Stelian Neagoe, Editura Machiavelli, București, 1994, p. 24.

⁶ Radu R. Rosetti, *op.cit.*, p. 103.

⁷ Generalul G. A. Dabija, *Armata română în Războiul Mondial (1916-1918)*, cu o prefață de general de corp de armată Alexandru Averescu, vol. I, Editura I. G. Hertz, București, p. 162.

⁸ Generalul Alexandru Iarca, *Memorialul meu*, Librăria și Tipografia Ioan Călinescu, Buzău, 1922, p. 193.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*, p. 189.

¹¹ *Ibidem*, p. 197.

¹² I. G. Duca, *op.cit.*, p. 36.

¹³ *Ibidem*, p. 23.

¹⁴ Contele de Saint-Aulaire, *Confesiunile unui bătrân diplomat*, traducere din franceză de Ileana Sturza, introducere și note de Mihai D. Sturza, Editura Humanitas, București, 2002, p. 57.

¹⁵ *Ibidem*, p. 81.

¹⁶ Colonel (r) prof. univ. dr. Ion Giurcă, locotenent-colonel dr. Vasile Popa, *Locul și rolul Statului Major General și al Marelui Cartier General în reformele organismului militar în anii 1916-1920 în Statul Major General. 1859-2004. Istorie și transformare*, Centrul Tehnic Editorial al Armatei, București, 2004, p. 74.

¹⁷ General Radu R. Rosetti, *op.cit.*, p. 161.

ROMANIAN ARMY'S HEADQUARTER IN THE CAMPAIGN OF AUTUMN 1916

The study analyzes the organization and operating mode of the Romanian Army Headquarter in the first months of the campaign, respectively General Headquarter, army headquarters, bodies of army, and divisions.

The author concludes that on the entire hierarchical scale there were numerous disfunctionalities which affected the management efficiency at war. Thus, the Romanian Army entered the WW I without Chief of the General Staff (General Vasile Zottu being in office only nominally). Preparation of the Army and leadership of the military actions in the first months of the war were undertaken by General Dumitru Ilescu, subchief of General Staff and close to liberal political circles headed by Ion I. C. Brătianu.

Likewise, mobilization of the Army headquarters after war's inception was a mistake. Also, appointment of the army commanders was done by breaking the principle according to which an army should be brought to the mobilization status through minimal alterations of the peace framework.

Another conclusion, otherwise met in all belligerents, was that the peace framing of the headquarters proved to be inefficient at war.

■ 90 de ani de la intrarea României în Primul Război Mondial

GENERALI ȘI OFİTERI BASARABENI PARTICIPANȚI LA PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

maior dr. ANATOL LEȘCU, Republica Moldova

Primul Război Mondial a schimbat radical soarta unor popoare și state, dând naștere unei Europe noi, bazate pe principiul naționalităților, principiu care, în linii generale, este valabil până și în zilele noastre. Din primele zile ale acestui război, pe bună dreptate numit de contemporani Marele Război, au luat parte sute de mii de basarabeni, dispersați pe toate fronturile vastului imperiu al țarilor ruși. Nicicând în istoria Basarabiei participarea fiilor săi la un asemenea eveniment nu a fost așa de masivă și hotărâtoare. Prima și ultima dată din istoria Rusiei (inclusiv perioada sovietică), basarabeni au dat armatei ruse un număr așa de mare de ostași, începând cu simplii soldați și terminând cu o întregă pleiadă de comandanți și generali, care au jucat un rol important în desfășurarea acțiunilor militare din anii 1914-1917, dar și în evenimentele din timpul războiului civil. Începutul secolului al XX-lea reprezintă perioada unei explozii intelectuale a Basarabiei, care a avut drept rezultat promovarea și afirmarea fiilor săi în toate domeniile vieții sociale și culturale din Rusia, și nu, în ultimul rând, în cel militar.

Pe durata a întregului război, Rusia a aruncat în luptă 16 armate însumând 147 divizii de infanterie, 27 divizii de cavalerie regulată și 27 divizii de cazaci¹. Nu exista front, armată sau corp de armată, unde să nu fie încorporați moldoveni, atât din Basarabia, cât și din alte regiuni ale Imperiului, aparținând tuturor genurilor de armă – infanterie, artilerie, cavalerie, marină și forțe aeriene. Istoriografia contemporană estimează numărul total al basarabenilor, participanți la Primul Război Mondial, la cifra de aproximativ 300 000 de oameni². Este de menționat faptul că cifra aceasta necesită o fundamentare documentară fiindcă este bazată pe informațiile primite de la participanți direcți la aceste evenimente, și nu pe date din arhivele mili-

tare rusești. Certă este existența în cadrul armatei imperiale ruse a unor divizii cu un pronunțat caracter național, ele fiind dislocate, completate și formate în Basarabia din locuitorii săi. Printre acestea se numărau diviziile de infanterie nr. 14, 63, 125 și, parțial, 65.

Divizia 14 infanterie, cu sediul central în orașul Chișinău, era una din cele mai vestite și bune divizii din cadrul armatei ruse, cu un bogat istoric. Compusă din regimentele de infanterie 53 Volânsk, 54 Minsk, 55 Podolsk și 56 Jitomir³, ea a participat în Războiul ruso-otoman și la Războiul de Independență a României din anii 1877-1878, fiind prima care a trecut Dunărea la Zimnicea, acoperindu-se de glorie. Către începutul conflagrației mondiale, numai în rândurile Regimentului 54 Minsk infanterie se numărau următorii ofițeri basarabeni: căpitanul (maiorul) Alexie Bulatovici, comandantul companiei 2; căpitanul Furtună, comandantul companiei 5; căpitanul Alexie Cecerul-Cuș, comandantul companiei 10; locotenentul-major Ion Belanov; ștab-căpitanii Constantin Botezatu, Ștefan Sârbu, Mihai Cebotari, Alexandru Cotruța, Alexie Grosul; locotenenții-majori Alexie Balaban, Ion Sofronovici, Eugen Juriari, Pavel Strâhari; locotenenții Petru Armaș, Alexie Untilă, Alexie Micu, Alexie Vasiliu, Alexandru Cebo tarenco, Al. Savciuc. În Brigada 14 artilerie, bateria nr. 2 era comandată de către locotenent-colonelul Leo Boldescul, având în subordine pe locotenentul-major Alexie Dorian, iar în bateria călăreață nr. 15, adjutantul divizionului era locotenentul-major Alexandru Gheorghită⁴. Această divizie s-a evidențiat în mod strălucit în bătăliile de pe câmpurile Galiției și pe frontul românesc.

Divizia 63 de infanterie, divizie de a doua linie, era formată pe baza Diviziei 14 exclusiv din

locuitorii Basarabiei și ai satelor moldovenești din Transnistria⁵ și era alcătuită din regimentele de infanterie nr. 249 Dunăre, 250 Balta, 251 Stăuceni și 252 Hotin, iar Divizia 125 cuprindea regimentele de infanterie nr. 497 Bălți, 498 Orhei, 499 Olviopol și 500 Ingul⁶.

Pe lângă aceste divizii cu un pronunțat caracter național, mii de basarabeni erau încadrați în alte unități ale armatei ruse având gradul de ofițer. Unii dintre ei intraseră în anturajul intim al țarului Nicolae al II-a, ocupând diferite posturi de răspundere în cadrul armatei imperiale. Unul dintre aceștia era general de cavalerie de origine română, Nicolae Vintulov (Vântul), care pe toată durata războiului răspundea de completarea și îngrijirea cailor pentru întreaga armată rusă. Cu toată vârsta înaintată (în 1914 avea 69 de ani) și diversele boli de care suferea⁷, acesta a contribuit la înzestrarea cavaleriei ruse cu cai și la menținerea ei la un nivel înalt de luptă. Despre spiritul său mereu tânăr ne vorbește și faptul că la vârsta înaintată de 75 de ani comanda un detașament de cavalerie, compus din cinci regimente, în timpul luptelor pentru Crimeea din anul 1920 în cadrul armatei albgardiste a generalului P. Vranghel împotriva armatelor lui Mihai Frunză⁸.

Pe timpul Marelui Război în jur de zece reprezentanți ai vechiului neam boieresc Cantacuzino au participat la acțiuni militare pe diferite fronturi⁹. Unul din aceștia era generalul-maior Mihai Cantacuzino, șeful artileriei Corpului 23 Armată. Născut la 13 octombrie 1858 în Iași¹⁰, Mihai Cantacuzino era repartizat, după absolvirea școlii militare (1879), în artileria de gardă. A participat în perioada 1904-1905 la Războiul ruso-japonez, unde a comandat divizionul nr. 3 din cadrul Brigăzii 31 artilerie¹¹ cu gradul de locotenent-colonel. În 1912 i-a fost conferit gradul de general-maior, iar în timpul Marelui Război gradul de general-locotenent, fiind totodată decorat cu Înaltul Ordin „Sfântul Vladimir” clasa a II-a cu spade pentru bărbăție și curaj arătate pe câmpurile de luptă¹².

Pe timpul războiului, în anturajul Marelui Principe Nicolae, comandantul-șef al armatei ruse, se evidențiază prin inteligență un alt Mihai Cantacuzino, din ramura munteană a acestei familii. Absolvent în 1893 al prestigiosului liceu din Țarskoe Selo, în care pe timpuri învățase și A. Pușkin, iar în 1895 al Școlii militare de cavalerie, a fost admis în

garda imperială, îndeplinind până la război diverse misiuni militaro-diplomatice. La începerea ostilităților a revenit la regiment, participând în campania din Prusia Orientală, unde a fost grav rănit. Fiind transportat pentru tratament la Sankt-Petersburg a fost vizitat de însuși Nicolae al II-a, care i-a urât cât mai grabnică vindecare. Pe 29 iulie 1915 primea comanda regimentului Alteței Sale de cuirasieri de gardă, pe care îl va conduce până în 15 mai 1917, când din cauza agitației pacifiste desfășurate de către bolșevici, acțiunile militare de pe frontul de Est practic s-au terminat. La sfârșitul anului 1915 îi era conferit gradul de general-maior odată cu numirea sa în suita imperială. Pentru curajul ieșit din comun, generalul-maior M. Cantacuzino a fost decorat cu Ordinul militar „Sfântul Gheorghe” clasa a IV-a, iar în anul 1917 cu Ordinul „Sfântul Stanislav” clasa I cu spade. Interesant este și faptul că ambii veri au fost decorați în aceeași zi printr-un ordin imperial¹³.

Alături de ei lupta și Vladimir Cantacuzino. Născut pe 7 iulie 1872, în anul 1892 a absolvit Corpul de cadeți din Moscova (Liceul militar), iar în anul 1895 Școala militară de artilerie. După absolvirea școlii militare este repartizat cu serviciul militar în bateria de artilerie călărească nr. 15 dislocată în Chișinău. În Războiul ruso-japonez s-a înrolat voluntar în armata activă din Manciuria, în componența trupelor de cazaci transiberieni, comandând bateria de artilerie. Pentru bărbăția arătată în luptele împotriva japonezilor, V. Cantacuzino a fost decorat cu ordinele „Sfântul Stanislav” clasa a III-a cu spade și rozetă și „Sfânta Ana” clasa a III-a cu spade și rozetă¹⁴. După terminarea Războiului ruso-japonez, în anul 1908, a fost transferat la Kiev. Războiul l-a găsit pe locotenent-colonelul V. Cantacuzino în funcția de comandant al Bateriei călărească nr. 18. Datorită vitejiei personale, în august 1914 a salvat de nimicire efectivul bateriei sale, amenințat de husari ungari, fapt pentru care i-a fost conferit Ordinul „Sfântul Gheorghe” clasa a IV-a¹⁵. Din toamna anului 1914 până la începutul lui 1917 deținea funcția de șef interimar artilerie al Corpului 2 cavalerie. În anul 1915 era avansat la gradul de colonel, iar în martie 1917 la cel de general-maior, încredințându-i-se comanda Regimentului 9 Kiev de husari, iar la 17 aprilie 1917 cea a Regimentului de gardă de husari. Fiind după convingerile sale monarhist, V.

Cantacuzino a participat la războiul civil, comandând, în armata amiralului Kolciak din Siberia, Divizia 2 Ufa de cavalerie¹⁶.

Arma artilerie a reprezentat alegerea, de asemenea, a generalului-locotenent Cozma Eustafie Muntean, șeful artileriei Corpului 29 Armată. Născut la 1 noiembrie 1856 în Chișinău, într-o nobilă familie basarabeană, în anul 1875 a absolvit Școala militară de artilerie, fiind repartizat, ca și alți mulți basarabeni, cu serviciul militar în Brigada 14 artilerie dislocată în Chișinău. A participat în componența brigăzii la Războiul de Independență din anii 1877-1878, fiind decorat pentru fapte de eroism arătate în această campanie împotriva otomanilor cu Ordinul „Sfântul Vladimir” clasa a IV-a cu spade și rozetă. După terminarea războiului a continuat serviciul militar din cadrul Brigăzii 14 până în anul 1894, când a fost transferat în Regimentul de mortiere din cadrul Brigăzii 34 artilerie. A participat la Războiul ruso-japonez, unde colonelul C. Muntean comanda Divizionul nr. 1 artilerie. Pentru eroismul arătat în luptele împotriva japonezilor a fost recompensat cu sabia de aur cu inscripția „pentru vitejie”, iar mai târziu cu Ordinul „Sfântul Gheorghe” clasa a IV-a. În anul 1911 era avansat la gradul de general-maior și numit în funcția de comandant al Brigăzii 4 artilerie pușcași siberieni¹⁷.

Un alt reprezentant de vază din ierarhia militară rusă a fost și generalul-locotenent Vladimir Benescul – descendent al unei familii nobile moldovenești emigrate din secolul al XVIII-lea în Rusia – absolvent al Academiei Statului Major General. Vladimir Benescul aparține pleiadei celor mai buni, instruiți și capabili ofițeri ruși. Datorită calităților sale excepționale profesionale, locotenent-colonelul V. Benescul a fost invitat să predea tactica la Școala militară de infanterie din Vilno (Vilnius)¹⁸, ca mai apoi, ca unul din cei mai buni ofițeri de stat major, să fie numit în funcția de șef de stat major al Diviziei 28 infanterie, dislocată în orașul Kovno (Kaunas)¹⁹. În anul 1910 a fost înaintat la funcția de șef de stat major al Corpului 5 Armată. La 22 decembrie 1914, generalului-locotenent Vladimir Onufrie Benescul i-a fost încredințată comanda Diviziei 51 infanterie din cadrul Corpului 2 caucazian de armată, pe care a condus-o cu succes pe durata întregului război până la sfârșitul său tragic. Cu toată originea sa nobilă, în întreaga sa

carieră militară s-a bucurat de simpatie și respect din partea subalternilor săi, inclusiv din partea ostașilor, în marea sa parte țărani analfabeți. În martie 1917, când a început procesul irevocabil al descompunerii armatei țariste în urma revoluției și agitației bolșevice, comitetul ostășesc al Corpului 2 caucazian, în frunte cu plutonierul Remnev, l-a destituit din postul comandantului corpului pe generalul Mehmandarov, alegând în locul lui pe generalul-locotenent V. Benescul. Sperând să ferească Corpul de descompunere completă și la or dinul dat de însuși generalul Mehmandarov, fostul comandant, generalul Benescul a acceptat funcția dată²⁰. Majoritatea de ofițeri a înțeles corect acest pas, ca unicul posibil în vederea salvării vieților zecilor de ofițeri de ura și furia maselor soldățești, bolșevizate. Însă generalul-locotenent A. Denikin, comandantul suprem al Forțelor armate ruse, neînțelegând acest compromis, l-a muștrat pentru alegerea luată. În fața acestor învinuiri și a propriilor remușcări, la 1 aprilie 1917 generalul-locotenent Vladimir Benescul și-a pus capăt zilelor²¹.

Alături de generalul Benescul, din primele zile ale războiului, a luptat și alt reprezentant al acestui neam, colonelul Tit Benescul, comandantul divizionului nr. 1 din componența Brigăzii 32 artilerie. Evidențiindu-se prin curaj și eroism din primele zile ale războiului în luptele din Polonia, a fost decorat, la 13 februarie 1917, cu sabia „Sfântul Gheorghe”, una din cele mai prețioase distincții rusești²², iar la 5 octombrie 1917 a fost avansat la grad de general-maior²³.

Analiza participării basarabenilor la Marele Război și a rolului jucat de ei în istoria armatei ruse în perioada sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea ne arată ponderea lor înaltă în arma artilerie, care necesită cunoștințe speciale și un înalt nivel intelectual. Astfel, tot artilerist era și generalul-maior Gheorghe Nicolae Cigureanu (22 octombrie 1854-23 aprilie 1930), reprezentantul unui vechi neam boieresc din Moldova²⁴, comandantul brigăzii de artilerie. În arma artileriei s-a evidențiat și generalul-maior Vladimir Bodisco, comandantul Brigăzii siberiene nr. 1 artilerie. Generalul V. Bodisco era descendentul unei familii boierești care a părăsit Moldova, împreună cu Dimitrie Cantemir, stabilindu-se în Rusia. Din această familie provine un număr mare de militari,

care au contribuit la promovarea și dezvoltarea armatei imperiale. După prăbușirea armatei țariste, în urma evenimentelor revoluționare din toamna anului 1917, generalul-maior Vladimir Bodisco a participat activ în războiul civil, fiind șeful artileriei Corpului 2 Armată în armata generalului A. Denikin²⁵.

Artileriști erau și coloneii Vasile Țepușel, comandantul divizionului de artilerie al Regimentului 55 de infanterie; Boldescul, comandantul bateriei de artilerie grea din cadrul Brigăzii 14 artilerie; Victor Abaza, comandantul divizionului 2 al Brigăzii 9 artilerie; Mihai Batag, comandantul divizionului 2 al Brigăzii 14 artilerie, cavaler al Ordinului „Sfântul Gheorghe” clasa a IV-a; locotenenți-coloneii Ion Comneno-Varvați, comandantul divizionului de artilerie al Regimentului 12 infanterie și Ion Portărescu, comandantul divizionului independent de artilerie grea.

Totuși, cea mai mare parte a basarabenilor își satisfăcea serviciul în infanterie, arma cea mai numeroasă din imperiu. Printre ei se evidențiau comandanți de regimente precum colonelul Gavrilița, comandantul Regimentului 30 infanterie Poltava, care, alături de generalul Mihai Cantacuzino din Armata a 2-a, a suferit o dureroasă înfrângere în pădurile Prusiei Orientale în primele zile ale războiului. Datorită și acțiunilor energice ale colonelului Gavrilița, absolvent al Academiei Marelui Stat Major General și participant la Războiul ruso-japonez, Regimentul 30 infanterie, situat pe direcția principală a ofensivei germane, a rezistat eroic în fața atacului german, contribuind la salvarea rămășițelor Armatei a 2-a ruse.

Cu deosebit succes conduceau unitățile lor coloneii Pavel Bodisco, comandantul Regimentului 4 pușcași siberieni și Nicolae Cotruța, comandantul Regimentului 2 pușcași siberieni, ambii evidențiindu-se în luptele de la Prasnâși²⁶ și în Polonia, fiind decorați cu sabia comemorativă Sfântul Gheorghe²⁷. Printre cavalerii Ordinului „Sfântul Gheorghe” clasa a IV-a putem menționa și pe colonelul Ignatie Caracuța, comandantul Regimentului 30 pușcași. Fiind nobil de origine română din părțile Podoliei, a participat activ împreună cu hatmanul Ucrainei, Pavel Skoropadsky, la formarea armatei acestei țări. Este de menționat faptul, că la procesul constituirii armatei ucrainene a contribuit și generalul-maior Tit Benescul, care însă, după înlăturarea

de la putere de către Petliura a hatmanului Skoropadsky, în toamna anului 1918, a trecut cu întregul efectiv al brigăzii de artilerie pe care o comanda de partea generalului A. Denikin²⁸.

Printre deținătorii Ordinului „Sfântul Gheorghe” putem menționa și pe colonelul Vladimir Cucuran, comandantul *Regimentului 200 infanterie* Kronșlot și pe colonelul Alexandru Curoș, comandantul Regimentului 10 pușcași siberieni²⁹. Un loc aparte ocupă în istoria războiului cazul generalului-maior principe Alexandru Muruzi, absolvent al Academiei Marelui Stat Major General. În timpul războiului a îndeplinit funcția de șef de stat major al Brigăzii 3 independente de infanterie, care conform înțelegerilor interaliatelor a participat în campania de pe frontul de Vest, în Franța. După dizolvarea corpului rusesc din cadrul armatei franceze, s-a întors în Rusia, stabilindu-se în Arhanghelsk, unde împreună cu alți camarazi ai săi, foști ofițeri, a răsturnat puterea sovietică din regiune, asumându-și comanda militară în regiunea Dvina și Feroviară³⁰.

Comandantul Regimentului 8 de ulani Voznesensk a fost generalul Constantin Brăescu, viitorul ministru al apărării Republicii Democratice Moldovenești. Născut în satul Corbu din ținutul Soroca, a ales cariera militară, absolvind Școala militară de cavalerie și efectuându-și serviciul în Regimentul 6 carabineri Astrahan, dislocat în Tiraspol. Tânărul ofițer a dat dovadă de o înaltă pregătire profesională și măiestrie, calități care l-au propulsat în 1898 ca profesor la Școala militară de cavalerie din orașul Tver. În perioada 1904-1905 a participat la Războiul ruso-japonez. Începutul Marelui Război l-a găsit pe colonelul C. Brăescu în Regimentul 8 husari Lubensk din Chișinău, unde îndeplinea funcția de locțiitor al comandantului de regiment. A participat la toate campaniile Marelui Război, ca în mai 1917 să fie numit în funcția de comandant al Regimentului 8 ulani³¹. Acest regiment avea adânci tradiții românești, originea regimentului fiind regimintele cazacilor de pe Bug formate de către coloniști români în timpul Războaielor ruso-otomane.

Aceste figuri reprezentative constituie numai o mică parte din miile de basarabeni participanți activi la Primul Război Mondial. În ceea ce privește analiza acțiunilor militare a unităților cu o masivă participare basarabească, aceasta este o temă aparte de cercetare.

¹ К.А. Залесский, Кто был кто в первой Мировой войне, М., Астрель, АСТ, 2003, р. 787-879.

² *Istoria R.S.S. Moldovenești din cele mai vechi timpuri până în zilele noastre*, Chișinău, 1984; Al. Bobeică, *Sfatul Țării – stindard al renașterii naționale*, Chișinău, Universitas, 1993, р. 25.

³ К.А. Залесский, Первая мировая война, Биографический энциклопедический словарь, М., „Вече”, 200, р. 489.

⁴ Адрес-календарь Бессарабской губернии на 1914 год. Кишинёв, 1913, р. 170-174.

⁵ Фёдор К. Инкулец, История 250-го пехотного Балтского полка, Кишинёв, р. 3.

⁶ К.А. Залесский, *op. cit.*, р. 502.

⁷ «Красный Архив», v.1, М., 1922, р. 233.

⁸ Гражданская война в России: оборона Крыма. М., «Аст», 2003, р. 156.

⁹ Ion Mihai Cantacuzino, *O mie de ani în Balcani*, București, 1996, р. 315.

¹⁰ *Idem*, р. 315.

¹¹ Русско-японская война. 1904-1905. Работа военно-исторической комиссии по описанию русско-японской войны. Т.5., СПб., 1910, р. 67 anexelor.

¹² «Русский Инвалид», СПб., 1917, nr. 66.

¹³ *Idem*.

¹⁴ Aceste date din dosarul lui personal au fost oferite cu amabilitate autorului de către principesa Irina Cantacuzino, nora generalului V. Cantacuzino.

¹⁵ Кавалеры ордена Святого Георгия, on <http://george-orden.nm.ru/>

¹⁶ С.В. Волков, Белое движение. Энциклопедия гражданской войны. СПб., р. 237.

¹⁷ Arhiva Națională Republicii Moldova, fond 88, 1, 1706, f. 39-45.

¹⁸ А. Антонов, XXXV Виленское пехотное юнкерское училище. 1864-1899, Vilna, 1900, р. 43.

¹⁹ Адрес-календарь. Общая роспись начальствующих и прочих должностных лиц по всем управлениям в Российской Империи на 1902 год. Часть 1., СПб., 1902, р. 829.

²⁰ Революционное движение в Русской армии в 1917 году. М., 1968, р. 50.

²¹ А. Деникин, Очерки русской смуты., on „Вопросы истории”, № 4, М., 1990, р. 159.

²² „Русский инвалид“, СПб., 1917, nr.30.

²³ „Армия и Флот Свободной России“ СПб., nr. 226.

²⁴ А.Н.Р.М. F.88, 1, 221, f. 48.

²⁵ С.В. Волков, *op. cit.*, р. 53.

²⁶ Vezi Г. Корольков, Праснышское сражение 1915 года, М-Л., 1928

²⁷ „Армия и Флот Свободной России”, СПб., 1917, nr. 188.

²⁸ С.В. Волков, Трагедия русского офицерства, М., ЗАО Центрполиграф, 2002, р. 75.

²⁹ „Армия и Флот Свободной России”, СПб., 1917, nr. 117, 120.

³⁰ С.В. Волков, Белое движение..., р. 350.

³¹ „Sfatul Țării“, Chișinău, 1918, nr. 27.

BESSARABIAN GENERALS AND OFFICERS – PARTICIPANTS IN THE FIRST WORLD WAR

Since the first days of the WW I, hundreds of thousands of Bessarabians (Romanians from the territory between the rivers Pruth and Dniester) took part. They were dispersed on all fronts of the vast Empire of the Russian czars. Bessarabian military men of the Russian Army from common soldier to a whole pleiad of commanders and generals played an important role in the development of military actions of the years 1914-1917, and in the events during the civil war. There was no front, army, or army corps to which the Russian Army took part without having enrolled Bessarabian Romanians of all services – infantry, artillery, cavalry, navy and air force.

■ 90 de ani de la intrarea României în Primul Război Mondial

OCTAVIAN GOGA: ÎNSEMNĂRI DIN ZILELE RĂZBOIULUI NOSTRU

Octavian Goga (1881-1938) a fost o personalitate de prim-plan a societății românești din prima jumătate a secolului trecut. Născut la Rășinari, lângă Sibiu, într-o familie de preoți, el s-a remarcat ca un scriitor de geniu, poetul „pătimirii noastre” primind pentru opera sa Premiul Academiei Române (1905). A intrat în viața politică, devenind mentor al „tinerilor oțeliți” din cadrul Partidului Național Român din Transilvania, reuniți în jurul „Tribunei” din Arad. A fost un militant activ pentru unirea Transilvaniei cu România, acționând cu deosebită vigoare în anii neutralității (1914-1916) pentru intrarea României în război alături de Antantă. „Idea națională la noi, aprecia Octavian Goga, pornind de la conștiința organică a unității, pe care au păstrat-o masele anonime totdeauna, s-a desfășurat încetul cu încetul, a cucerit toate mințile și a devenit suprema noastră dogmă. Războiul s-a desprins ca un fruct copt din această ideologie a vremii”¹.

Deși Octavian Goga a avut, până la izbucnirea războiului, bune relații cu Ion I. C. Brătianu, ulterior acestea s-au înrăutățit. Marele tribun al Ardealului nu înțelegea rațiunile de stat care dictau comportarea prudentă a liderului liberal. Acesta, la rândul lui, aprecia că Goga, deși un patriot desăvârșit, era mântat în primul rând de entuziasmul poetic, care nu avea nimic comun cu realismul politic ce guvernează relațiile internaționale și raporturile

dintre state. Relațiile dintre Ion I. C. Brătianu și Octavian Goga au rămas încordate, astfel că animozitatea dintre cei doi a răzbătut și în paginile memorialistice de față.

În aceste condiții, Octavian Goga s-a apropiat de Nicolae Filipescu. Acesta i-a deschis coloanele ziarului „Epoca” și l-a cooptat în activitățile „Acțiunii Naționale” și ale „Federației Unioniste”, organizații care militau activ pentru intrarea României în război alături de Antantă.

La declanșarea războiului, Octavian Goga s-a prezentat la Ministerul de Război și i-a cerut lui Vintilă Brătianu, noul titular al acestui departament, să-l înscrie ca voluntar și să-i dea o misiune de încredere la un comandament ce înainta în Ardeal. Împrejurările și conținutul audienței sunt redade astfel de I. G. Duca. „Vintilă Brătianu, nu știu de ce, a fost indispus de o asemenea cerere, i s-a părut că Goga fugea

de front, că o atare atitudine este nepermisă unui ardelean, unui om care ceruse cu atâta stăruință războiul. Fapt este că i-a făcut o strașnică morală, că nu a vrut să ție seama de propunerea lui și că l-a îndemnat, chiar cu o oarecare brutalitate, să o pornească pe front cu un regiment. Goga a ieșit de acolo adânc jignit și în sufletul și în amorul său propriu”².

După episodul voluntariatului și participarea la bătălia de la Turtucaia, I. G. Duca l-a retras de la Regimentul 80 infanterie și l-a încadrat la cenzură. Același excepțional memorialist scria: „Venea zilnic

■ Poetul Octavian Goga, autorul unor pagini memorialistice de excepțională valoare istorică și literară

la mine, vorbeam, povestea fel și chipuri de lucruri, era foarte interesant, dar nu făcea nimic. Spre marea mea mâhnire nu-i puteam folosi serviciile, stăruiam de el, îi arătam că e dator să-și pună talentul în slujba țării, recunoștea că am dreptate, fâgăduia, dar în zadar. Din nenorocire, așa a fost până la sfârșitul războiului”³.

A fost implicat, însă, în acțiunea de înființare a regimentelor de voluntari ardeleni, proveniți din prizonierii de război români, foști militari în armata austro-ungară, aflați în diverse lagăre din Rusia. În vara anului 1918 a plecat la Paris, unde a fost ales în Consiliul Național pentru Unitatea Românilor.

După război s-a încadrat în Partidul Poporului, condus de Alexandru Averescu, fiind ministrul Cultelor și Artelor (1920-1921) și de Interne (1926-1927). Neînțelegerile cu mareșalul Alexandru Averescu l-au determinat să părăsească, împreună cu un grup masiv de aderenți, Partidul Poporului și să creeze, la 10 aprilie 1932, Partidul Național Agrar. La 14 iulie 1935, Partidul Național Agrar a fuzionat cu Liga Apărării Național Creștine, luând ființă astfel Partidul Național Creștin. Noua formațiune politică a acționat împotriva regimului democratic din țară și pentru o apropiere, pe plan extern, de Germania și Italia.

La alegerile din decembrie 1937, Partidul Național Creștin a obținut 9,15 % și a primit, în mod surprinzător, mandatul de formare a unui guvern. Cabinetul Goga-Cuza a funcționat doar 44 zile (29 decembrie 1937-10 februarie 1938), fiind, într-un fel, anticamera regimului de autoritate monarhică, instalat de regele Carol al II-lea. Guvernul Goga-Cuza a luat, între altele, primele măsuri antisemite (suspendarea unor ziare care aveau patroni evrei, retragerea permiselor de circulație pe CFR a unor ziariști evrei etc.).

Octavian Goga, marcat de atitudinea lui Carol al II-lea, a încetat din viață, pe neașteptate, la 7 mai 1938.

*

În cele ce urmează, oferim spre lectură pagini memorialistice, aparținând lui Octavian Goga, mai puțin cunoscute, care abordează un moment crucial al istoriei naționale – intrarea în Primul Război Mondial sau declanșarea Războiului de (re)întregire, de la care se împlinesc 90 de ani. Cu talentul său inegalabil, Octavian Goga descrie înfrigurarea și emoția clipelor premergătoare intrării țării în război, alături de Antantă, după o neutralitate plină de dispute, bucuria și entuziasmul clasei politice și ale mulțimii față de o decizie mult așteptată și față de primele victorii ale armatei

române peste munți. Sunt prezentate, într-o notă personală, portretele unor oameni politici, prieteni și adversari ai poetului, și impresii ale contactului cu realitățile din armata română, îndeosebi episodul dureros al Tur tucaiei. Cititorul va putea să constate că începutul războiului în care a intrat România s-a desfășurat pe două coordonate diametral opuse – entuziasm și deziluzie, bucurie și durere. Prin urmare, în doar câteva zile, opinia publică românească a trecut de la extaz la agonie.

Drumul spre împlinirea idealului național avea să fie presărat cu numeroase astfel de momente și numai forța lui deosebită a asigurat, în cele din urmă, succesul.

În transcrierea textului am păstrat integral particularitățile ortografice și stilistice ale lui Octavian Goga. Având în vedere valoarea deosebită, istorică și literară, a acestor pagini am adăugat un număr de note, plasate la sfârșit, pentru a familiariza pe cititor cu întregul context al evenimentelor. De asemenea, parantezele drepte ne aparțin. Facem precizarea că însemnările memorialistice ale lui Octavian Goga au apărut în revista „Magazin Istoric”, nr. 9-10/1997.

PETRE OTU

• Zilele 14-15 August

Trăiesc clipele cele mai sbuciumate din viața mea și dacă îndrăznesc să mai arunc pe hîrtie aceste însemnări – acum cînd cuvîntul nu mai are nici un relief și cînd realitatea a depășit cadrul fan-teziei prin măreția ei –, o fac, pentru ca mai tîrziu, dacă voi mai scăpa cu zile, să-mi rămînă încă amintirea acestor ceasuri, ori dacă mă voi duce eu, să se păstreze cîteva cuvinte adevărate pe seama cine știe cărui cetitor de mîine cari va da peste ele, cum am dat eu de șirele scrise pe evangheliile bătrîne ale strămoșilor mei.

Sedintă a Federației⁴ în casa lui Filipescu⁵. În ziua de 12 August. Simțeam războiul cari e la poartă. Cei doisprezece membri ai Federației veseli. Cei mai mulți foști miniștri – nu cum între ei am avut prilejul să văd resorturile ascunse ale politiceii românești. Cei mai mulți oameni de mic calibru. Pregătire teoretică pripită, spirit de organizare redus, mult orientalism în gîndire, cancanuri lanț, dorința de muncă înlocuită cu retorism. Rostul lor politic se datorește enormelor latifundii de cari dispun figurile conducătoare: Filipescu și Take Ionescu⁶. Filipescu apare ca ultimul boier de legea veche, un nepot de domn din veacul al șaisprezecelea îmbrăcat în haine de la Paris și vorbind

admirabil franțuzește. Întrupează calitățile și defectele rasei. Înainte cu un an când nu se bolnăvisese încă, uitându-te la el, aveai impresia că trebuie să-l îmbraci cu hainele din vremea lui, să-i dai buzduganul și coroana de oțel și să-l vezi cum pleacă să se bată cu turcii. Curajos pînă la temeritate, esces de pătimaș, violent ca un tigru și bun ca un copil, cavalier, dar în același timp pătitor în judecarea adversarilor; tranșant în soluții, dar uzînd și de șiretlicuri. Spirit de castă pronunțat avînd însă atitudini de bunăvoință patriarhală pentru țărani, iubitor de viață și de femei, pasionat în dragostea lui pe cari a resimțit-o cu tot cutremurul cărnei, Filipescu este o figură reprezentativă simpatică. Nu e un temperament de conducător politic, dar are toate mijloacele ca în lumea asta de negustori necinstiți să se facă agreat de mulțime. Mie mi-e drag cu toate greșurile lui evidente deasupra cărora strălucește românismul lui și marea dragoste pentru Ardeal. Acum e o ruină. Bolnav de inimă și rinichi, cu picioarele umflate, sclerotic – nu i-au mai rămas decît lacrimile pe cari le plînge de cîte ori o veste de eroism francez sau român îi ajunge la urechi.

Take Ionescu – conul Take cum îi zice anturajul lui și cum eu nu i-am putut zice niciodată – e un temperament cu totul opus. Ai putea spune că în el se concentrează caracterul burgeziei muntenești improvizate. Inteligență de suprafață admirabilă, splendid jongleur al frazei, comprehensiune fulgerătoare a momentului, elastic în interpretările morale, spirit de politician determinat de echilibrul momentului, fără o linie dreaptă, urînd pe boieri și frizînd demagogia, dar nesimțindu-se bine decît în societatea lor, lipsit de orice concepție religioasă, fără preocupări în fața morții, ușuratic și lăudăros, dar în definitiv bun la inimă și servibil –, extrem de muncitor dar cu înclinări de ciocoism, nu mă mir deloc că Take Ionescu s'a ridicat în Țara românească. Nu cred însă că în Occident ori într'o țară de echilibru ca Anglia, ar fi dus-o așa de departe. De multe ori mă găsesc în acord cu el, fiindcă are în mod pronunțat intuiția realității, niciodată însă nu m'am simțit în apropiere sufletească. Mi-a făcut toate serviciile, mi-a cîștigat bani împrumut, mi-a fîgăduit de la început un minister, m-a declarat „geniu” în articolul lui din „La Roumanie” –, am rămas însă în fața lui ca lingă o femeie cari-și dă silința zadarnic s'o iubești și nu reușește, fiindcă nu-ți inspiră senzația unei siguranțe morale.

Dintre ceilalți, Delavrancea⁷ mi-e mai aproape. Romantic de școală veche, grandilocvent și gesticator, nenea Barbu habar n'are de politică, n'a cetit cărți de vreo douăzeci de ani, urăște pe aveniți

din instinct țărănesc, admiră Franța și Italia fiindcă vede în ele patria gestului, ține la Ardeal dintr'un fel de patimă mai mult literară decît politică și mă îmbrățișează cu o dragoste adevărat paternă. Nu e lipsit de oarecari chibzuială economică, deși s'ar părea fire de artist risipitor – țaranul însă l-a biruit pe boem. După primele luni m'a prins în dragoste și de atunci – fiindcă e un incorigibil vînturător de vorbe mari mă acopere de laude în cari crede negreșit. Cu toate defectele lui, el rămîne o icoană simpatică – fiindcă nervii lui au vibrat totdeauna...

Ceilalți: Grădișteanu⁸ o cinstită mediocritate – bun cunoscător al relațiilor noastre geo- și etnografice; M. Cantacuzin⁹, un mediocru cu oarecari echilibru în gîndire și păstrînd scrupule în a-și îngriji discursurile –, avînd visuri de șefie; Olănescu¹⁰, boier bătrîn și șiret; Istrate¹¹, prototipul simplității rustice; doctorul I. Cantacuzino¹², un splendid exemplar de om occidental, cu multe naivități de-ale omului cari nu-și cunoaște mediul –, vede chestiunea Ardealului prin vitraiurile distruse ale catedralei de la Rheims; N. Xenopol¹³, deștept și harnic, fără însă a-ți inspira încrederea de a-lăsa pe mînă o avere de administrat fără control...; Părintele Lucaci¹⁴, figură desagreeabilă, de retor iubitor de vin bun și de femei, nu lipsit de oarecari șiretenie provincială, pomanagiu de toate ușile, visînd pronunțate meetinguri și banchete – omul ăsta a restatornicit în opinia celor de aici imaginea tradițională a ardeleanului cari din martiriu cîștigă pentru bucătărie... Să nu uităm nici pe Mindrescu¹⁵, cari trebuia să fie între noi, fiindcă este o lege eternă ca fiecare idee să-și aibă și nebunii ei... (Deci ăsta este nebunul antipatic – pretențios și sgomotos). La urma convoiului, C. Dissescu¹⁶, tip de grec șiret și putred la suflet, cari pentru bani nemțești pleda procesului banditului Bogdan-Pitești – împotriva lui Delavrancea și T. Ionescu – asistînd totodată și la lucrările Federației. La ședință mai asistă din cînd în cînd și A. Cantacuzino-Pășcanu¹⁷, nabab exēcrabil de prost, cari deschidea însă punga cînd cereau împrumuturile...

În această societate, cari avea darul să reprezinte – așa cum era ea – politica din ultimul sfert de veac a României, am petrecut doi ani din viața mea; m'am ales cu impresia că pătura conducătoare a acestui neam nu e pregătită sufletește pentru o operă mare; că puterea de idealism, de îndrăzneală și de sacrificiu e paralizată de dorința de a parveni. Opinia publică neexistînd, banul nemțesc și-a făcut mendrele cumpărînd în toate părțile.

Politiceste eu nu puteam avea alt rost decit sa ma atasez acestor elemente de opozitie a guvernului Bratianu – menit sa aiba o atitudine de duplicitate si condamnat sa tolereze propaganda germanomaghiara. Din primul moment cind la Paris, unde m'a apucat isbucnirea rasboiului, am vazut intrarea Angliei alaturi de Franța și Rusia, am înțeles ca rostul României este alături de Italia cari și-a declarat neutralitatea, și am înțeles ca se pune problema Ardealului. Am tras deci toate consecințele acestei credințe și vreme de doi ani cit a ținut neutralitatea Regatului m'am sbuciumat aici, făcînd în cadrul slăbiciunilor mele omenești tot ce mi-a stat în putință. Nu știu dacă voi scăpa cu zile din acest grozav război. Cu sufletul meu însă sunt împăcat fiindcă – contrar oamenilor conducători din Ardeal cari nu s-au putut ridica la nici o concepție de elementar sacrificiu – am avut în mod mai clar intuiția realității. Ca om cari-mi dau seama de evoluția istoriei noastre de asemenea pot muri liniștit acum cînd văd că biata țară românească a ajuns să declare război pentru încorporarea Ardealului. Asta este pentru orice cunoscător al trecutului nostru de umilință o așa de mare satisfacție, încît se poate muri pe urma ei.

După aceste rînduri aruncate în pripă din cari se poate alege cadrul în cari m'am mișcat, voi însemna aici, începînd cu primele zile ale mobilizării, tot ce ce mi se pare de seamă de pe timpul războiului.

• **11 August. Joi, la ședința Federației** nimic limpede încă asupra situației, deși se simte atmosfera critică. În discuție e chestiunea guvernului național și e unanimă protestarea împotriva ideiei de a fi introdus Marghiloman⁸. Se relevă și afacerile interne din Ardeal pentru cari opoziția nu are încă nici o soluție, deși își dă seama că partidul liberal, cari vrea să folosească acest război pentru întărirea lui e mai pregătit și după vorba lui [Take] Ionescu, în fiecare sat ocupat de armata noastră, va instala imediat o filială a Băncii Naționale. Ne despărțim cu toții în rumoarea provocată de P[ărintele] Lucaci, cari ar crede nimerit să trimitem noi Ardelenii o telegramă de protestare lui Tisză⁹ pentru alegerea lui Mangra²⁰. Bietul popă, ce s'a alege de el, cînd se va isprăvi cu telegramele...

• **Vineri. 12 August.** În cercurile politice oarecare calm. Seara sosește de la Sinaia Take Ionescu – cari plecase în ajun – chemat de ministrul Constantinescu²¹ pentru Consiliul de Coroană și împreună cu Brătianu²² fixează numărul celor ce trebuie să asiste.

• **Sîmbătă. 13 August.** Ultima ședință a Federației. Optimiști cu toții. Ne dăm seama că acest consiliu nu poate avea alt rost decit declararea războiului. Altfel, Regele n'avea nici un motiv să-l cheme, fiind dată de la început majoritatea pentru război. Se comentează că acest consiliu pornește din inițiativa particulară a Regelui, că guvernul nu era tocmai încîntat și că Costinescu²³ l-a rugat pe Filipescu să sfătuiască pe Rege să renunțe la el. Se fixează următoarele cauze cari au determinat pe Ferdinand la acest act; 1) Vroia să apară nu ca un șef de guvern ci ca un conducător al țării avînd de față toate partidele; 2) Nu vroia să lase pe seama lui Brătianu singur declararea [războiului], creîndu-și astfel un dictator desagreabil pentru viitor. 3) Voia să imite exemplul lui Carol cari prin consiliu de coroană a decretat neutralitatea.

În ședință se vorbește de speranțele germanofililor cari cred că din acest consiliu va ieși întărită neutralitatea și ni se spune că Maiorescu²⁴ și-a format lista ministerială.

La sfîrșitul ședinței un moment emoționant. Se ridică Filipescu: „Astăzi e ultima noastră întîlnire. Înainte de a ne despărți, țin să vă fac din partea mea o declarație care privește politica internă pentru ziua de mîine. Cred că dacă vom lua Ardealul – și sunt convins despre asta, trebuie să se schimbe și programul partidului conservator. Eu vă declar deci că sunt pentru: votul universal și pentru desființarea latifundiilor”.

Cuvintele lui Fil.[ipescu] i-au mișcat pe cei de față cari le-au primit cu aplauze. Singur M. Cantacuzino a rămas tăcut, pierzîndu-se într-o atitudine contemplativă.

După încheierea ședinței, Filipescu m'a oprit la el. A chemat feciorul, i-a spus ceva la ureche și peste trei minute acesta s'a întors cu o sabie. Filipescu mi-a strîns mîna: – Îți dau sabia mea.

Am ieșit la plimbare împreună cu automobilul afară din București. El palid, cu ochii albaștri plini de lacrimi mi-arată soarele roșu care apunea la orizont: – „Ultima zi din România mică”.

• **14 August. Duminecă.** Ziua mobilizării. În ziare apare că consiliul are loc numai după masă la ora 3. La ora 11¹/₂ mă întîlnesc pe stradă cu Brâncoveanu care-mi spune că acest avis s'a dat numai pentru inducerea în eroare a publicului cari staționa pe străzi. La Filipescu acasă așteptăm mai mulți: Brâncoveanu, M. Cantacuzino, Hiotu²⁵, Deșliu etc. La 1¹/₄ sosește Filipescu, intră palid, cadaveric între noi: totul e bine, am declarat război Austriei. Regele a fost admirabil...

Din cuvintele lui Filipescu reconstruiesc astfel felul cum a decurs consiliul de coroană²⁶:

Regele a deschis spunând cam următoarele: V'am chemat ca să vă comunic hotărîrea mea care e rezultatul unei îndelungi reflecții și a unei biruințe care s'a săvîrșit asupra mea însumi.

Carp²⁷: Constat Majestate, că ne-ai chemat să ne faci un comunicat, nu să ne ceri avizul. Eu nu pot spune nimic pînă nu aud lămuririle prim-mini-strului.

Brătianu – expune situația și conchide că trebuie să declarăm război Austriei.

Carp: Majestatea Ta primejduești Țara și Coroana: în caz cînd veți fi învins pe tron va fi în viitor un Brătianu, un Știrbey nu un Hohenzollern: eu nu vă pot da pentru acest război decît o gazetă care n'o să mai apară (Moldova), trei fii pe cîmpul de luptă și urările mele ca pentru scăparea României să fiți învinși.

Brătianu: Dacă și fiii D-tale au aceleași sentimente, țara n'are nevoie de ei.

Maiorescu – Crede că e numai o ipoteză înfrîngerea Germaniei și e de părere că Românii ardeleni vor numai o autonomie, nu însă să fie guvernați de România. Spune că are scrisori de la ei.

Brătianu răspunde că știe sentimentele Românilor de dincolo pe cari i-a sfătuit el însuși să vorbească în acest chip cu Maiorescu.

Marghiloman, spune că vorbește în numele partidului conservator și protestează împotriva unui război alături de Rusia pe cari a o instala la Constantinopol e o nenorocire pentru noi. Zice că prin venirea lui Hindenburg în fruntea armatei austro-germane din Galiția riscăm să fim bătuți.

Regele întrerupe: Cum vreți mai bucuros să-i aveți pe Ruși la Constantinopol – ca amici ori ca inamici? Ei au învins în mine pe un Hohenzollern, n'am teamă de un Hindenburg...

Filipescu: Vorbește în numele partidului conservator și își exprimă mirarea că Marghiloman

cari după declararea războiului cînd avea cunoștință de Tratatul încheiat de Brătianu cu Rusia și-l lăuda pentru asta – mai e capabil și în asemenea momente grave de astfel de palinodii...

T. Ionescu a susținut ideea intrării în război.

Costinescu – spune că am fi disprețuiți de toată lumea dacă nu ne-am mișca.

Ferechide²⁸. Susține și el.

Robescu: În numele Senatului nu pot decît să dau sprijinul meu guvernului.

T. Rosetti²⁹: spune că suntem țară mică și nu ne putem amesteca în treburile celor mari.

Consiliul s'a terminat la ora 1. Regele le-a întins mîna tuturor. Cînd a ajuns la Filipescu, i-a pus mîna pe umăr: – „N-ai crezut în mine”... Amîndurora le-au dat lacrimile. Brătianu i-a exprimat recunoștința Regelui al cărui sacrificiu îl va aprecia țara. Regele a plîns...

În cîteva cuvinte astfel s'a petrecut acest act istoric din cari se remarcă atitudinea Regelui. Acest om a înțeles că pentru el e mai util să se atașeze țării și a făcut o figură frumoasă. Istoria îl va face mare. Pentru noi e o mare mîngîiere că vreme de 30 de ani am putut asimila un Hohenzollern, care prin purtarea lui e chemat în fața Europei de mîine să rehabiliteze o familie compromisă. Atitudinea lui a fost determinată în mare parte și de Regină ale cărei sentimente anglo-ruse concordau cu credința țării de cari ea se legase printr'un fel de apropiere cu temperamentul nostru.

Ieșind de la Filipescu am mers cu Brîncoveanu să luăm masa la Capșa. Aici mișcare – ziaristi străini emoționați. Colonelul Thomsohn³⁰, atașatul militar englez, îmi strînge mîna cu căldură. Tavernier, corespondentul de la „Le Temps” mă sărută plîngînd... Printre mese e o conversație generală, barierele partidelor nu mai sunt. Pe toți îi mișcă atitudinea Regelui. Pavlică Brătășanu intră cu

▪ Trupele Regimentului 80 infanterie, gata de trecerea Dunării

■ Podul de vase de la Flămânda

Titulescu³¹ strigînd în gura mare: – La bătrînețe am ajuns și eu monarhic.

Pe stradă aglomerație. Pînă pe la ora 4 publicul se ține în oarecare rezervă – pe fețe e însuflețire, dar și o linie de seriozitate. Pe la ora 5 atmosfera e mai caldă. Regelui și Reginei cari trec în automobile li se fac ovații călduroase. Filipescu e de asemeni aclamat de mulțime – trecînd pe lîngă clubul liberal sunt aclamat și eu de oamenii dimprejur. În fața palatului multă lume. I. Th. Florescu³² ridicat pe umeri ține cuvîntare și nu mai isprăvește. Într'o mîină ține batista, în alta pălăria. Stofă ordinară de demagog. Pe lîngă „Cafaneaua imperial” S. Mîndrescu face aceiași operație ieftină. Găsesc o trăsură mă arunc în ea și-o iau spre șoseaua goală de lume să respir și să-mi potolesc tensiunea grozavă a nervilor... Mă întorc seara la ora 10 în oraș în societatea lui Tăslăuanu³³ și cînd intru la Restaurantul Continental, publicul se ridică în picioare aplaudînd frenetic. În vremea asta se sting toate felinarele, capitala se cufundă în întuneric, pe la miezul nopții sună goarnea vestind mobilizarea, lumea aleargă pe străzi, smulge din mîna agenților afișele cu ordinul de mobilizare, pîlcuri cîntă „La Arme”, e o generală beție a simțurilor... Rupt de oboseală trec spre casă dealungul bulevardului Pake³, simt plutind deasupra mea o undă de tristeță vagă și nelămurită. Mă întind în pat și tot sbuciumul de doi ani mă copleșește în clipa asta: – Va să zică s-a sfîrșit, avem și noi război...

Zilele de la 15 August pînă Vineri la 19 au trecut în delirul primelor succese. A doua zi după mobilizare publicul nervos de la București a lansat zvonul că Brașovul și Sibiul au căzut... Oarecare întristare a provocat vestea că monitoarele austriace au bombardat Severinul și Giurgiu. Luni seara s'a ivit primul Zeppelin însoțit de aeroplane, orașul s-a stîns, clopotele bisericilor au sunat, vardiștii au fluerat trei ciasuri neconținut, tunurile au bubuit. Publicul se uita spre cer de pe străzi.

Marți i-am înmînat o petiție de-a mea și una de-a lui Gen³⁴ lui I. Brătianu: eu ceream să fiu înscris la școala pregătitoare de ofițeri. Geni cerea să fie trimis pe front ca ofițer ori ca simplu soldat. Petițiile le-am însoțit de-o scrisoare în cari îi spuneam lui Brătianu că nu găsesc mijloacele prin cari să-mi exprim sentimentele acum cînd se înscrie cea mai glorioasă pagină a istoriei noastre și cînd armata românească se apropie de Sibiul unde a vibrat sufletul meu o viață întreagă.

Joi, întîlnesc pe stradă pe Albert Königman, redactor de la „Adevărul”, cari mergea la ministrul Constantinescu. Eu eram cu Geni. Mergem împreună pînă în strada Rotari și ne despărțim la ușa lui Constantinescu de ovrei. Imediat un servitor ne chiamă înlăuntru și pe noi. Am stat două ciasuri la „Porcu” [Al. Constantinescu – n.n.], cari ne-a primit cu multă efusiune. În fața lui ieșeau perfect la iveală toate însușirile animalului după cari l-a poreclit lumea: avea și rapacitatea și îndrăzneala și buonomia porcului. Primele cuvinte după ce mi-a strîns mîna: – Ei, ce zici de guvernul ăsta trădător? Îi răspund că acum nu e potrivit să

³¹ Protopopescu, primar al Bucureștiului în perioada 1888-1891.

facem apel la memorie: deocamdată să nu ne aducem aminte, nici el de înjurăturile mele, nici eu de-ale lor. Porcu, radios, îmi arată cum șiretlicul românesc a avut o biruință strălucită. El însuși, spune, a iscălit simbătă, înainte de mobilizare un contract pentru vindere de orzoaică încheiat cu Nemții. Nemții n'au bănuț nimic pînă în momentul ultim. Ordinul de mobilizare era semnat de Simbătă la ora 3, și Regele a chemat la el, la ora 6, pe Maiorescu, ca să-i spună că nu-i nimic hotărît încă și că să le deie cercurilor germane astfel ultima rază de nădejde... Por cu îmi citește mesajul Regelui pentru deschiderea Camerei, în cari se spune că tricolorul nostru filfîie pe Brașov și Sibiu... Îmi arată nota către statele neutre în cari guvernul anunță sechestrarea bunurilor austro-germane și ne spune că din această operație noi ieșim în cîștig cu cel puțin 1 miliard și jumătate. Pe la sfîrșitul conversației îmi dă să n'țeleg că Bulgaria nedeclarîndu-ne război, Brătianu tratează cu Bulgarii și Porcu – făcîndu-mi cu ochiul –, mă lasă să cred că ne putem aștepta la un nou triumf al diplomației lui Brătianu. (Imorali, cum sunt ei, reflectă imoralitatea lor și asupra adversarului, atribuindu-i o trădare și clădind pe această presupunere.)

Ies din cabinetul lui cu o senzație neplăcută. Niciodată n'am crezut în viață în biruința definitivă a șiretlicurilor de culise și totdeauna am avut impresia că pentru marile adevăruri linia dreaptă e singura cale ce trebuie aleasă. Morala Porcului n'a avut cîtuș de puțin darul să mă însenineze... Mi se părea oarecum, că actul epocal al istoriei noastre nu e secondat de-o cinste superioară și că oamenii cari îl girează cu numele lor nu sunt o garanție... În aceiaș zi, Joi, spre seară, întîlnesc pe generalul Cottescu⁶⁵ cari venea de la Brașov și cari mi-a spus că a stat o zi în Brașov fără să vadă un singur om. Îmi spune că cucerirea a mers relativ ușor, singura bătălie mai serioasă a fost la Dârste, de unde austrieicii au fugit bătuți. Brașovul a fost stăpînit vreme de-o zi de-un singur batalion. A fost numit de colonelul cari opera acolo primar al orașului doctorul Baiulescu, Vecersea polițai.

• **Vineri, 19 August.** Chemat la minister ul de război mă prezint cu Geni la ora 9 dimineața. Ne primește noul ministru de război Vintilă Brătianu⁶⁶ și secretarul gen. [eralul] Iancovescu⁶⁷. Vintilă B.[rătianu] cu obișnuita-i mutră antipatică îmi spune că școala de război va ține 6 luni, risc deci să învăț carte fără a mai intra în război, nu crede însă că în viața de mai tîrziu voi mai utiliza cunoștințele militare. Îmi spune că fiind recrutat trebuie să aștept să-mi vie rîndul, iar la întrebarea mea dacă nu pot să fiu utilizat în nici un chip îmi vorbește de „temperamente nesupuse”... îl mai rog să-mi dea

voie să mă duc pînă la Sibiu să văd pe mama și-mi răspunde că nu se poate admite, fiindcă au luat această hotărîre și ieri au refuzat pe un fost ministru... Îi spun că astfel nu-mi rămîne altceva de făcut decît să plec cu vreun regiment și-mi zice că n'am voie nici eu, nici Geni.

Am plecat amărît din fața acestui om cari a găsit acum momentul oportun ca să se răzbune pe mine, pentru că am refuzat de la început să mă bag slugă la partidul lui. Vintilă B.[rătianu] cu sectarismul lui îngust, fire de salahor sec și rău, răsîndește împrejur o atmosferă penibilă de antipatie și din toată ființa lui radiază ura împotriva personalităților superioare, fiindcă purcezînd din sine însuși el nu vede altă apoteoză decît a mediocrității. Îi cred muncitor, fiindcă e obișnuită calitatea asta a la temperamentele vulgare, dar mic și urît, el mi se pare o pată neagră pe cîmpul de lumină al însulețirii noastre de astăzi. Nu știu nici dacă munca lui va putea fi utilă, căci îl văd pierzîndu-se în forme, fără a avea mintea luminoasă a unui organizator... Politica de partid, politica de familie, oligarchia păcătoasă primejduiesc România...

Nu mai găseam altă ieșire decît să mă înrolez voluntar la vreun regiment și să plec cu el. Altfel riscam să mă plimb fără nici o treabă pe Calea Victoriei, întreg și sănătos, cîta vreme altă lume cari n'a cerut războiul ca mine, e dusă pe cîmpul de luptă. Ieșînd deci din cabinetul lui Vintilă, am plecat cu Geni, direct la cazarma regimentului 80 Inf. [anterie], al cărui comandant Vlădescu⁶⁸ îmi scrisese imediat după mobilizare, invitîndu-mă să merg la el, spunîndu-mi că merge în Ardeal. Colonele Vlădescu, un temperament viu, inegal ca stare sufletească – extrem de sever și excesiv de bun –, ne-a primit cu multă dragoste ca voluntari, a dat ordin să ne complectăm echipamentul și ne-a spus că dimineața plecăm cu regimentul spre nord – pe jos, la ora 5. Am trecut repede prin prăvălii să ne cumpărăm ce-aveam lipsă și în dreapta în stînga să ne luăm rămas bun...

Simbătă, 20 August. Dimineața la ora 5 sosește automobilul lui Brăncoveanu să mă ducă la cazarma din Dealul Spirei. Ajungem acolo cu Geni, însoțiți de Tani și fratele ei și Bufnea... Regimentul întreg forfotea în ajunul plecării. Sosește colonelul, foarte gentil stăm de vorbă. Îmi lămurește situația – că voi fi un fel de adghiotant al lui și-l voi însoți în tot locul, iar Geni trece ca soldat la compania 9, rămînînd mai tîrziu să-i facă o situație. Se formează companiile și pleacă la locul viran din spatele căzărmei – lume împrejur, plînsese de femei, flori... În regiment sunt 1 500 de bucureșteni – între cari și catolici și evrei... Se începe slujba celor trei rituri în fața regimentului... La un cap trei hahami cu

bărbi sure enorme se roagă lui Iehova în strigăte nearticulate din tot trupul. La zece pași un preot ortodox slujește apa sfințelului botez cu vocea trăgănată și nazală a Tronarelor [Troparelor – n.n.] bizantine – iar la alți zece pași un pater italian spune o rugăciune mută și cetește dintr’o carte șoptind abia cuvintele unei implorări discrete... (Se desfac impresiile unei evoluții religioase de trei mii de ani din acest triptic de popi.)

La ora 7 plecăm tot regimentul spre Calea Griviței, de acolo la Șosea, Geni cu ranița în spate la compania 9, eu, urmînd vorba colonelului cari-mi spune că nu vrea să mă „martirizeze”, urc pe capra unei trăsurii de ambulanță. În drum aclamații și destule flori, soldații răspund cu veselie. Mă recunoaște mulțimea pe la răspîntii și se aude des: Trăiască Goga.

Drumul s’a făcut cu scurte întreruperi pînă la ora 7 seara cînd am ajuns la comuna Tingăbești [Tăncăbești – n.n.] – vreo 35 de kilometri la nord de București. Massa mare a soldaților suportă drumul destul de bine – dar sunt destui slabi și extenuați cari cad în drum subț po vara raniței. Vreo două sute au fost adunați de ambulanțe... De altfel, sunt senini și cîntă în marș – la unele companii e cor în toată legea. Ofițerii mi se par devotați cei mai mulți, am văzut locotenenți ducînd ranițele și puștile soldaților obosiți.

La Tingăbești am dormit noaptea și ne-am așezat prin casele țărănești. Eu dormeam în aceiași cameră cu colonelul cu cari mă împrietenisem. (Fost atașat militar la Roma 10 ani, Vlădescu a copiat o mulțime de documente privitoare la istoria noastră din arhivele de la Vatican.) A doua seară după ce ne-am culcat, pe la ora 11^{1/2} sosește un automobil trimis să ducă pe colonel la Cartierul general de la Cocioc. Colonelul pleacă cam îngrijat și se întoarce la ora 2, cu vestea că trebuie să ne întoarcem înapoi, fiind nevoie de-o manevră spre sud... Chiamă maiorii și sună alarma la ora 3 – fixînd pentru cinci plecarea. Împachetare repede și la 5 pleacă regimentul.

Marș, greu, lung, pe căldură vreo 25 kilometri pînă la comuna Afumați, unde ajungem la 12. Luăm masa la arendașul moșiei boerești cu colonelul căruia îi cer voie să plec cu o trăsură la București... cari cad la vreo 20 chil[ometri], împreună cu Geni căruia îi trebuie niște bocanci noi. Colonelul admite și ne dăm întîlnire pentru a doua zi la comuna Budești.

Întorși acasă murdari – înspăimîntăm pe cei dinpre jur, luăm baia suverană, dormim și Marți dimineața plecăm cu trăsura regimentului la Budești. Aici – după cîteva scene neplăcute pe cari

le am în urma situației mele de soldat fără grad, din partea celor cari nu mă cunosc, mi se spune că regimentul nostru va fi dus cu automobilele la Oltenița. Luăm deci drumul Olteniței pe la ora 1 și plecăm înainte.

• **Martți (23 Aug.).** Pe drum la vreo 10 kilometri de Oltenița ne ajunge în urmă automobilul colonelului cari ne ia cu el. Ajungem la Oltenița și mergem direct în port. Aici mai mulți ofițeri, soldați, marinari. O atmosferă cam tristă. Fețe îngrijite [îngrijorate] oameni cam zăpăciți, activitate puțină, cei dimprejur au mai mult o atitudine de contemplație și privesc îngrijați spre malul celălalt de la Turtucaia³⁹. Ni se spune că ieri s’au dat 10 atacuri bulgărești, cari au fost respinse, că situația e gravă și că înainte de ameză a fost o panică între soldații noștri⁴⁰.

• În vremea asta e o canonadă puternică, artileria grea germană trage și răspund bateriile noastre. Pe la ora 4 vedem gr upuri de soldați coborînd de pe creastă spre Dunăre. O scenă de panică. Îi spun colonelului Vlădescu să trecem dincolo cu o șalupă și să potolim sperietura. Colonelul admite, ne imbarcăm încă vreo doi-trei și trecem. Privim în dreapta și în stînga, strigăm și soldații se opresc. Erau vreo două companii din Reg.[imentul] 76. Cînd i-am oprit și le spunem că trebuie să se întoarcă înapoi, apare de după o dilmă locot. colonelul regimentului – unul cu numele Marinescu – căruia Vlădescu îi zice cu răceală: – Domnule ofițer adună-ți oamenii și du-te la atac. Locot. colonelul, un individ scurt și îndesat, cam jenat, pleacă înapoi cu trupa. Sunt convinși că a fugit...

Ne întoarcem înapoi. M’a deprimat scena... Mî-au fulgerat multe prin minte. M’am gîndit o clipă, nu cumva virtuțile militare pe cari le atribuiam noi soldaților noștri erau o iluzie?... În acest timp observăm cu Vlădescu un ofițer, de la Reg. [imentul] 76, umblînd razna prin port. Era un sublocotenent. Col.[onelul] Vlădescu îl chiamă la el. – Ce umbli pe aici? Sublocotenentul (era de rezervă) se zăpăcește. Colonelul îl ia de spate, îi rupe tresele și chiamă un sergent de la o companie din Reg.[imentul] 80: – Sergent, ia-l pe ticălosul ăsta, pune-i ranița în spate, să meargă înaintea ta și dacă vezi că dă un pas înapoi, împușcă-l din ordinul meu...

Pe la ora (text lipsă – n.n.) sosește colonelul Anghelescu⁴¹, aghiotantul Regelui. Enervat, palid, îmi spune că Turtucaia poate cădea în două ciasuri. Vorbește la telefon cu generalul Teodorescu⁴² din Turtucaia și pe urmă mai liniștit puțin ne spune că trebuie să sosească la noapte o divizie de-a noastră de la Siliștra să-i flancheze pe bulgari.

Cu singurul șlep cari era la îndemână (se poate închipui deci cu ce încetineală penibilă se făcea transportul), se mai imbarcă două batalioane din Reg.[imentul] 2 de grăniceri. Trec Dunărea cîntînd. Ajunși dincolo sunt imediat porniți la atac, auzim în amurg goarneau și strigătul lor: ura....

**Arhivele Naționale Istorice Centrale,
fond Goga – familial, dosar nr. 144, f. 1-15**

¹ Octavian Goga, *Scrieri memorialistice*, prefață Ion Petrovici, ediție îngrijită și postfață de Ioan Șerb, Editura „Grai și suflet – Cultură Națională”, București, 2004, p. 58.

² I. G. Duca, *Memorii*, vol. III. *Războiul. Partea I (1916-1917)*, Editura Machiavelli, București, 1994, p. 31.

³ *Ibidem*, p. 31-32.

⁴ „FEDERAȚIA UNIONISTĂ”. S-a creat la 18 septembrie/1 octombrie 1915, în compunerea acesteia intrând reprezentanți ai Partidului Conservator (Nicolae Filipescu), ai Partidului Conservator Democrat, condus de Take Ionescu și ai transilvănenilor aflați în capitală. Principalul scop al Federației era lupta pentru unirea Transilvaniei cu România.

⁵ NICOLAE FILIPESCU (1862-1916), om politic, personalitate marcantă a Partidului Conservator, ministru de Război (29 decembrie 1910-27 martie 1912). În perioada neutralității a acționat cu deosebită vigoare pentru intrarea României în război, alături de Antantă. În luna mai 1915, Nicolae Filipescu s-a desprins din Partidul Conservator, înființând o formațiune politică având aceeași denumire. În toamna anului 1916, după moartea sa, Partidul Conservator (Nicolae Filipescu) s-a unit cu Partidul Conservator Democrat, condus de Take Ionescu.

⁶ DUMITRU (TAKE) IONESCU (1858-1922), avocat și om politic. Și-a început cariera politică în Partidul Național Liberal, apoi a trecut la Partidul Conservator. În 1908 a întemeiat propria formațiune politică – Partidul Conservator Democrat. A susținut consecvent intrarea României în război alături de Antantă, fiind inițiator, alături de Nicolae Filipescu, al „Acțiunii Naționale” și al „Federației Unioniste”. În timpul războiului a făcut parte din guvernul de uniune națională, fiind ministru de stat (11 decembrie 1916-10 iulie 1917) și vicepreședinte al Consiliului de Miniștri (10 iulie 1917-26 ianuarie 1918). Plecat în Occident (primăvara anului 1918), el a fost ales președinte al Consiliului Național pentru Unitatea Românilor (20 septembrie/3 octombrie 1918). După război a fost ministru al Afacerilor Externe (13 iunie 1920-11 decembrie 1921) și prim-ministru (17 decembrie 1921-19 ianuarie 1922).

⁷ BARBU ȘTEFĂNESCU DELAVRANCEA (1858-1918), scriitor, om politic, avocat, membru al Academiei Române (1912), primar al Bucureștilor (1899, 1906), ministru în două rânduri – al Lucrărilor Publice (1910-1912), al Industriei și Comerțului (1917-1918). Mare orator a militat stăruitor pentru intrarea în război alături de Antantă, fiind membru al „Acțiunii Naționale” și al „Federației Unioniste”.

⁸ IOAN (IONAȘ) GRĂDIȘTEANU (1861-1932), om politic conservator, ministru al Lucrărilor Publice (1900-1901, 1904-1907). A ținut discursuri inflăcărâte în Parlament în problema românilor din Transilvania, cerând unirea acestei provincii cu România.

⁹ MIHAIL G. CANTACUZINO (1867-1928), om politic conservator, primar al capitalei (1904-1907), ministru al Justiției (1910-1913, 1916-1918).

¹⁰ CONSTANTIN OLĂNESCU (1845-1928), inginer și om politic conservator, descendent al unei vechi familii boierești. A fost ministru al Lucrărilor Publice (1891-1895) și de Interne (1900-1901).

¹¹ CONSTANTIN I. ISTRATI (1850-1918), medic și om politic, inițial de orientare liberală apoi conservatoare. Fondator al Societății Române de Știință, membru al Academiei Române (1899), comisar general al „Expoziției generale române” (1906). A fost ministru al Lucrărilor Publice (1900, ianuarie-iulie), al Agriculturii, Industriei, Comerțului și Domeniilor (1907, februarie-martie), Industriei și Comerțului (1916-1917).

¹² IOAN CANTACUZINO (1863-1934), medic și profesor universitar, bacteriolog și serolog de renume mondial. A organizat Serviciul de apărare sanitară (1916-1918). A fost ministru de stat în guvernul condus de Alexandru Vaida-Voievod (1919-1920) și ministrul Muncii, Sănătății și Ocrotirilor sociale în guvernul N. Iorga (1930-1931).

¹³ NICOLAE XENOPOL (1858-1917), fratele mai mic al istoricului A. D. Xenopol. Se încadrează în Partidul Național Român și lucrează la mai multe ziare liberale. Intră în Partidul Conservator Democrat și devine ministru al Industriei și Comerțului (1912-1913). În anii Primului Război Mondial a susținut cu vigoare alăturarea României la Antantă. A fost primul trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al României la Tokyo, unde a și murit.

¹⁴ VASILE LUCACIU (1852-1922), preot, om politic, scriitor, membru de frunte al Partidului Național Român din Transilvania, unul dintre inițiatorii mișcării memorandiste (1892). A trecut în Vechiul Regat și a acționat stăruitor pentru intrarea în război alături de Antantă. În perioada 1919-1920, a fost ministru fără portofoliu în Consiliul Dirigent.

¹⁵ SIMION C. MĂNDRESCU (1864-1947), filozof și om politic român, profesor la universitățile din Iași și București. A susținut intrarea României în război

alături de Antantă. A organizat în Italia unitățile militare provenite din românii transilvăneni.

¹⁶ CONSTANTIN DISSESCU (1854-1932), jurist și om politic, inițial de orientare liberală, apoi conservatoare. În 1908 aderă la Partidul Conservator Democrat. Ministru de Justiție (1899-1907, 1912-1913). Unul din liderii „Federației Unioniste”. După Primul Război Mondial a intrat în Partidul Național Liberal.

¹⁷ C. CONSTANTIN CANTACUZINO-PAȘCANU, lider conservator, membru de frunte al Partidului Conservator Democrat. A fost președinte al Adunării Deputaților în două rânduri (1907, februarie-aprilie, 1912-1914).

¹⁸ ALEXANDRU MARGHILOMAN (1854-1925), lider politic conservator, a deținut mai multe portofolii în diferite cabinete conservatoare. În 1914 s-a pronunțat pentru neutralitatea României. A rămas în teritoriul ocupat, la București, de conivență cu Ion I.C. Brătianu, ca rezervă politică. A devenit prim-ministru, la 5/18 martie 1918 și a rămas în aceeași funcție până la 24 octombrie/6 noiembrie 1918.

¹⁹ ISTVAN T, conte de TISZA (1861-1918), om politic ungar, prim-ministru (1903-1905, 1916-1917). A promovat o politică de maghiarizare forțată a naționalităților din monarhia dualistă, fiind un exponent de frunte al șovinismului maghiar.

²⁰ VASILE MANGRA (1850-1918), episcop, arhiepiscop și mitropolit al Ardealului (1916-1918). În prima parte a vieții a fost unul din luptătorii împotriva regimului dualist austro-ungar. A făcut parte din delegația care a înaintat Memorandumul (1892). În 1894 a organizat marea adunare de la Sibiu care a protestat împotriva dizolvării Partidului Național Român. În ultimii ani de viață a acționat pe o poziție diametral opusă, fiind unul dintre oamenii de încredere ai guvernului maghiar.

²¹ ALEXANDRU CONSTANTINESCU-PORCU (1859-1926), om politic liberal, apropiat al lui Ion I.C. Brătianu. A fost ministrul Agriculturii și Domeniilor (1909-1910, 1914-1916, 1922-1926), de Interne (1916-1918), al Industriei și Comerțului (1918-1919).

²² ION I.C. BRĂTIANU (1864-1927), om politic liberal, fiu al lui Ion C. Brătianu, președinte al Partidului Național Liberal (1909-1927), președinte al Consiliului de Miniștri (1908-1910; 1914-1918; 1918-1919; 1922-1926, 1927) și de mai multe ori ministru. Ion I. C. Brătianu a reprezentat timp de două decenii cea mai puternică personalitate a vieții politice românești. Om de stat cu o largă viziune, a fost promotor al intrării României în război alături de Antantă, negociind cu aceasta, timp de aproape doi ani de zile. Unul din făuritorii Marii Uniri din 1918.

²³ EMIL COSTINESCU (1844-1921), membru marcant al Partidului Național Liberal. A fost unul din fondatorii Băncii Naționale a României și ministru de

Finanțe (1902-1904, 1907-1910, 1914-1916). În anii Primului Război Mondial a făcut parte din guvernul de uniune națională ca ministru secretar de stat (1916-1917).

²⁴ TITU MAIORESCU (1840-1917), critic literar, mentor al societății „Junimea”, om politic conservator, ministru în mai multe rânduri, prim-ministru (1912-1914), calitate în care a prezidat Conferința de Pace de la București (1913), care a pus capăt celui de-al doilea Război balcanic. S-a pronunțat pentru o neutralitate favorabilă Puterilor Centrale. A rămas la București, dar a refuzat să coopereze cu autoritățile de ocupație.

²⁵ CONSTANTIN HIOTU (HIOTT) (1861-1920), licențiat în drept la Paris, colaborator al ziarului „Epoacă” de la înființare, deputat de Vlașca.

²⁶ Pentru desfășurarea Consiliului de Coroană din 14/27 august 1916, a se vedea Ion Mamina, *Consiliul de Coroană*, Editura Enciclopedică, București, 1997, p. 53-87.

²⁷ PETRE P. CARP (1837-1919), om politic de orientare conservatoare, lider al grupării junimiste și șef al Partidului Conservator (1907-1912). Prim-ministru în două rânduri (1900-1901, 1910-1912). A susținut cu tărie intrarea României în război alături de Puterile Centrale, deoarece aprecia că Imperiul rus reprezintă cel mai mare pericol pentru România. În timpul ocupației Puterilor Centrale (1916-1918) a rămas în București, dar a refuzat să coopereze cu autoritățile de ocupație.

²⁸ MIHAIL PHERECHIDE (1842-1926), unul dintre fondatorii Partidului Național Liberal și colaborator al lui Ion C. Brătianu. A fost ministru de Justiție în mai multe cabinete liberale, al Afacerilor Externe (1885-1888) și de Interne (1897-1898, 1909-1910). În timpul războiului a fost ministru secretar de stat.

²⁹ THEODOR ROSETTI (1837-1923), descendent dintr-o veche familie boierească și unul dintre întemeietorii „Junimii”. Lider marcant al Partidului Conservator a fost prim-ministru (1888-1889) și de mai multe ori ministru. Guvernator al Băncii Naționale (1890-1895) și membru de onoare al Academiei Române (1891).

³⁰ C.B. THOMSON (1875-1931), ofițer britanic, colonel, atașat militar al Marii Britanii în România. După Primul Război Mondial a fost ministru al Aerului (1924, 1929-1930).

³¹ NICOLAE TITULESCU (1882/1941), om politic, jurist și diplomat român de largă recunoaștere internațională, ministru de Finanțe (1920/1921) în guvernul condus de Alexandru Averescu (1920-1921), ministru al Afacerilor Externe (1927-1928, 1932-1936), președinte în două rânduri (1930, 1931) al Adunării Societății (Ligii) Națiunilor. În deceniul patru al secolului al XX-lea a promovat o politică de apropiere de Uniunea Sovietică, domeniu în care Octavian Goga i-a

fost un adversar tenace. A se vedea *Pro și contra Titulescu*, selecție, cuvânt, înainte, note biografice, adnotări, explicații, indice de George Potra, Editura Enciclopedică, București, 2002, pp. 253-266.

³² I. TH. FLORESCU (1875-), jurist și om politic de orientare conservatoare, aderent ulterior al formațiunii conduse de Take Ionescu. A trecut apoi la liberali, fiind la Iași (1916-1917), vicepreședinte al Camerei Deputaților. A fost ministru de Justiție (1922-1923) în guvernul condus de Ion I. C. Brătianu (1922-1926).

³³ OCTAVIAN TASLĂUANU (1876-1942), scriitor și om politic român, originar din Transilvania. În timpul Primului Război Mondial a luptat în armata română, ca ofițer de informații. În guvernul condus de Alexandru Averescu a fost ministru al Industriei și Comerțului (1920, martie-iunie; noiembrie 1920-ianuarie 1921).

³⁴ EUGEN GOGA (1889-1935), ziarist și scriitor, fratele lui Octavian Goga. Înrolat ca voluntar în Regimentul 80 infanterie, a luat parte la luptele din Dobrogea, unde a fost rănit la mâna dreaptă (octombrie 1916).

³⁵ DIMITRIE COTESCU (1859-), general de divizie (1913). În perioada august-noiembrie 1916 a comandat Corpul 2 armată. La 1 ianuarie 1917 a fost trecut în retragere.

³⁶ VINTILĂ BRĂTIANU (1867-1930), om politic liberal, fratele lui Ion I. C. Brătianu. A fost ministru de război (1916-1917), al Materialului de război (1917-1918), de Finanțe (1922-1926). După moartea lui Ionel Brătianu (1927) a devenit președinte al Partidului Național Liberal și prim-ministru (1927-1928).

³⁷ CONSTANTIN IANCOVESCU (1862-1945), general de corp de armată (1918), ministru de Război (1917-1918). În timpul războiului a fost secretar general al Ministerului de Război (august-septembrie 1916), șef al Marelui Stat Major – P.S., comandant al Grupului Apărării Dunării (noiembrie 1916) și al Corpului 3 armată (decembrie 1916-iulie 1917).

³⁸ Colonelul (ulterior general) G. VLĂDESCU, comandant al Regimentului 80 infanterie. Evocând personalitatea acestui ofițer și împrejurările angajării

unității sale în bătălia de la Turtucaia, Constantin Argetoianu scria: „Vlădescu era fiul generalului, fost șef al Casei Militare a regelui Carol I și ginerele lui Alexandru Bellu. Îl cunoscusem și la Roma, ca atașat militar; era bun de gură, dar nul la faptă și după ce trecuse 2 batalioane din regimentul său peste Dunăre, rămăsese cu al treilea batalion și cu Goga pe malul stâng, de unde se uitau amândoi cu ocheanul la prăpădul de pe celălalt mal. Nici Vlădescu, nici Goga nu au fost decorați cu Mihai Viteazul” (Constantin Argetoianu, *Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri*, volumul al III-lea, partea a V-a, 1916-1917, ediție și indice adnotat de Stelian Neagoe, Humanitas, București, 1992, p. 35).

³⁹ BĂTĂLIA DE LA TURTUCAIA s-a desfășurat în perioada 18 august/1 septembrie-24 august/6 septembrie 1916 și s-a soldat cu gravă înfrângere. Divizia 17 infanterie română, comandată de generalul Constantin Teodorescu, apărătoare a capului de pod, a fost practic nimicită. Înfrângerea a afectat grav moralul clasei politice, populației și al armatei și a fost urmată de o suită de greșeli ale Marelui Cartier General, dintre care cea mai importantă a fost modificarea planului de campanie prin oprirea ofensivei din Transilvania și organizarea manevrei de la Flămânda.

⁴⁰ Cele zece atacuri date în ziua de 23 august/5 septembrie 1916 nu au existat. A fost o gravă dezinformare din partea locotenent-colonelului S. Nicolicescu, comandantul Regimentului 36 infanterie.

⁴¹ Este vorba de colonelul (ulterior general de corp de armată) Paul Angelescu (1872-1949), adjutant regal (1916); a comandat Divizia 15 infanterie la Mărășești (1917), șef al Casei Militare Regale (1920-1921), ministru de Război (1927-1928, 1934-1937).

⁴² CONSTANTIN TEODORESCU, general, teoretician militar, profesor la Școala Superioară de Război. A fost comandant al Diviziei 17 infanterie având misiunea de a apăra capul de pod Turtucaia. În această calitate poartă o mare responsabilitate pentru grava înfrângere de la Turtucaia.

OCTAVIAN GOGA: NOTES FROM OUR WAR DAYS

The great poet Octavian Goga (1881-1938), prime plan personality of the Romanian society in the first half of the past century was an active militant for the unification of Transylvania with the Kingdom of Romania. He acted with extraordinary vigor in the years of neutrality (1914-1916) for Romania's entrance into the WW I alongside Entente. Since those years, remarkable memoir pages remained in which, with much talent, Octavian Goga describes the feverishness and emotions lived in the moments preceding Romania's entrance into the war, after a period of neutrality full of disputes among Romanian politicians. The decision to join Entente and the first victories of the Romanian Army in the Carpathian Mountains produced the enthusiasm of the political class and the crowd. In these memorial pages are presented some portraits of Romanian political men, also impressions after the contact with realities in the Romanian Army, and the defeat of Turtucaia (Tutrakan), as well. This way, the narration develops on two exactly contrary coordinates – enthusiasm and disappointment, joy and pain. Hence, in only a few days from the entrance into the war, the Romanian public opinion passed from ecstasy to agony.

■ 90 de ani de la intrarea României în Primul Război Mondial

PROBLEME TERITORIALE ROMÂNEȘTI ÎN DISCUȚIA MARILOR PUTERI (1914-1918)

colonel (r) prof. univ. dr. ION GIURCĂ

Deși Primul Război Mondial s-a declanșat în condițiile în care între Austro-Ungaria și Serbia nu exista o dispută teritorială, intrarea în conflict a statelor membre celor două blocuri militare (Antanta și Puterile Centrale) a fost determinată de „rănilor” anterioare provocate de revendicarea unor spații geografice de pe continent: Alsacia și Lorena disputate de către Franța și Germania; Polonia disputată de Rusia, Austro-Ungaria și Germania; Peninsula Balcanică, unde Rusia și Austro-Ungaria dor eau să-și impună influența sau, cel puțin, să o mențină pe cea avută în perioada anterioară.

Dispute teritoriale majore între Marea Britanie și Franța, pe de o parte, Germania, pe de altă parte, se manifestau pe continentul african, în Orientul Apropiat și Mijlociu.

În ansamblul celor patru teatre de operații terestre din Europa, România avea o poziție geostrategică importantă, dar și divergențe de ordin teritorial cu două mari puteri aflate în conflict (Rusia și Austro-Ungaria), fapt ce a constituit motiv de acțiune, pe toate planurile, asupra guvernului de la București, pentru a o atrage în război, dar și spațiu de dispută și negociere între cei interesați în această zonă pe toată durata războiului.

Poziția marilor puteri europene față de interesele teritoriale ale României au fost diferite, în momentele principale ale războiului, mergând de la promisiuni, încheierea de tratate, sprijin politic și militar, până la aranjamente de culise, atitudini de neglijare sau chiar de eludare a drepturilor istorice ale românilor.

Evoluțiile geopolitice și geostrategice în zonele centrală-estică și sud-estică ale Europei, în faza finală a primei conflagrații mondiale, și în primii ani postbelici, au readus România în centrul atenției marilor puteri, poate chiar mai mult decât în perioada neutralității, rezultatul final fiind îndeplini-

rea și chiar depășirea scopului militar al războiului, eliberarea teritoriilor locuite de români, ce se găseau înglobate în monarhia austro-ungară.

Deși nu a primit întregul teritoriu al Banatului, așa cum se prevedea în Articolul 4 al Convenției militare, încheiat la 4/17 august 1916, României i-a fost recunoscut dreptul asupra Basarabiei, teritoriu care nu a făcut obiectul discuțiilor între guvernul de la București și cele ale Marilor Puteri.

Timp de cinci ani (1914-1918), spațiul locuit de români, aflați în propria lor țară sau pe teritoriul imperiilor vecine, de la răsărit și apus, a fost, așa cum am subliniat mai sus, obiect de dispută sau negociere între cei care la un moment dat au dorit să aibă de partea lor România, sau au sperat să încheie pacea în condiții cât mai avantajoase, una dintre acestea fiind includerea unei părți cât mai mari din teritoriul românesc.

Privită în ansamblu, din punct de vedere al problematicii abordate, perioada 1914-1918, cuprinde trei etape distincte:

1. 1914-1916, când problema teritoriilor locuite de români a fost nemijlocit legată de atragerea României de partea Antantei sau a Puterilor Centrale;

2. Sfârșitul anului 1916 și prima jumătate a celui următor, când cuvântul „pace” dar și anumite aranjamente între Franța și Rusia au readus pe masa de lucru a negocierilor problema românilor și a teritoriului locuit de aceștia;

3. Februarie-decembrie 1918, când România a suferit o gravă amputare teritorială, prin prevederile Tratatului de pace de la București, semnat la 24 aprilie/7 mai 1918, dar, totodată, când românii și-au exprimat liber, prin vot deschis dorința de a trăi într-un stat național unitar, chiar dacă până la un moment dat s-au manifestat și unele tendințe de autonomie.

Fiecare din cele trei etape enunțate își are istoricul și specificul ei, cu elemente de continuitate

și discontinuitate, de consecvență sau inconsecvență, cu o atitudine hotărâtă și fermă sau cu unele șovăiri din partea factorilor de decizie politică și militară ai României.

Hotărârea României de a rămâne neutră în conflagrația care se declanșase și creștea în amploare a generat o adevărată cursă pentru atragerea acesteia în una din taberele aflate în conflict. La numai două zile de la ședința Consiliului de Coroană de la Sinaia, ministrul de externe al Rusiei – Serghei Dimitrievici Sazonov – l-a convocat pe ministrul României la Petrograd, cărui i-a înmănat un proiect de tratat care prevedea, între altele, că „Rusia garanta României, la semnarea păcii, teritoriile din monarhia austro-ungară locuite de români”. Ministrul de externe rus a cerut Franței și Angliei să adopte aceeași atitudine, solicitare acceptată de către cele două state și comunicată rapid guvernului de la București.

Atitudinea Rusiei s-a schimbat rapid, după succesele inițiale din Galiția și nordul Bucovinei, când la 9/22 septembrie, nu mai cerea angajarea României în război, ci doar o neutralitate binevoitoare, propunând guvernului de la București să ocupe „ceea ce ea poate să ia acum fără nici un efort”. Guvernul de la Petrograd avea în vedere Transilvania și sudul Bucovinei, unde trupele ruse încă nu pătrunseseră.

Poziția Rusiei față de teritoriile românești aflate sub dominație austro-ungară a fost exprimată clar în Acordul secret româno-rus, semnat la 18 septembrie/1 octombrie 1914, prin care României i se recunoștea oficial dreptul „de a-și încorpora acele teritorii din Monarhia austro-ungară care sunt populate cu români”¹. Referitor la Bucovina, acordul prevedea că principiul majorității populației trebuie să formeze fundamentul pentru delimitarea teritorială între Rusia și România. Era deja evidentă o primă tendință a Rusiei de a pune stăpânire pe un alt teritoriu românesc luat la începutul războiului sub control militar – partea de nord a Bucovinei.

Exprimările referitoare la Bucovina erau enunțate și atent redactate în documentele internaționale. Astfel, după încheierea Acordului din 18 septembrie/1 octombrie 1914, ministrul rus de externe solicita guvernului englez și francez să declare conducerea de la București: „Dacă guvernul român, potrivit ofertei pe care i-au făcut-o Rusia, Franța și Anglia, trece la ocuparea Transilvaniei și a părții românești a Bucovinei, cele trei puteri vor folosi întreaga lor autoritate pentru a împiedica Bulgaria să atace România, atâta timp cât aceasta face cauză comună cu cele trei puteri în războiul actual contra Austro-Ungariei”².

Discuțiile româno-ruse de la București, între I. I. C. Brătianu și ministrul Rusiei, Stanislas

Poklevski-Koziell, nu au scăpat atenției reprezentanților Germaniei și Austro-Ungariei care și-au informat rapid și relativ corect guvernele lor.

Reacția autorităților de la Berlin și Viena a fost promptă, acestea solicitând reprezentanților lor la București să facă guvernului român o declarație formală în care să arate că „în cazul unui rezultat victorios al războiului, România va primi Basarabia, ceea ce pentru regatul României reprezintă stăpânirea nelimitată a gurilor Dunării și o foarte importantă creștere a puterii”³.

Ministrul Germaniei la București era autorizat să comunice direct, verbal, regelui României că „guvernul german își asumă răspunderea ca după terminarea victorioasă a campaniei, printr-o rectificare de graniță să revină României acel teritoriu al Bucovinei, care cuprinde mormântul lui Ștefan cel Mare și deci are pentru România o importanță istorică națională”⁴. Promisiunile Antantei și Puterilor Centrale din toamna anului 1914, când nu se profilau învingătorii și învinșii, nu au putut înlătura prudența lui I. I. C. Brătianu și nici curentul antantist care domina clasa politică și populația României.

Problematica teritoriilor românești a revenit în atenția marilor puteri în primăvara anului 1915, când promisiunile teritoriale erau făcute fără nici o rețineră. Astfel, la 27 mai/9 iunie 1915, deși trupele germane și austro-ungare înregistrau succese în Galiția și Bucovina, guvernul de la Viena „recunoștea dreptul României de a uni Bucovina până la Siret și promitea îmbunătățirea statutului românilor din Transilvania. În cazul cooperării militare împotriva Rusiei propunerile erau mărite: Bucovina până la Prut, zona Mehadiiei, noi avantaje pentru populația românească din Transilvania”⁵. Erau promisiuni asupra unor teritorii românești pe care regimul de la Viena le anexase în condițiile disputelor cu imperiile rivale, țarist și otoman.

Trebuie precizat că guvernul de la București nu se afla într-o expectativă totală, continuând să-și prezinte condițiile sale pentru o viitoare cooperare militară. Elocvent în acest sens este demersul din 20 aprilie/3 mai 1915 referitor la o alianță cu Antanta, când se solicita „garantarea de către Antantă a unirii cu România a Bucovinei până la Prut, a Transilvaniei și Banatului în întregime, precum și a unui teritoriu locuit de români în vest, până în apropierea de Seghedin”⁶.

Poziția Antantei, legată în principal de cea a Rusiei, era oscilantă – între neutralitatea României și angajarea acesteia în război. Toate abordările în acest sens erau legate de evoluția situației de moment pe fronturile europene, evidențiindu-se că scopul principal nu era obținerea victoriei militare, ci mai mult a unei diplomatice, cu rectificări teritoriale

avantajoase. Poate că în gândirea politicianilor puterilor europene persista imaginea Congresului de la Berlin din 1878, când state neangajate în Războiul ruso-româno-otoman au obținut avantaje nesperate – cazurile Austro-Ungariei și Marii Britanii care au primit Bosnia și Herțegovina, respectiv Ciprul, fiind de notorietate.

Totuși, sub presiunea Franței și Angliei, la 27 mai/9 iunie 1915, guvernul de la Petrograd, foarte sensibil la referirile privind viitoarea frontieră cu România, a acceptat ca, în condițiile intrării imediate a țării noastre în război, frontiera dintre cele două state să fie stabilită pe Prut.

Pe aceeași carte juca și guvernul de la Viena, care, la 16/23 iunie 1915, prezenta primului ministru român oferta „retrocedării Bucovinei românești”.

Presiunile și promisiunile teritoriale ale marilor puteri față de România s-au accentuat în vara anului 1915, condiții în care I. I. C. Brătianu a adoptat o poziție rigidă din punctul de vedere al Antantei, dar favorabilă pentru țară. În concepția premierului român, intrarea României în război trebuia să fie urmare a încheierii „prealabile a unei convenții politice referitoare la reglementarea problemelor teritoriale și a uneia militară privind condițiile cooperării armate”⁷. Această conduită a fost o constantă în politica guvernului I. I. C. Brătianu, care își formase o imagine clară asupra poziției celor două blocuri militare față de revendicările teritoriale ale României.

Anul 1916, în prima sa jumătate, a fost efervescent în privința demersurilor Antantei pentru a determina România să intre în război. Situația grea pe frontul de la Verdun, am putea spune chiar slabele rezultate ale ofensivei ruse, declanșate în iunie 1916, au determinat Puterile Antantei să accepte semnarea Tratatului de alianță și a Convenției militare, la 4/17 august 1916.

Articolul 4 al Convenției militare a prevăzut, între altele, limita viitoarei frontiere de nord și de vest ale României, care includea Bucovina până la Prut, trecea pe la 6 km est Debrețin, iar de la Seghedin pe Tisa, până la confluența acesteia cu Dunărea.

Prin semnarea actelor oficiale dintre România și Antantă s-a încheiat o primă etapă în disputa dintre cele două blocuri militare și lupta guvernului de la București pentru reglementarea problemelor teritoriale ale regatului român, în care s-au evidențiat idei convergente sau divergente, s-au promovat interese sincere sau oculte, promisiuni realiste sau deșarte și s-a consolidat renumele lui I. I. C. Brătianu.

Intrarea României în război nu a fost într-un tot în acord cu concepția șefului Marelui Cartier General rus, generalul Alekseev, care era adeptul

ideii că pe teritoriul României frontul trebuia să fie stabilit pe pantele vestice ale Carpaților Orientali, cursul Siretului Inferior și Dunărea Maritimă. Slaba acțiune rusească în Dobrogea, inactivitatea diviziilor aliate în bătălia de pe Neajlov și Argeș, dar și intervenția promptă a armatelor 4 și 6 ruse în Poarta Focșanilor sunt elocvente în acest sens.

În lucrarea „Rasputin”, aparținând lui I. B. Bienstok, este prezentat un document semnat de un funcționar al ministerului de Externe rus, Polivanov, datat 25 octombrie/7 noiembrie 1916, în care era exprimată atitudinea pe care guvernul de la Petrograd trebuie să o adopte față de România în viitorul apropiat: „Dacă forțele s-ar fi desfășurat în așa mod, încât acordul politic și militar din 1916, cu România, ar fi fost cu desăvârșire înfăptuit, un prea puternic stat ar fi fost înființat în Balcani, compus din Moldova, Muntenia, Dobrogea (România actuală), Transilvania, Banat și Bucovina (achiziții în virtutea tratatului din 1916) cu o populație de aproape 13 milioane. În viitor, statul acesta ar fi nutrit cu anevoie sentimente prietenești față de Rusia și el ar fi avut ca ambiție să înfăptuiască visele sale naționale în Basarabia și în Balcani. În consecință, distrugerea planurilor de mare putere ale României, în proporțiile menționate, nu se opune îndeosebi intereselor politice ale Rusiei”⁸.

Dacă luăm în considerare presiunile exercitate de autoritățile ruse în luna decembrie 1916 pentru evacuarea armatei române dincolo de Nistru, în vederea reorganizării, se poate aprecia că ideile vehiculate de către diplomatul rus erau direcții clare de acțiune a guvernului de la Petrograd.

Prezența masivă a trupelor ruse pe frontul din Moldova, unde Armata 2 română deținea un front de aproximativ 40 km, era deosebit de periculoasă, mai ales în contextul când, în cadrul întâlnirii de la Petrograd, din ianuarie 1917, între țarul Nicolae al II-lea și generalul francez Edouard Castelnau a fost încheiat un acord secret, conform căruia Rusia avea libertatea, la sfârșitul războiului, să-și stabilească frontiera occidentală așa cum o dictau interesele sale. O Rusie victorioasă în război, cu o prezență militară masivă în România, nu ar fi pregetat la îndeplinirea visului său de a se instăpâni pe Carpații Orientali.

Dacă este să dăm crezare aprecierii lui Stiénon Charles, în iarna anului 1917 ministrul de Externe al Rusiei, Sturmer, „ar fi încheiat o înțelegere cu Wilhelm al II-lea pentru o împărțire a României: Valahia imperialilor (germani) și Moldova Țarului, ceea ce explică de ce inamicul s-a oprit în fața Siretului”⁹. Aprecierea poate fi credibilă, în condițiile în care spațiul dintre Carpați și Dunăre se afla sub administrație germană. Chiar dacă nu se

pomenește nimic despre Dobrogea și Transilvania, este de la sine înțeles că prima trebuia să revină Bulgariei (cu o implicare economică a Germaniei), în timp ce a doua Austro-Ungariei.

În primăvara anului 1917, Germania și Austro-Ungaria au considerat că prin scoaterea Rusiei din război înfrângerea țărilor Antantei era posibilă. Creionând harta Europei, la 14 martie 1917, ministrul de externe al guvernului austro-ungar, Ottokar von Czernin și cancelarul german T. V. Bethmann-Holweg, au semnat așa-numitul „Document de la Viena”, în care se consemna că cele două imperii vor anexa unele teritorii și anume: „pentru Germania se are în vedere mai mult estul, iar pentru Austro-Ungaria, înainte de orice, România”¹⁰.

Două luni mai târziu, ministrul de Externe austro-ungar a înaintat un memoriu împăratului Carol I în care oferea o variantă de împărțire a României între Austro-Ungaria, Rusia și Bulgaria. Austria trebuia să primească Oltenia și Muntenia, Bulgaria – sudul Dobrogei, Rusia – Moldova de la răsărit de Siret. Dobrogea și Delta Dunării urmau să formeze un stat după modelul Monaco, aflat sub influența Austro-Ungariei.

La 18 mai 1917, ministrul de Externe austro-ungar și cancelarul german au semnat „Acordul de la Kreuznach” care, între altele, prevedea: în cazul când Germania își anexează Curlanda și Lituania, și-și alipește Polonia, atunci ea consimte ca România ocupată, exclusiv Dobrogea bulgărească (până la granița de la 1913) și o fâșie de teritoriu până la sud de linia ferată Cernavodă-Constanța, să cadă, ca stat deosebit, în sfera de interese a Austro-Ungariei, cu garantarea participării economice a Germaniei în România”¹¹.

Acordul relua o veche tendință în plan geopolitic a Germaniei și Austro-Ungariei care, în condițiile haosului creat în Rusia, spera să-și înfăptuiască, din nou, visurile din secolele anterioare. Deși în vara anului 1917 pe frontul român erau planificate și se desfășurau lupte de amploare, care vizau o îmbunătățire a situației Antantei, în Anglia și Franța, două state în care guvernul român își punea mari speranțe, unele cercuri politice erau înclinate să accepte propunerile de pace ale Austro-Ungariei. Edificatoare în acest sens sunt propunerile reprezentantului Antantei, contele Armand, privind restabilirea frontierei României în limitele anterioare anului 1913.

În toamna anului 1917 și iarna anului 1918, Puterile Centrale au urmărit să exploateze la maximum situația creată în Rusia, după izbucnirea revoluției bolșevice din octombrie, impunând încheierea armistițiului și apoi a păcii cu Ucraina, Rusia și România.

La 28 ianuarie/9 februarie și 18 februarie/3 martie 1918, Ucraina și Rusia au semnat la Brest-Litovsk Tratatul de Pace cu Puterile Centrale (Germania și Austro-Ungaria), prin care Germania a câștigat, în plan politic, un ascendent față de Austro-Ungaria.

În situația creată, singura soluție pentru România, încercuită practic de trupele Puterilor Centrale, a fost să încheie, la 20 februarie/5 martie, preliminariile de pace de la Buftea care, din punct de vedere al teritoriului țării noastre, prevedea: „cedarea Dobrogei, cu amenajarea unui drum de legătură între România și Constanța, rectificări de frontieră spre Austro-Ungaria”¹². Peste două luni, la 24 aprilie/7 mai 1918, după lungi tratative, a fost semnată, între România și Puterile Centrale, Pacea de la București, care constituia în concepția celor care au impus-o, „doar un preludiv al planului lor anexionist”¹³.

Din punct de vedere teritorial, prin prevederile sale, Pacea de la București consfințea faptul că „România pierde Dobrogea, teritorii din Carpați (131 sate și comune cu 724 957 locuitori și cu o suprafață de 5 600 kmp)”¹⁴. Deși Oltenia și Muntenia urmau să revină României, Germania și Austro-Ungaria au impus condiții economice deosebit de grele, care aduceau țara într-o poziție de semicolonie.

Din punct de vedere al relațiilor internaționale, Pacea de la București a fost o adevărată catastrofă, dacă avem în vedere prevederile Tratatului și Convenției militare din 4/17 august 1916. Deși în Parlamentul României a fost validată, la sugestia și insistența lui I. I. C. Brătianu, ea nu a fost ratificată de către regele Ferdinand I. Succesele aliaților pe frontul de vest au creat speranțe forurilor conducătoare de la Iași în menținerea pe aceste poziții. Se poate aprecia că, prin atitudinea regelui Ferdinand I și datorită evoluției evenimentelor militare din vara și toamna anului 1918, România s-a situat într-o poziție care îi conferea reale șanse la revenirea pe eșcherul politic european.

Cu toate amputările teritoriale din mai 1918, România se întregise cu spațiul dintre Prut și Nistru, ocupat de Rusia începând cu anul 1812.

Decizia Sfatului Țării de la Chișinău a fost urmată de o ripostă „energică” a Petrogradului și Kievului. Edificatoare în acest sens sunt reacțiile Radei ucrainene care, la 30 martie/12 aprilie 1918, a declarat că „nu recunoaște hotărârea Sfatului Țării din 27 martie/9 aprilie”. Mai mult, la 22 aprilie/5 mai, cu două zile înaintea semnării Păcii de la București, guvernul ucrainean a formulat pretenții anexioniste asupra teritoriului dintre Prut și Nistru.

Situația din Rusia Sovietică și Ucraina din primăvara anului 1918 nu putea crea amenințări la

adresa României, cu atât mai mult cu cât Puterile Centrale, prin condițiile militare impuse prin Tratatul de Pace de la București, lăsau să se înțeleagă că erau interesate de menținerea de către România a unor forțe puternice în Basarabia.

Așadar, prin decizia Sfatului Țării de la Chișinău din 27 martie/9 aprilie 1918, dar și cu acordul tacit al Puterilor Centrale, România includea în granițele sale Basarabia, teritoriu care prin suprafața sa depășea dimensiunile spațiului care îi fusese răpit.

Până în toamna anului 1918, problemele teritoriale ale României nu au făcut obiectul principal al disputelor dintre puterile europene, acestea fiind preocupate în principal de rezolvarea situației militare din ce în ce mai complexă, determinată de succesele Antantei pe frontul de vest și în Balcani.

O situație delicată și imprezvizibilă s-a creat în toamna anului 1918 când, în contextul evoluției situației militare pe frontul italian și din Balcani, la 31 octombrie/13 noiembrie 1918, la Belgrad s-a încheiat armistițiul dintre Antanta și Ungaria, fără participarea României, prin care s-a stabilit linia de demarcație între România și Ungaria pe linia Mureșului.

Eludând prevederile Tratatului și ale Convenției militare din 4/17 august 1916, țările Antantei lăsau sub ocupație ungară teritoriul Transilvaniei de la nord de Mureș și sub ocupație sârbă teritoriul Banatului.

La 15/28 noiembrie și 18 noiembrie/1 decembrie 1918, românii din teritoriile aflate anterior sub dominația Curții de la Viena au hotărât unirea cu patria mamă – România.

Hotărârile de unire a provinciilor românești cu țara au fost consfințite și prin decrete regale: la 14/27 noiembrie 1918 privind unirea Basarabiei cu România, la 5/18 decembrie a Bucovinei și la 16/29 decembrie a Transilvaniei.

Voința românilor exprimată la Chișinău, Cernăuți și Alba Iulia, sancționată prin decrete de către regele Ferdinand I, nu a fost suficientă pentru a se obține recunoașterea internațională.

În anii următori, problema teritoriilor românești a rămas în atenția puterilor europene, și nu numai, găsindu-și o relativă soluționare în conținutul tratatelor încheiate în urma Conferinței de Pace de la Paris (1919-1920).

¹ I. G. Duca, *Memorii*, vol. I, Editura Expres, București, 1992, p. 195.

² Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 450.

³ Arhivele Naționale Române, fond Microfilme, Austria, rola 220, c. 961.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *România în anii primului război mondial*, vol. I, Editura Militară, București, 1987, p. 108.

⁶ *Ibidem*, p. 109.

⁷ *Politica extemă a României, dicționar cronologic*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986, p. 159.

⁸ Romulus Seișanu, Alexandru Rațiu, *România în timpul războiului 1916-1918*, fascicula nr. 8, București, aprilie 1920, p. 124.

⁹ Stiénon Charles, *Le mystere roumain et la defection russe*, Paris, Plon, 1918, p. 221-222.

¹⁰ Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României*, vol. II, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989, p. 32.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Politica externă a României*, ed. cit., p. 165.

¹³ C. Botoran, I. Calafeteanu, E. Campus, V. Moisuș, *România și Conferința de Pace de la Paris (1918-1920)*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1983, p. 174.

¹⁴ *Politica extrenă a României*, ed. cit., p. 165.

ROMANIAN TERRITORIAL PROBLEMS IN THE DISCUSSION OF THE GREAT POWERS (1914-1918)

On the whole land theatre of operations in Europe, Romania had an important strategic position and also territorial divergences with two great powers in conflict – Russia and Austro-Hungary. This represented a reason to pressure the government in Bucharest in order to attract it into war, and also space of dispute and negotiation among those interested in this zone. Romania eventually imposed its objective – to set free the territories inhabited by Romanians, which were incorporated in the Austro-Hungarian Monarchy.

From the point of view of the Romanian territorial problems, the period between 1914 and 1918 contains three distinct stages:

1. 1914-1916, when the problem of the territories inhabited by Romanians was directly tied with the Romania's attraction toward Entente, or Central Powers part.

2. The end of the year 1916 and the first half of the next, when the word „peace”, and also certain arrangements between Russia and France brought back to the negotiations' table the problem of the Romanians and the territory inhabited by them.

3. February-December 1918, when Romania suffered a serious territorial amputation, through the provisions of the Peace Treaty of Bucharest, but in which the Romanians could freely express through open vote – at Chișinău, Chernivtsi and Alba Iulia – their will to live in a unitary national state.

■ 90 de ani de la intrarea României în Primul Război Mondial

PROPAGANDA INSTITUȚIONALIZATĂ A ALIAȚILOR ÎN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

colonel CĂLIN HENȚEA

Anul 1896 a marcat, în opinia profesorului britanic Philip M. Taylor, trei evenimente majore în istoria mass-mediei, ale căror consecințe directe s-au simțit abia în timpul Primului Război Mondial printr-o explozie propagandistică nemaîntâlnită până atunci¹.

Este vorba, în primul rând, de apariția primului ziar de masă *The Daily Mail* fondat de lordul Northcliffe, cel care va juca un rol major în propaganda britanică a Primului Război Mondial. Spre deosebire de gazetele existente, *The Daily Mail* se adresa noii generații de muncitori alfabetizați și din ce în ce mai emancipați, apăruiți în secolul industrializării britanice, marcat de reformele liberale ale epocii victoriene. Astfel, marile mase de oameni, cei care aveau să asigure efectivele diviziilor aruncate în tranșeele Primului Război Mondial, începeau să aibă acces la presă, la opinii diverse, la politică, la educație. Pionieratul presei populare a lui Northcliffe a fost urmat curând, în Statele Unite, de Randolph Hearst, creatorul a ceea ce s-a numit „jurnalismul galben”.

Al doilea moment al anului 1896 a fost prima proiecție a fraților Lumière la Paris. Inițial, doar o curiozitate creatoare de senzații tari – cam ca la circ –, cinematograful avea să devină rapid unul din cele mai influente și mai populare medii ale propagandei în rândul maselor, prin extraordinara forță de impact a filmului.

În fine, tot în 1896, la Salisbury Plain, Guglielmo Marconi a demonstrat practic pentru prima dată telegrafia fără fir, ceea ce deschidea cale liberă nu doar unei mult mai rapide și extinse circulații a informațiilor, dar mai ales radioului, ce avea să devină, alături de cinematograful, o armă de bază din arsenalul propagandistic al secolului XX.

Primul Război Mondial a izbucnit în momentul în care aceste trei mari tehnologii ale mass-mediei

reușiseră să se impună și să influențeze direct amploarea și desfășurarea a ceea ce s-a numit Primul Război Total. Secolul XIX mai cunoscuse cel puțin două conflagrații de mare amploare – Războaiele Napoleoniene și Războiul Civil American –, dar pentru prima dată în 1914 națiunile beligerante au fost antrenate în întregul lor în efortul de război și nu doar efectivele combatante și civilii din imediata proximitate a teatrelor de operații. Beligeranții și-au mobilizat cvasitotalitatea resurselor militare, economice, industriale, umane și chiar morale pentru a obține victoria, alternativa înfrângerii putând duce – așa cum a fost cazul Rusiei țariste – la dispariția vechii ordini din stat. Datorită noilor capacități tehnologice ale mass-mediei, spre deosebire de precedentele conflicte, războiul nu s-a mai purtat doar pe liniile de front, ci și în teritoriile metropolitane, în rândul civililor de acasă, afectați direct nu numai de consecințele economice și pierderile umane, dar și de știrile și campaniile de propagandă ale autorităților sau cele ale dușmanilor.

O altă caracteristică a propagandei desfășurate în timpul Primului Război Mondial a fost intima legătură a acestui tip de acțiuni cu serviciile secrete de spionaj. Acestea au furnizat în permanență nu numai datele necesare analizei psihologice și politice a audiențelor țintă vizate, dar au fost implicate direct în planificarea și desfășurarea propriu-zisă a acțiunilor de propagandă, care, nu o dată, au avut un caracter cinetic. Tot în această perioadă a Războiului Total, și-a făcut apariția și propaganda neagră, cea care afișează o altă sursă a mesajului propagandistic decât cea reală, de obicei, originea materialelor folosite fiind atribuită chiar taberei asupra căreia era îndreptată. Această îmbinare a acțiunilor de propagandă împotriva inamicului și chiar a neutrilor cu activitățile

serviciilor secrete, precum și folosirea pe scară largă pentru atingerea unor obiective politico-militare pe termen scurt a propagandei negre au determinat formarea percepției de asociere a propagandei cu subversiunea, minciuna, dezinformarea.

Primele instituții create de britanici imediat după izbucnirea războiului au fost un Birou de presă (War Press Bureau) sub conducerea lui F. E. Smith lord Birkenhead și a unui Cenzor șef pe lângă Ministerul de Război. Numirea lordului Kitchener ca secretar de stat al Apărării la 5 august 1914 a înăsprit și mai mult atmosfera, prin ordinul de retragere a tuturor corespondenților de război ce însoțeau corpul expediționar britanic în Franța, ordin ce se alinia politicii instituite de francezi de interzicere totală a presei în teatrul de operații.

Prima acțiune de propagandă britanică din timpul Primului Război Mondial a fost de fapt un act de cenzură, britanicii tăind cablul submarin de comunicații dintre Germania și Statele Unite chiar în răstimpul expirării ultimatumului adresat germanilor, asigurându-și astfel controlul știrilor care ajungeau de pe continent în America. Această acțiune a facilitat enorm vasta și secreta campanie de propagandă britanică în Statele Unite pentru intrarea acestei mari puteri economice și militare în război de partea Antantei, campanie desfășurată în cel mai mare secret de către un departament situat în *Wellington House* din Londra, condus de Charles Masterman și coordonat de Ministerul de Externe². Ampla campanie secretă de propagandă gri britanică, desfășurată în neutra Americă (ce a fost plătită scump în 1940 prin puternica reticență a americanilor de a mai fi păcăliți încă o dată să se angajeze într-un război care nu-i afecta direct pe ei), a vizat în mod deosebit pe simpatizanții americani ai cauzei britanice, care erau astfel utilizați drept vehicule propagandistice asupra celor nehotărâți sau care se declarau împotriva războiului. În acest scop, *Wellington House* a produs și diseminat în Statele Unite o cantitate impresionantă de material tipărit (pamflete, fluturași, caricaturi etc.) și a canalizat peste Atlantic, grație beneficiului de cvasiexclusivitate a cablului transoceanic, doar acele știri de presă selecționate și formate anume despre mersul războiului, care conveneau politicii și intereselor britanice.

A doua structură de propagandă britanică a funcționat la *Crewe House*, în cartierul Mayfair

▪ La arme

din Londra, sub conducerea fondatorului lui *The Daily Mail*, lordul Northcliffe și în subordinea Ministerului Informațiilor, condus de lordul Beaverbrook, având misiunea propagandei împotriva inamicului și asupra celorlalți neutri sau a teritoriilor ocupate din Europa³. Lordul Northcliffe a avut inițiativa atragerii unor prestigioase nume jurnalistice (precum directorul lui *The Times*, Sir Campbell Stuart) sau scriitoricești (H. G. Wells, Arthur Conan Doyle, John Galsworthy, Thomas Hardy sau romancierul și agentul MI-6 Somerset Maugham), ceea ce din perspectiva angajării totale a țării în război pentru „Rege și Țară” era justificat. Departamentul de propagandă asupra dușmanului condus de lordul Northcliffe de la *Crewe House* a colaborat strâns în planificarea și desfășurarea campaniilor sale împotriva Germaniei și în teritoriile europene ocupate atât cu Ministerul de Război, Amiralitatea și Ministerul Aerului Britanic, cât și cu omologii săi din Franța, Italia și ulterior Statele Unite. În acest prim laborator oficial de propagandă au fost imaginate poveștile despre atrocitățile germanilor, etichetați drept „bestii de huni”, au fost demonizați și ridiculizați Kaiserul și alți lideri politici și mai ales militarii dușmani, au fost create false ziare germane și fluturași diseminate din avioane și baloane pentru soldații și

▪ Carol profesor, dându-i o „lecție” țarului Bulgariei

populația germană, au fost făcute promisiuni facțiunilor politice germane (de exemplu, social-democrații germani au fost cei mai păgubiți) sau din teritoriile ocupate, s-a încercat atragerea în orice chip a țărilor neutre. Acțiunile britanice de propagandă au conținut și numeroase și consistente elemente de intoxicare sau dezinformare a inamicului, mai ales a comandanților acestora, pe lângă obiectivul de demoralizare a trupelor și populației civile, ceea ce, ulterior, după restabilirea adevărului asupra tuturor afirmațiilor mincinoase sau demonizatoare, a cauzat atât confuzia perceptivă între propagandă, dezinformare, intoxicare, subversiune, cât și pierderea credibilității asupra mesajelor venite din tabăra adversă. Pentru moment, în desfășurarea războiului propaganda britanică a fost însă extrem de eficientă, a marcat puternic atât trupele, cât și civilii, a copleșit eforturile similare germane, fapt recunoscut fără echivoc după război nu doar de generalul Ludendorff (care a numit *Crewe House* drept „Ministerul distrugerii încrederii germane”³⁴ și mareșalul Hindenburg, dar chiar și de Hitler în *Mein Kampf*, creându-se chiar percepția postbelică în rândul umilitei populații și armate germane că războiul a fost pierdut nu pe câmpurile de luptă, ci ca urmare a formidabilei propagande și serviciilor secrete aliate care au zdrobit frontul moral și politic de acasă. Efectele colaterale ale propagandei bazate pe minciună, în speță cea gri sau neagră, aveau să se resimtă din plin în opinia publică americană în perioada neutralității 1939-1941, cât și în cea germană înaintea și în timpul celui de-al Doilea Război Mondial.

În ceea ce privește propaganda de acasă, destinată menținerii și ridicării moralului britanicilor, ea a revenit exclusiv Ministerului Informațiilor. De remarcat această rigoare britanică, provenind dintr-o disciplină conceptuală și morală remarcabilă de a separa instituțional propaganda, funcție de audiența țintă: *Wellington House* pentru americani, *Crewe House* pentru dușmani și Ministerul Informațiilor pentru cei de acasă. Acest model va fi preluat de americani și va fi continuat în mare și în următoarea conflagrație mondială, spre deosebire de regimurile totalitare, unde aceeași structură de propagandă acționa asupra tuturor audiențelor țintă avute în vedere.

Imediat după intrarea în război, la 6 aprilie 1917, americanii au înființat și ei o structură de propagandă numită destul de eufemistic, *Comitetul de Informare Publică*, condus de jurnalistul și susținătorul președintelui Wilson, George Creel. Cunoscut sub numele de *Comitetul Creel*, acesta a fost structurat după natura audienței țintă în secția internă ce avea misiunea susținerii mobilizării și efortului de război în Statele Unite, și în secția externă, destinată acțiunilor de influențare a dușmanului și neutrilor. Aceasta din urmă era divizată în biroul presei străine, serviciul de cablu și comunicații fără fir și serviciul de film străin. La fel ca și britanicii, americanii au antrenat în acest efort nume sonore – unele câștigându-și notorietatea mondială abia apoi – precum Edward Bernays sau Walter Lippmann, dar, spre deosebire de secretul absolut în care se lucra la Londra, în Statele Unite propaganda s-a făcut la vedere. O

altă notă distinctă americană a fost utilizarea pe scară largă a tehnicilor de publicitate deja validate de marile companii de specialitate americane în cadrul campaniilor de propagandă internă pentru susținerea efortului de război la scară națională⁵. Înfloritorul Hollywood, împreună cu starurile sale precum Charlie Chaplin, Douglas Fairbanks, Mary Pickford au fost și ei implicați în aceste acțiuni, prefigurând ceea ce avea să se repete, la o scară mult mai mare, în cel de-al Doilea Război Mondial. În sfârșit, după publicitate și industria divertismentului, americanii au inclus în campaniile de propagandă internă și mesaje de educație și datorie patriotică, care a fost astfel inclusă în panoplia obligațiilor democrației moderne. Pe plan extern, propaganda americană antigermană a mers tot pe linia demonizării militarismului prusac (Kaiserul fiind asemuit cu un demon, soldații germani fiind portretizați ca violatori și ucigași de copii) și demoralizării dușmanilor, dar și a încercărilor de a diviza soldații și populația față de conducătorii lor militari și politici. Totodată, americanii nu au pierdut ocazia de a-și promova propriile valori și stil de viață, propria viziune asupra democrației și libertății, ceea ce a apărut ca o repetiție sau experiment înaintea celui de-al Doilea Război Mondial și mai ales pentru perioada imediat următoare.

Propaganda franceză din Primul Război Mondial a urmat în linii mari același traseu ca și cea britanică, dar nu a avut complexitatea și inițiativele insulare. Francezii, ca națiune, nici nu aveau prea multă nevoie de îndemnuri la război, deoarece ei aveau de război umilitoarea înfrângere din 1870 de la Sedan și mai ales de recuperat de la germani Alsacia și Lorena, cele două provincii pe care le pierduseră tot atunci. Acest puternic imbold revanșard a fost evident mai ales în primii doi ani de război și s-a atenuat considerabil după bătălia de la Verdun, când motivațiile patriotice autentice au început să scadă sensibil în tabăra aliată. Patriotismul și datoria față de țară au fost, de altfel, temele preferate ale propagandei de acasă, pentru susținerea moralului cetățenilor și a trupelor proprii; la vremea respectivă, ideologia încă nu pusese stăpânire pe propagandă, dar accentul pe apelurile patriotice a creat premisele pătrunderii naționalismului între temele favorite ale propagandei, iar francezii cu precădere sunt sensibili la acest subiect. În acest sens, presa franceză, deși exclusă în mare parte din apropierea teatrelor de operații,

a contribuit mult la crearea și menținerea unei isterii belicoase și revanșarde. Principala instituție de propagandă franceză s-a numit *Maison de la Presse*, activitățile sale făcând obiectul multor rivalități și mașinațiuni politice interne. Principala țintă a propagandei franceze au reprezentat-o francezii din teritoriile ocupate de germani și soldații germani de pe linia frontului. În octombrie 1915 este înființat un *Serviciul de Propagandă Aeriană*, care a diseminat asupra germanilor și francezilor din teritoriile ocupate, mai ales din baloane, ziarul *La Voix de Pays*, ca replică la *Gazette des Ardennes* realizată de germani. Tot în cadrul Ministerului francez de Război a fost înființată o unitate specială de propagandă antigermană, condusă de un specialist al vieții de dincolo de Rin, Pierre Boucher, și care a angajat unul din cei mai populari ilustratori umoristici ai vremii, alsacianul Hansi.

Propaganda Antantei – în speță cea britanică și americană – din Primul Război Mondial a marcat așadar prima instituționalizare oficială a unui concept ce fusese aplicat înainte mai mult empiric, instinctiv. Începutul ostilităților nu a găsit în tabăra aliată structuri speciale de propagandă, iar primul

- **Afiș propagandistic britanic cu mesajul: regele și țara au nevoie de tine**

instinct al militarilor a fost să creeze birouri de presă pe lângă Ministerul de Război, în fapt, structuri de cenzură a presei. Abia după ce a devenit evident că războiul nu se va termina prea repede, structurile speciale de influențare a dușmanului și a propriei populații au început a fi create și dezvoltate. Sub puternica motivație a Războiului Total, propaganda a fost practică metodic, planificată, sub conducere politico-militară, la scară largă și prin utilizarea tuturor mijloacelor tehnice și resurselor umane disponibile. Patriotismul și naționalismul au fost aruncate în lupta propagandistică cu rol de artilerie grea în susținerea moralului trupelor și populației de acasă, fără însă a fi tributare unor imperative ideologice. Demonizarea adversarului până la limita absurdului a fost o inovație propagandistică folosită pentru prima dată pe scară largă în campaniile de propagandă. Presa scrisă, loalaltă cu afișele, cărțile poștale și celelalte mijloace disponibile pentru comunicare în masă, s-a bucurat de o mare receptivitate și credibilitate în rândul publicului, fapt ce a recomandat-o ca pe un vector preferat de propagandă, de influențare a opiniei publice. Minciuna, neadevărul, exagerarea – în special, în construirea mesajelor destinate audiențelor străine – au constituit muniția de bază a campaniilor de propagandă anglo-americană, la fel ca și implicarea substanțială a serviciilor secrete, ceea ce a marcat profund percepțiile publice postbelice cu privire la acest concept. Promisiunile cu caracter politic neonorate

după război, precum și așa-zisele atrocități săvârșite de germani și neconfirmate ulterior, care au fost folosite în cadrul campaniilor de propagandă aliate au avut nu numai consecințe politice postbelice semnificative, dar au micșorat considerabil credibilitatea mesajelor propagandistice. Aceasta a impus schimbarea radicală a bazei de fundamentare a propagandei aliate din cel de-al Doilea Război Mondial, de la minciună și denaturare, la adevăr și fapte concrete. Cu toate că propaganda puterilor Antantei a covârșit-o pe cea a Puterilor Centrale, rămâne o întrebare deschisă, și fără un răspuns previzibil, cât de mult a contribuit în realitate dominația propagandistică la victoria finală. Această eternă întrebare o vom regăsi nu numai în cel de-al Doilea Război Mondial, dar și în ceea ce privește eficiența noilor concepte de operații psihologice, informaționale, de management al percepțiilor din anii '90.

¹ Philip M. Taylor, *Munition of the Mind. A History of Propaganda from the Ancient World to the Present Day*, Manchester University Press, Manchester și New York, 1990/1995, p. 174.

² *Ibidem*, p. 177.

³ Roger Faligot, Rémi Kauffer, *Istoria mondială a serviciilor secrete*, Editura Nemira, București, 2000, pp. 142-145.

⁴ Philip M. Taylor, *op.cit.*, p. 188.

⁵ *Ibidem*, p. 187.

THE ALLIES' INSTITUTIONALIZED PROPAGANDA IN THE FIRST WORLD WAR

Under the strong motivation of the total war the propaganda was preached in a planned manner under the political-military leadership on a wide scale. Patriotism and nationalism were thrown in the propagandistic fight to sustain the troops' and homeland population morale. Adversary's demonisation to the limit of absurd represented an innovation using on a large scale the written press, posters, postal cards. Deception, exaggeration – mostly in the messages addressing the foreign audience – constituted the basic ammunition of the Anglo-American propaganda campaigns, same as the substantial implication of the secret services which has profoundly marked the public postwar perceptions regarding this concept. The unhonored political promises after the war, and the so called atrocities by the Germans, subsequently unconfirmed, which were used in the Allies propagandistic campaigns had not only significant political postwar consequences, but also they considerably diminished the credibility of the propagandistic messages. This imposed a radical change in the fundamentals of the Allies propaganda of the WW II, from lie and deception to truth and concrete facts.

NOUA REALITATE POLITICO-STATALĂ ÎN BALCANI DUPĂ PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

colonel (r) dr. ALEXANDRU OȘCA

Dacă după încheierea Marelui Război pacea s-a realizat atât de dificil este de înțeles cât de grea a fost acțiunea pentru menținerea ei. Orice demers pentru o relație bilaterală, indiferent cât de limitat a fost el în obiective și scopuri, întâmpina numeroase obstacole întrucât, practic, erau imposibil de identificat două state balcanice între care să nu existe probleme în litigiu, alimentând mereu suspiciuni și tensiuni greu de dezamorsat. Considerăm util un inventar al acestora în perspectiva aprecierii inițiativelor ulterioare pentru formarea Înțelegerii Balcanice. În felul acesta se vor putea aprecia mai corect oportunitatea și valoarea deciziei politice în urma căreia s-a realizat, la nivel statal, o alianță a patru din cele șase țări balcanice ale timpului.

O evaluare a disensiunilor existente atunci, chiar și succintă, pune în valoare o nouă dimensiune, neexprimată încă în istoriografia problemei, și anume capacitatea organizației de a estompa și de a trece peste problemele în suspensie dintre țările aliate balcanice.

În ce privește relațiile României cu țările balcanice, ea avea raporturile cele mai tensionate cu Bulgaria. Cele două state s-au găsit de la început pe poziții și în tabere opuse în raport cu normele și instituțiile construite la terminarea războiului: România, preocupată să-și întărească statutul de țară de mărime medie în frontiere stabile, se găsea în tabăra antirevizionistă, hotărâtă să mențină cu orice preț *statu-quo*-ul teritorial și celelalte rigori instituite prin tratate; Bulgaria era în tabăra revizionistă, acceptând cu multe rezerve pacea și încercând, ori de câte ori era posibil, să-i anuleze efectele de ordin teritorial, dar și cele economice, politice sau militare. În general, autoritățile oficiale de la Sofia se pronunțau public pentru un „revizionism pașnic”, o formulă diplomatică respinsă de vecinii Bulgariei.

Relațiile bilaterale româno-bulgare erau grevate în principal de „problema dobrogeană”. După armistițiul de la Salonic (29 septembrie 1918), Bulgaria a încercat să reglementeze problema dobrogeană apelând la Consiliul Suprem al Conferinței Păcii de la Paris. Nu insistăm asupra dificultăților pe care Aliții le-au creat României la sfârșitul anului 1918 în reinstaurarea administrației românești în Dobrogea. După pacea de la București (7 mai 1918) cu Puterile Centrale s-a semnat un acord prin care România retroceda (art. 10) Bulgariei teritoriul sud-dobrogean (ușor rectificat), iar restul Dobrogei era administrat în comun de Puterile Centrale². Tratatul nu a fost niciodată sancționat de Regele Ferdinand. Imediat după război, premierul bulgar, Teodor Teodorov, pleda pentru o „pace onorabilă” care, după opinia lui, trebuia să recunoască Bulgariei suveranitatea asupra întregii Dobroge³. În final, punctul de vedere bulgar nu a fost acceptat, iar Tratatul de la Neuilly consacra frontiera dobrogeană pe traseul existent de la 1 august 1914 (art. 27)⁴.

Contenciosul dobrogean a fost folosit de guvernele următoare (Stamboliiski și Tankov) ca „monedă de schimb” pentru un ipotetic sprijin bulgar acordat României într-un eventual conflict sovieto-român în privința Basarabiei⁵. Abilitatea diplomației bulgare este remarcabilă în această privință, ea reușind să convingă pe premierul francez Alexandre Millerand care, comunica ministrului francez la București, Daeschner, următoarele (martie 1920): „Vă veți abține de la orice intervenție, chiar indirectă, în chestiunea Dobrogei. Dacă este incontestabil faptul că o reglementare amicală a acestui diferend între România și Bulgaria ar constitui un element

prețios pentru pacea balcanică, nu este mai puțin imposibil din acest motiv ca noi să dăm aparența de a invita aliata noastră România să cedeze în mod benevol o parte din teritoriul său dușmanului de ieri”⁶.

Noul prim-ministru bulgar Stamboliiski era mai concesiv și reducea pretențiile bulgare numai asupra Dobrogei de Sud: „...o apropiere de România este posibilă numai cu condiția ca aceasta să cedeze Dobrogea de Sud”⁷, iar însărcinatul cu afaceri american la Sofia, Charles Wilson, se arăta convins că România ar trebui să prețuiască mai mult „prietenia cu Bulgaria decât Dobrogea meridională”⁸. Dar în ianuarie 1921, pe timpul vizitei la București, premierul bulgar avea răspunsul autorităților române: nici un compromis în privința Dobrogei în granițele stabilite după Pacea de la București (1913).

Celelalte probleme în litigiu, cu toate tergiversările, n-au creat situații insurmontabile, deși s-au negociat și discutat îndelung într-o comisie mixtă problema ridicării sechestrului pe care guvernul român l-a pus pe bunurile bulgarilor din Dobrogea de Sud, (guvernul bulgar a acceptat să achite compensațiile necesare) și problema despăgubirii cetățenilor români deposedați de bunuri pe timpul administrației bulgare.

România era interesată în normalizarea relațiilor cu vecinul de la sud. Diplomații români apreciau poziția geostrategică a Bulgariei în zonă și au observat cum marile puteri europene își manifestau interesul față de acest stat tocmai pe acest considerent. Bulgaria era singura țară care aparținea integral zonei balcanice și era dificil de articulat orice structură de alianță pe formula „Balcanii ai balcanicilor” cu excluderea Bulgariei. Pentru a-și scoate statul din izolare, Stamboliiski, venit la guvernare (cu un guvern monocolor agrarian) la 21 mai 1920, a făcut un turneu în principalele capitale europene (unde obținea promisiuni că Bulgaria va fi tratată cu înțelegere în privința respectării clauzelor păcii)⁹, inclusiv la București (ianuarie 1921), unde a fost bine primit de Averescu și Take Ionescu. Liderii țărăniști, Ion Mihalache și Virgil Madgearu, au aflat de la el conținutul și scopul proiectului pentru o Internațională Verde și au discutat și alte probleme de interes în eventualitatea unui guvern țărănist în România. Presa bulgară a speculat pe seama întâlnirilor de la București cu liderii români, afirmând că țărăniștii ar fi declarat că, odată veniți la putere, ei vor ceda Bulgariei Dobrogea de Sud¹⁰.

Premierul bulgar a vrut să valorifice toate oportunitățile pentru o reglementare, în favoarea țării lui, a relațiilor cu România.

În analiza istorică, proiectul unei căsătorii dinastice poate părea lipsit de importanță, dar la vremea respectivă premierul bulgar era interesat de reacția oficialilor români și a cercurilor Palatului Regal de la București la o eventuală propunere de căsătorie între țarul Boris al III-lea și prințesa Mărioara¹¹. Premierul a sondat și această posibilitate.

De altfel, după armistițiul de la Moudania (11 octombrie 1922), diplomația bulgară a estompat la maxim pretențiile față de România și Iugoslavia, sperând să obțină sprijinul acestor țări la Conferința de Pace de la Lausanne pentru crearea unui debușeu bulgar la Marea Egee. Chiar atacurile bandelor Organizației Revoluționare Interne Macedonene (O.R.I.M.) la granița iugoslavă și ale comitagiuilor în Dobrogea au fost oficial dezavuate¹². Ofensiva diplomatică a agrarienilor bulgari îi va convinge și pe oficialii de la Belgrad – mult timp sceptici și suspicioși față de vecinul de la est – să-l primească pe Stamboliiski¹³. Impetuosul prim-ministru bulgar declara în Sобрание, la 26 ianuarie 1923: „Am sfârșimat la București și Belgrad cele două lanțuri dușmane care ne strângeau”¹⁴, dar, mai departe, el își informa compatrioții despre intențiile reale față de vecini: „Prezicerea mea că în trei ani va începe revizuirea tratatelor s-a realizat. În afară de tratatul de la Sèvres, se cere și revizuirea celui de la Versailles...”¹⁵.

Dar guvernul bulgar gestiona cu dificultate problemele unei societăți în permanentă agitație și instabilitate. Tocmai când se contura o tendință dominantă spre ordine democratică, la Sofia s-a instituit un regim de forță prin răsturnarea violentă și sângeroasă a guvernului Stamboliiski (9 iunie 1923)¹⁶. Țările vecine și marile puteri, surprinse, au rămas în expectativă și departe de a acorda guvernului Țankov încrederea de care se bucurase vechiul guvern¹⁷. Nu le rămânea autorităților române – îngrijorate și preocupate – decât să aștepte și să supravegheze, la rândul lor, acțiunile noului guvern instalat la Sofia.

O problemă care revenea frecvent în relațiile româno-bulgare era situația și statutul comunității românilor din Bulgaria, foarte critică mai ales în primul deceniu interbelic. După unele aprecieri, comunitatea nu era deloc nesemnificativă¹⁸. La începutul secolului, statisticile oficiale indicau aproape 90 000 de români „dunăreni” și 10 000 români „balcanici”. Statisticile bulgărești ale anului 1920 menționau doar un număr de 75 000 români.

Cu toate eforturile și cu tot tactul diplomatic pe care o personalitate română remarcabilă prin profesionalism și devoțiune le-a dezvoltat cu generozitate¹⁹, situația acestor oameni nu s-a ameliorat, înregistrându-se chiar o „rea voință”²⁰ a guvernului în asigurarea învățământului în limba maternă. Mai târziu, insistențele Bucureștilor pentru înființarea la Vidin a unei școli cu predare în limba română s-au soldat chiar cu amenințări și represalii față de locuitorii români din oraș (în anul 1927)²¹.

Deși ușor ameliorate, relațiile româno-bulgare rămăneau afectate, în primii ani postbelici, de litigii și probleme care făceau imposibilă o colaborare pe obiective complexe, bazată pe încredere și eventual, pe un tratat politic.

Spiritul revizionist și cel de revanșă s-au estompat, dar au rămas constant prezente în clasa politică bulgară, fapt care pune în gardă autoritățile de la București nevoite să supravegheze atent orice mișcare la Sofia și să fie pregătite pentru orice eventualitate. În plus, guvernul român trebuia să facă față pericolului rusesc venit concomitent de la Nistru, din partea bolșevicilor și respectiv din sud, din partea albardiștilor²² dislocați în estul Bulgariei. În felul acesta exista riscul ca teritoriul românesc să se transforme în teren de confruntare între cele două tabere rusești.

Iugoslavia, în formula sa de început, era foarte preocupată de conținutul și natura relațiilor sale cu Bulgaria. De altfel, ca stat aflat într-o nevoie vitală să-și consolideze statutul, Iugoslavia făcea eforturi disperate să-și rezolve litigiile teritoriale (și nu numai) la toate granițele sale. Între acestea, litigiile cu Bulgaria și cele cu Albania erau cele mai periculoase, iar soluționarea lor cea mai presantă.

Cel puțin câteva probleme nerezolvate (unele nici nu puteau fi rezolvate) compuneau dosarul generator de dispute, insecuritate și conflict între cele două țări: problema macedoneană, soluționată prin Tratatul de Neuilly în detrimentul Bulgariei; activitățile O.R.I.M. cu desfășurarea lor imprezvizibilă, adesea soldată cu atentate sângeroase; statutul minorităților – motiv de permanentă instigare la amenințări reciproce; traficul de frontieră foarte dificil de ținut sub control într-o zonă nesigură și cu populații complet derutate în confuzie generală specifică primilor ani postbelici.

În orice caz, studiul documentelor și bibliografia problemei raporturilor interstatale în Balcani relevă cât de mult depindea stabilitatea în zonă de evoluția raporturilor dintre Bulgaria și Iugoslavia.

Paradoxal, deși în urma păcii, statul bulgar a pierdut multe privilegii în favoarea regatului vecin

de la vest, guvernele de la Sofia au fost cele care au inițiat demersuri pentru înțelegeri cu iugoslavia. Autoritățile bulgare apreciau că relațiile cu Iugoslavia reprezentau „punctul esențial al politicii externe a Bulgariei”²³. Dinspre Belgrad se manifesta încă neîncredere: autoritățile iugoslave nu se grăbeau să împărtășească dorința bulgarilor înainte de a constata că „Bulgaria și-a schimbat în mod real atitudinea”²⁴. După cum observa însărcinatul cu afaceri american la Sofia, ideea unui „bloc bulgaro-iugoslav” (formulă pe care bulgarii o tot avansau) nu era nici realistă și nici acceptată de puterile europene (Marea Britanie o respingea, Franța o accepta doar ca idee de cooperare între state)²⁵. Fereastra de oportunitate care s-a deschis dorințelor bulgare (după victoria în alegeri – la 28 noiembrie 1920 – a partidului croatului Stjepan Radić și a comuniștilor)²⁶ a fost repede închisă: partidul comunist a fost desființat, iar în fruntea noului guvern iugoslav a venit Nicola Pasić, liderul radicalilor sârbi. Optimismul premierului bulgar chiar și după această schimbare²⁷ nu avea nici o justificare, mai ales că nici acțiunea compatrioților săi nu îl ajuta: atât guvernul iugoslav²⁸, cât și cel român²⁹ au reclamat Conferinței Ambasadorilor atentatele bandelor O.R.I.M. la granița de vest și a altor grupări bulgare la granița drobrogeană.

Evident, Convenția de alianță defensivă româno-iugoslavă din iunie 1921 (din seria documentelor oficiale care au fundamentat Mica Înțelegere) a fost receptată de primul ministru și de oamenii politici bulgari ca îndreptată împotriva Bulgariei³⁰.

Luciditatea premierului bulgar în aprecierea importanței relațiilor bune cu statul iugoslav era constant sabotată din interior. Un comando O.R.I.M. l-a asasinat pe ministrul de război bulgar, Aleksandăr Dimitrov, care în timpul vizitei la Belgrad reușise o întâlnire cu premierul Pasić (30 mai 1921)³¹. De altfel, în unele medii politice se aprecia că premierul iugoslav (de origine bulgară) era nu numai pentru o apropiere de Bulgaria, dar chiar pentru un stat al tuturor slavilor din Balcani³². Opinia publică din Iugoslavia nu era pregătită pentru o exprimare pe față a acestor sentimente, însă sprijinul disimulat pe care guvernul Pasić l-a dat Bulgariei în încercarea ei de a obține o ieșire la Marea Egee după încheierea conflictului greco-turc, este semnificativ.

La întâlnirea bulgaro-iugoslavă de la Niș (1-17 martie 1923) au fost convenite înțelegeri de natură să dea siguranță graniței dintre cele două state împotriva atacurilor O.R.I.M. Aceste acorduri au

nemulțumit cercurile radicale ale organizației care nu l-au iertat pe premierul bulgar și au hotărât înlăturarea lui printr-o lovitură de stat (9 iunie 1923). Iugoslavia a resimțit din plin această lovitură și era pregătită să intervină pentru restabilirea situației (a mobilizat o parte din efective). După consumarea fazei acute a crizei, noul guvern bulgar a scos la suprafață, pentru a tempera amenințările sârbe, o problemă spinoasă – protecția minorității bulgare din Iugoslavia. Aceasta a tensionat și mai mult raporturile reciproce (autoritățile iugoslave recunoșteau doar existența minorităților turce și albaneze)³³.

Ca o constatare se poate spune că evenimentele din primii ani postbelici n-au avut o desfășurare favorabilă pentru stabilizarea relațiilor bulgaro-iugoslave. Singura idee în jurul căreia se articula uneori aprecieri și acțiuni comune de moment priveau lupta împotriva organizațiilor comuniste, mai ales că gruparea radicală O.R.I.M. fusese pătrunsă de aceste idei, iar rivalitățile interne s-au soldat cu asasinarea „voievodului” Todor Aleksandrov³⁴ (septembrie 1924)³⁵.

Grecia, la rândul ei, urmărea cu interes evoluția situației interne din Bulgaria și spera în construirea și menținerea unor raporturi corecte, de încredere cu vecinul de la nord cu obligația ca acesta să accepte realitatea impusă la Conferința Păcii. Ea însăși în instabilitate politică internă, Grecia s-a mai angajat și într-un conflict cu Turcia, care o solicita mult peste puterile ei. Abandonată de Aliați, Grecia a sfârșit prin a pierde o mare parte din avantajele Păcii de la Sèvres și din credibilitatea și autoritatea sa în zonă. Cel puțin două erau problemele în litigiu între Grecia și Bulgaria (cu rezonanță pe întreaga perioadă interbelică): încercarea Bulgariei de a obține aplicarea Tratatului de la Neuilly privind deșeușul la Marea Egee promis de Aliați și problema minorităților, mai complexă chiar decât cea din relațiile bulgaro-iugoslave. Ideea că această ultimă problemă s-ar fi putut rezolva printr-un acord bilateral privind emigrația reciprocă și voluntară s-a dovedit o utopie. Inaplicabilă s-a dovedit și intenția de a asigura deșeușul bulgar la Marea Egee printr-un aranjament bilateral.

Chiar un guvern de înțelegerea și toleranța celui condus de Stamboliiski aprecia (într-o convorbire consemnată de Constantin Langa-Rășcanu la 31 august 1922): „La Tracia și la deșeușul nostru la Marea Egee nu renunțăm. Nu vă ascund dar, că toată ținta și toate sforțările noastre sunt spre sud”³⁶.

Stamboliiski declara câteva zile mai târziu în Sobranie (27 octombrie 1922) „...oricine va fi adversarul ieșirii noastre la Marea Egee, va fi dușmanul nostru”³⁷. El spera că noua Turcie va fi de acord cu o Tracie autonomă, iar Grecia și Iugoslavia ar trebui să accepte și ele această idee. Realitatea a fost alta: noua republică turcă nu accepta în nici un caz să renunțe la suveranitatea asupra Traciei Orientale, iar Grecia și-a impus stăpânirea asupra celei Occidentale. Curând au apărut conflicte deschise în zonă³⁸, încurajate sau susținute de cercuri oficiale bulgare și grecești. Acțiunile O.R.I.M., în special, nu puteau trece neobservate, amploarea lor fiind fără precedent. Se aprecia (exagerat – Al.O.) că O.R.I.M. poate mobiliza peste 60 000 voluntari, fapt considerat de un responsabil militar occidental (general Thompson)³⁹ ca un real pericol la adresa păcii în regiune. Oficialii Ligii Națiunilor erau de aceeași opinie⁴⁰.

Obligațiile Greciei față de minorități, instituite prin Convenția specială de la Sèvres (10 august 1920) au început să se aplice abia în 1924, după incidentul soldat cu uciderea a 17 etnici bulgari de către grănicerii greci (incidentul s-a produs în localitatea Tarliz, la 27 iulie 1924). Conflictetele au escaladat în confruntări sângeroase, autoritățile bulgare acuzând pe greci că procedează la o emigrare obligatorie a etnicilor bulgari. Ca urmare, Bulgaria mobilizează 4 000 de voluntari, fapt care determină Grecia să o acuze că nu respectă clauzele militare ale Tratatului de la Neuilly și că a sporit cheltuielile militare de la 400 milioane în 1923 la 1 200 milioane de leva în 1924. Doar presiunea internațională a făcut posibil ca miniștrii de externe bulgar și grec (Kalfov și Politis) să semneze un protocol (29 septembrie 1924) inaplicabil (nu insistăm asupra conținutului acestuia) și care, în plus, a creat nemulțumiri Iugoslaviei (anula, expres, un acord anterior bulgaro-iugoslav – Al.O.).

Prin urmare, relațiile oficiale greco-bulgare alternau între inițiative îndrăznețe și sfârșitul brusc al oricărui proiect de colaborare și înțelegere pe termen mediu.

Relațiile dintre Turcia și Bulgaria capătă semnificație abia după semnarea Tratatului de Pace la Lausanne. În condițiile crizei politice și de autoritate din Turcia, *ante* și *post* Sèvres, liderii bulgari se concentrău pentru a obține importante avantaje din Statutul preconizat la Conferința de la Lausanne pentru Tracia, care să permită statului bulgar ieșirea la Marea Egee. Cum am amintit,

Alianții au oferit Tracia Orientală Greciei (la începutul anului 1920), iar sultanul, complet în afara răspunderilor sale, a fost de acord. Bulgaria își vedea, astfel, năruite toate speranțele unor avantaje substanciale în zonă. Totuși, oficial și direct, ea nu a susținut revolta militară turcă (a șefului militar din Adrianopol – Ojafer Taiar), care dorea păstrarea provinciei pentru Turcia, deși a simpatizat cu inițiativa generalilor turci și a primit refugiații după înfrângerea militarilor de către trupele elene. Pe acest fond constatăm o înțelegere între autoritățile kemaliste (care nu recunoșteau autoritatea sultanului) și cele bulgare, avertizate și de recentul tratat de prietenie ruso-turc (16 martie 1921). Contactele și convorbirile s-au desfășurat în secret, partea bulgară fiind interesată mai mult să afle capacitatea de luptă a unităților turce, valoarea și conținutul înțelegerilor turco-ruse. Delegații bulgari au avut convorbiri inclusiv cu generalul Mustafa Kemal aducând în discuție chiar nevoia încheierii unui tratat bilateral⁴¹.

Serviciile speciale române au surprins și deconspirat aceste manevre și au cerut explicații guvernului bulgar, apreciind că prin astfel de acțiuni Bulgaria atentează la „opera tratatelor de pace”⁴², care putea fi pusă în cauză de o eventuală colaborare ruso-turco-bulgară. De altfel, existau dubii că s-ar fi semnat vreo înțelegere în acest stadiu între cele două guverne, iar Stamboliiski a făcut eforturi pentru a-i liniști pe Alianți⁴³. Ca stat vecin, România rămânea „în gardă”, supraveghind Bulgaria, „cu atât mai mult cu cât – se aprecia – Bulgaria poate deveni ușor un focar de comunism”⁴⁴.

Imediat ce în Turcia situația s-a stabilizat după victoria trupelor conduse de generalul Mustafa Kemal împotriva Greciei (septembrie-octombrie 1922) relațiile turco-bulgare s-au schimbat. „Mărul discordiei” era, desigur, Tracia, pe care Bulgaria ar fi dorit-o autonomă sau pusă sub o autoritate internațională. Chiar și în aceste condiții, menajând susceptibilitățile bulgare, Ismet Pașa, șeful delegației turce la Conferința de pace, s-a întâlnit la Sofia, în drum spre Lausanne, cu vicepreședintele guvernului bulgar, Raiko Daskalov. Așa cum am arătat mai sus, Conferința a dat câștig de cauză Turciei, care a primit Tracia Orientală, iar Grecia a rămas cu Tracia Occidentală, problema ieșirii la Marea Egee a Bulgariei rămânând nesoluționată.

Forțele politice bulgare au resimțit această lovitură care năruia orice speranță privind îndeplinirea obiectivului ieșirii la Marea Egee. Pe acest fond a avut loc înlăturarea prin forță și violență a guvernului agrarian (9 iunie 1923), astfel că

autoritățile turce nu se mai simțeau în nici un fel obligate față de noul guvern bulgar având în vedere că eventualele aranjamente diplomatice începute cu vechiul guvern nu erau finalizate. În plus, turcii aveau informații că noul guvern bulgar se bucura de sprijinul britanic, iar tânăra republică turcă era în litigiu cu britanicii din cauza orașului și zonei Mosul⁴⁵.

O oarecare normalizare a relațiilor bulgare-turce s-a făcut simțită abia după septembrie 1923, din inițiativa bulgară, guvernul Ţankov având nevoie de liniște la granițe pentru a face față revoltei „comuniste” din septembrie 1923. Ministrul bulgar în capitala turcă (Radev – un naționalist cunoscut, cu greu acceptat în cercurile turce) și-a început misiunea mai târziu (noiembrie 1923), iar contactele diplomatice au fost destul de reținute. Peste greutatea obiective în articularea unor colaborări productive (litigii în legătură cu soarta refugiaților bulgari din Tracia Orientală, asigurarea reciprocă a drepturilor minorităților, statutul Exarhului bulgar din Istanbul etc.), s-au suprapus gesturi simbolice ale autorităților bulgare cu rezonanță în interior, dar prost primite în afară: la Sofia au fost organizate manifestații disproporționate pentru aniversarea a 10 ani de la intrarea trupelor bulgare în Adrianopol (1913)⁴⁶. Tratatul de prietenie turco-bulgar⁴⁷ s-a impus cu greu, abia în iulie 1925, dar încrederea între cele două state nu s-a restabilit nici mai târziu.

În privința relațiilor dintre Bulgaria și Albania ele au semnificație pentru demersul nostru doar în legătură cu susținerea, evident neoficială, pe care autoritățile din ambele țări o dădeau O.R.I.M. Interesul pentru a lovi Iugoslavia, Grecia, România prin acțiunile acestei organizații radicale, bine finanțată de Italia și la un moment dat de Rusia Sovietică (prin Federația Comunistă Balcanică), având la dispoziție o parte din armamentul vechii armate bulgare, era comun celor două țări, fiecare din ele având ceva de revendicat de la Iugoslavia. Bazele cele mai puternice ale O.R.I.M. au fost în Albania (cu atât mai mult cu cât autoritățile albaneze nici nu puteau ține sub control activitatea organizației), iar acțiunile predilecte se desfășurau în Macedonia și Kosovo. Iugoslavii se așteptau chiar la un atac masiv al detașamentelor O.R.I.M. (în 1924), dar scindarea organizației pe chestiunea „Manifestului din Mai” i-a slăbit valoarea combativă.

Ulterior, venind în întâmpinarea dorinței lui Mussolini de a „încercui” Iugoslavia, o Asociație

Națională Dalmată propunea un plan amplu de destabilizare în Iugoslavia (proiectul unui comitet secret balcano-dunărean) la care să adere toate organizațiile revoluționare (mai puțin cele comuniste) care luptau împotriva Iugoslaviei și a celor ce susțineau Iugoslavia. Din comitet trebuia să facă parte reprezentantul O.R.I.M., reprezentatul kosovarilor, reprezentantul muntenegrenilor antisârbi și ai mișcării naționaliste și separatiste croate. Planul urma să fie supervizat de oficiali acoperiți ai guvernelor Italiei, Ungariei, Albaniei, Bulgariei⁴⁸. Proiectul s-a și concretizat în câteva puncte deși părea o utopie; îl evocăm pentru că, în ciuda caracterului său puțin probabil, ulterior (și chiar recent) situația din Iugoslavia a avut, poate întâmplător, deznodământul din proiectul acestui „comitet”, desigur cu alți actori și în cu totul alte condiții istorice.

Atât timp cât interesele Bulgariei aveau în vedere să nu expună țara și să nu provoace Iugoslavia vecină, nu se puneau problema unor relații reglementate prin tratate sau acorduri, cu Albania – care mai avea mult până la un regim stabil – nu avea libertate în politica sa externă, iar Italia nu avea nici un interes să-i întărească poziția în regiune.

¹ Arhivele Ministerului Afacerilor Externe (AMAE), *Fond 71 Bulgaria, 1920-1923*, vol. 1, f. 207-208: Raport nr. 1758 din 3 decembrie 1924, Atena, semnat Langa-Rășcanu. La vremea respectivă, Constantin Langa-Rășcanu era ministru român în Grecia, dar el relatează o convorbire cu britanicul Hoover.

² Ulterior, toată Dobrogea a fost „trecută Bulgariei” (25 octombrie). Apud Dumitru Preda, Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, *În apărarea României Mari. Campania Armatei române în 1918-1919*, Editura Enciclopedică, București, 1994, p. 47. Autorii invocă memoriile premierului bulgar Vasil Radoslawoff: *Bulgaria und die Weltkriege*, Berlin, 1923, p. 292-313.

³ Milen Kumanov, *Au sujet des relations politiques bulgaro-roumaines*, în B.H.R. („Bulgarian Historical Review”), Sofia, 1977, nr. 1, p. 6-11.

⁴ În detaliu în *The Frontières of Bulgaria*, International Documentation on Macedonia, Geneva, 1979, p. 193-196, 526, 535-537.

⁵ AMAE, *Fond 71 Bulgaria, 1920-1932*, vol. 1, f. 29-30, Telegrama nr. 26926/20 iulie, T. Ionescu. Informația a ajuns mai târziu la ministrul de externe.

⁶ Arhivele Naționale Istorie Centrale (ANIC), *Fond Microfilme, Franța, R. 183* c. 659: Instrucțiunile Preșe-

dintelui Consiliului de Miniștri și Ministru de Externe, Alexandre Millerand, către Ministrul Franței la București, Daeschner, Paris, 6 martie 1920.

⁷ Era posibil ca Franța (dar și Anglia) să insiste pentru o Dobrogea alipită Bulgariei în perspectiva unei potențiale acțiuni antisovietice cu ajutorul trupelor alb-gardiste adunate. Dobrogea era singura cale terestră care permitea accesul către teatrul de operațiuni din Rusia.

⁸ ANIC, *Fond Microfilme, S.U.A., R. 627*, c. 690, Raport din Sofia nr. 499/29 iulie 1920, Wilson.

⁹ Ibidem.

¹⁰ John D. Bell, *Peasants in power. Alexandar Stamboliiski and the Bulgarian Agrarian National Union, 1899-1923*, Princeton, New Jersey, 1979, p. 190-193.

¹¹ ANIC, *Fond Microfilme, Franța, R. 183*, c. 202, Telegrama nr. 26 din 26 ianuarie 1921, Daeschner.

¹² Ibidem, *S.U.A., R. 627*, c. 715-716, Raport nr. 637/18 ianuarie 1921, Green.

¹³ Ibidem, *Belgia, R. 16*, c. 133-134, Raport nr. 1014/374, 7 noiembrie 1922, Schneidaver.

¹⁴ Absența comunicării bulgaro-iugoslave la nivel oficial se explica și prin apartenența liderilor bulgari la Partidul agrar cu o doctrină similară (aproximativ) cu Partidul țărănesc croat, în opoziție față de guvernul de la Belgrad.

¹⁵ AMAE, *Fond 71 Bulgaria, 1920-1932*, vol. 1, f. 95, Telegrama nr. 282/27 ianuarie 1923, Langa-Rășcanu.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ În urma loviturii de stat au fost asasinați Alexandar Stamboliiski cu aproape tot guvernul bulgar și câțiva lideri agrarieni. Se pare că motivul acestei acțiuni l-a constituit politica de concesi față de Iugoslavia a guvernului bulgar prin semnarea, în martie 1923, a Acordului de la Niș. Vezi: Milan Vanku, *Mica Înțelegere și politica externă a Iugoslaviei, 1920-1938*, București, 1979, p. 41-43. Vezi și Constantin Iordan *La Roumanie et la Coupe d'Etat de Bulgarie du 9 juin 1923. Nouveaux témoignages*, în „Revue des Etudes Sud-Est Européennes” (RESEE), București, XXVII, 1989, nr. 1-2, p. 113-121.

¹⁸ ANIC, *Fond Microfilme, Franța, R. 183*, c. 479-481. Raport nr. 159/20 iunie 1923, Manneville.

¹⁹ Arhiva Bibliotecii Naționale (A.B.N.), *Fond Saint Georges*, P. LXVI, Dosar 1, f. 8-9; Studiul „România de peste hotare”.

²⁰ Este vorba despre valorosul diplomat român, Constantin Langa-Rășcanu, care a reprezentat interesele României la Sofia până în 1924. Premierul bulgar Aleksandăr Ţankov recunoștea meritele sale prin decorarea lui cu „Ordinul Sfântul Alexandru”.

²¹ AMAE, *Fond 71, Bulgaria, Relații cu România*, vol. 69, f. 58: Raport nr. 3414 din 3 noiembrie 1921, Langa-Rășcanu.

²² A.B.N., *studiul citat*.

²³ ANIC, *Fond Microfilme, S.U.A., R. 627, C. 691*: Raport nr. 499/29 iulie 1920, Charles S. Wilson.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*, c. 692.

²⁶ Julian M. Peter, *Noul regim constituțional și administrativ din Iugoslavia*, București, 1932, p. 11-12.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ Constantin Iordan, *De l'histoire des relations roumano-bulgares. Alexandr Stambuliiski à Bucharest*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A. D. Xenopol»”, Iași, XXII/1, 1985, p. 103-115.

²⁹ Constantin Iordan, *Naționalism, comunism, terorism: Organizația Revoluționară Internă Macedoneană și sfârșitul lui Todor Aleksandrov (1924)*, în „Sud-Estul și contextul european. Buletin”, București, V, 1996, p. 33-42.

³⁰ AMAE, *Fond 71 Bulgaria, Relații cu România*, vol. 69, f. 32-33: Raport nr. 1870/23 iunie 1921, Langa-Rășcanu.

³¹ Constantin Iordan, *Naționalism, comunism, terorism*, ed.cit.

³² *Ibidem*.

³³ *Ibidem*.

³⁴ Liderul organizației.

³⁵ ANIC, *Fond Casa Regală Ferdinand, Dosar 10/1924*, f. 1-2: Raport nr. 2136/18 septembrie 1924, Trandafirescu.

³⁶ AMAE, *Fond 71 Franța. Relații cu România, 1920-1926*, vol. 63, f. 33: Telegrama nr. 126/16 iulie 1922, Antonescu.

³⁷ *Ibidem*, *Bulgaria, 1920-1932*, vol. 1, f. 88-89: Telegrama nr. 3143/28 octombrie 1922, Langa-Rășcanu.

³⁸ Georges V. Sarailief, *Le conflit greco-bulgare d'octobre 1925 et son reglement par la SDN*, Amsterdam, 1927, *passim*.

³⁹ Constantin Iordan, *Minorități și politică în Balcani. România și Protocolul Kalfov-Politis (septembrie 1924)*, în „Sud-Estul și contextul european. Buletin”, București, III, 1995, p. 123-130.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ Stefan Velikov, *Les relations bulgaro-turques durant le gouvernement de l'Union Agrariene Populaire (1920-1923)*, în „Bulgarian Historical Review”, Sofia, VII, 1979, nr. 3, p. 77-85.

⁴² AMAE, *Fond 71 Bulgaria, 1920-1932*, vol. 1, f. 10: Telegramă către Paris, Londra, Roma nr. 22481/21 iunie 1921, semnată Ionescu.

⁴³ *Ibidem*, f. 33-34, Raport f.n. din 23 iulie 1921, semnat Langa-Rășcanu.

⁴⁴ *Ibidem*, f. 13, Telegrama nr. 35.289/7 iulie 1921 către Belgrad, semnată T. Ionescu.

⁴⁵ Constantin Iordan, *Pétrol et diplomatie: La Turquie Kémalis te, l'Angleterre impérial e t la problème de Mossoul*, în RESEE, XX, 1982, nr. 1, p. 76-83.

⁴⁶ AMAE, *Fond 71 Turcia, 1920-1930*, vol. 1, f. 23-24: Raport nr. 432 din 12 martie 1924, Istanbul, semnat Filality.

⁴⁷ Guvernul turc dorea să consolideze situația republicii prin tratate de prietenie cu țările care nu fuseseră invitate la semnarea Tratatului de pace de la Lausanne.

⁴⁸ Vezi: Constantin Iordan, *Naționalism, comunism, terorism. O.R.I.M. și sfârșitul lui Todor Aleksandrov (1924)*, în „Sud-Estul și contextul european. Buletin”, București, V, 1996, p. 33-42.

THE NEW POLITICAL AND STATE REALITY IN THE BALKANS AFTER THE FIRST WORLD WAR

After the end of the WW I any attempt of a bilateral relation in the Balkans, no matter how limited was it in objectives and goals, met numerous obstacles. Practically, there was impossible to identify two Balkan states without having litigious problems between them, fueling continuous suspicions and tensions hard to disrupt. Therefore, should be appreciated the initiatives for the establishment of a Balkan Entente – an opportune and valuable political decision followed by the realization of an alliance between four of the six Balkan countries of the time. An assessment of the dissensions at the time relieves a new dimension, namely the capacity of this organization to blur and surpass the problems in suspension between the allied Balkan countries.

DECIZIA DE ÎNARMARE A LUI STALIN*

dr. GERHARD WETTIG, Germania

Izbucnirea războiului din Coreea, la 25 iunie 1950, a imprimat conflictului dintre Est și Vest un curs substanțial modificat. În ceea ce privește Europa Occidentală, posibilitatea confruntării cu un atac militar lansat din Est a devenit, deodată, un lucru lesne de imaginat. Oferea Tratatului Atlanticului de Nord realmente o garanție de securitate suficient de amplă?

Guverul SUA, care și-a manifestat disponibilitatea de a consolida sistemul de apărare al Europei Occidentale pe baza dislocării unor mari unități americane, a pretins, în schimb, aliaților săi de dincolo de Atlantic, să folosească în mod strict toate resursele existente. Aceasta implica și participarea Republicii Federale Germania, care urma să pună la dispoziție mijloace militare.

Consultările dintre statele occidentale, desfășurate începând din toamna anului 1950, l-au determinat pe Stalin pentru prima oară după 1945 să ia în considerare faptul că pe pământul european existau, alături de Armata roșie, și alte armate puternice și moderne. Dictatorul sovietic, care – în pofida presupunerilor Occidentului – nu intenționa să declanșeze un război, a fost nevoit să constate că perspectiva URSS de a dobândi o influență predominantă în Europa, ca unică putere militară continentală, era sortită eșecului¹.

În sprijinul organizării forțelor militare din Germania Occidentală pledau însă și alte argumente; printre acestea se număra cel referitor la faptul că guvernul de la Bonn, pe baza amplificării importanței lui politice, a beneficiat de posibilități sporite în ceea ce privește impunerea intereselor

sale politice, cum au fost, de pildă, acelea vizând unificarea statală sau chiar revizuirea liniei Oder-Neisse. Aceasta reprezenta, totodată, o contrapondere la prezența unităților militare² în zona de ocupație sovietică din Republica Democrată Germană, înființate în anul 1948, care, după eventuala retragere a armatelor de ocupație ale aliaților occidentali, ar fi putut favoriza sau chiar determina o reunificare sub dominația sovietică.

Stalin considera demersurile occidentale drept o provocare. De aceea, el intenționa să opună acestora contramăsuri militare.

Conștient că, cel puțin în plan convențional, Uniunea Sovietică nu se confrunta cu nici o amenințare, el considera că forța Alianței Atlantice va suferi o diminuare continuă, iar raporturile de putere vor fi supuse treptat unui proces de transformare. Din punctul său de vedere, acest fapt impunea o intensificare continuă a eforturilor militare. În vederea coordonării acestora în ansamblul sferei sovietice de putere, el a convocat șefii de partide și miniștrii Apărării din „statele de democrație populară” la o întrunire care urma să se desfășoare la Moscova, în perioada 9-12 ianuarie 1951. Totul s-a petrecut în condițiile menținerii unui secret desăvârșit, astfel încât nici în prezent nu se dețin informații exacte referitoare la această conferință ce viza identificarea unor noi orientări. De altfel, nici deschiderea parțială a fondurilor arhivistice din Rusia nu a favorizat consultarea măcar a unui singur document în acest sens. Totuși, în publicațiile lor, doi istorici ruși, Natalia Egorova și Alexei Filitov, fac referiri la conferința menționată³. Pe de altă parte, Karel Kaplan, bazându-se

*„Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte”, nr. 4, 2005. Traducere de Maria Mihăilă.

pe memoriile ministrului cehoslovac al Apărării, Alexei Cepička, participant la conferință, a confirmat, la sfârșitul anilor '70, desfășurarea convorbirilor din cadrul acesteia fără a dezvălui, ce e drept, detalii⁴. Atestarea lor se regăsește, de asemenea, în declarațiile unuia din cei doi participanți polonezi, Edward Ochab⁵, membru al Biroului Politic, precum și în memoriile generalului polonez Tadeusz Pióro⁶. Vojtech Mastny, pe de altă parte, într-o prezentare tematică amplă, se referă la o însemnare a părții române, redată în cele ce urmează, fără însă a cunoaște textul acesteia⁷.

O altă sursă o reprezintă memoriile lui Mátyás Rákosi – la acel moment conducător al partidului ungar –, în care se arată că cerințele sovieticilor privind înarmarea grevau într-o măsură covârșitoare economia țărilor de democrație populară. De aceea – se mai afirmă aici – declarațiile lui Stalin, potrivit cărora iminenta încheiere, la sfârșitul anului 1953, a pregătirilor militare ale NATO impunea existența unor armate capabile să respingă acțiuni executate „prin surprindere”, au fost întâmpinate de o atitudine plină de rezerve. În continuare se susține că ministrul polonez al Apărării, Konstantin Rokossovski, a afirmat că țara sa a elaborat un plan identic, realizarea scopului vizat fiind însă prevăzută abia în cursul anului 1956.

În cazul în care se dorea ca acest scop să fie atins cu trei ani mai devreme – arăta Rokossovski – era necesar să se adopte măsuri de dublare a sarcinilor militare. Stalin i-a replicat că, atâta timp cât polonezii ofereau garanții sigure că nu va exista un război, el nu se opunea unei amânări până în anul 1956. Atunci, conducătorul partidului comunist bulgar, Vâlko Cervenkov, referindu-se la faptul că țara sa nu producea aproape deloc oțel, și-a declarat acordul ca URSS să preia sarcina de aprovizionare cu tehnică de luptă. Răspunzându-i că industria de apărare sovietică a fost dislocată în timpul celui de-al Doilea Război Mondial în Urali, Stalin i-a indicat lui Cervenkov să arunce o privire pe hartă pentru a recunoaște faptul că aprovizionarea Bulgariei cu armament pe această cale nu era posibilă. De aceea – arăta Stalin în continuare – se impunea ca Bulgaria să-și dezvolte neîntârziat o industrie de apărare proprie pe baza edificării unei industrii grele corespunzătoare⁸. Cele de mai sus sunt confirmate de o declarație a lui Ochab, potrivit căreia Rokossovski, ministrul Apărării, conștient de situația economică și socială a Poloniei, a acceptat doar cu „inima strânsă” cerințele sovieticilor⁹.

Rákosi, la rândul său, subliniază că obligațiile impuse de sovietici puteau fi îndeplinite în condiții dificile. Așa după cum arată acesta, Ungaria era

■ **Ministrul apărării al Poloniei, K. K. Rokossovski – într-o imagine inedită, de tinerețe – a acceptat cu „inima strânsă” cerințele conducerii sovietice**

complet lipsită de experiență în ceea ce privește realizarea unui program de înarmare de o amploare atât de extinsă. Efectuarea unor calcule în acest sens era exclusă, deoarece costurile tehnicii de luptă nu se încadrau în prețurile curente ale pieții mondiale; totodată, bazele rudimentare create la nivelul planului cincinal erau absolut insuficiente. În scurt timp s-a constatat că eforturile de înarmare și, în primul rând, de dezvoltare rapidă a industriei grele s-au dovedit a fi inutile și că planificarea economică venea în contradicție cu realitățile de la acel moment.

Abordat de Rákosi, Stalin nu a manifestat nici cea mai vagă înțelegere pentru greutățile întâmpinate de Ungaria. Mai mult, el a afirmat că în cazul în care aceasta va face economii la nivelul armatei, inamicul, câștigând libertate de mișcare, va distruge tot ceea ce s-a construit în țară. Totodată, prin pierderile provocate, Ungaria împovăra celelalte state socialiste și, în primul rând, URSS¹⁰.

Așa după cum subliniază generalul polonez Tadeusz Pióro, deciziile de principiu ale lui Stalin au condus la lipsirea sistematică a Poloniei – sleită de război și ocupație – de resursele stringente necesare unei vieți normale. Construirea unor fabrici pentru producerea avioanelor, tancurilor, armelor de foc portative, substanțelor explozive, materialelor de geniu etc., a unor aeroporturi militare, destinate cu precădere escadrilelor de aviație sovietice, extinderea forțată a căilor de comunicații în vederea dislocării rapide a trupelor în direcțiile est-vest și nord-sud, aprovizionarea unor uriașe forțe armate, precum și consumul în continuare de materii prime și energie în scopuri militare au determinat o gravă penurie de bunuri necesare traiului zilnic¹¹. Consecințele acestui fapt au devenit evidente în anul 1953, după

moartea lui Stalin. Criza economică s-a transformat în toate țările de la periferia imperiului sovietic într-una politică.

Cunoștințele noastre în acest sens se opresc aici. Nici una dintre relatările prezentate mai sus nu ilustrează în mod detaliat poziția adoptată de Stalin în anul 1951. De asemenea, nu dispunem nici de date privind indicațiile formulate de acesta la încheierea conferinței.

Informații exacte referitoare la această temă se pot desprinde, pentru prima dată, dintr-un document olograf, strict secret, existent într-un exemplar unic în fondurile Arhivelor Militare Române; descoperit de doi istorici militari români colonelul Alexandru Oșca și maiorul Vasile Popa, acesta, însoțit de un text introductiv, a fost publicat în „Buletinul Arhivelor Militare Române”¹².

Este vorba aici despre un proces-verbal din data de 15 ianuarie 1951, redactat ulterior de Emil Bodnăraș spre folosința exclusivă a lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, conducătorul partidului, și care l-a însoțit pe acesta din urmă la Moscova.

Faptul că în timpul ședințelor nu s-a întocmit un proces-verbal se explică în primul rând prin aceea că România a fost reprezentată doar de acești doi conducători de partid, care nu dispuneau de personal auxiliar propriu. Mai important este însă de semnalat faptul că în cadrul convorbirilor cu Stalin, conducătorii de partid aveau, în principiu, interdicție de a efectua însemnări privind conținutul lor. Ca mărturii concrete în acest sens pot fi indicate doar procesele-verbale redactate de sovietici, cealaltă parte fiind nevoită, în descrierea ulterioară a discuțiilor, să recurgă exclusiv la memorie sau la cuvintele disparate notate cu acel prilej. Convorbirile de la Moscova din 9-12 ianuarie 1951 păreau să prezinte pentru Gheorghiu-Dej o importanță atât de mare, încât acesta i-a ordonat lui Bodnăraș să redacteze un proces-verbal corespunzător. Nu există însă indicii dacă aceste însemnări au fost efectuate în timpul sau imediat după încheierea ședințelor.

În afara lui Bodnăraș și a șefului partidului, participanți la eveniment, se pare că nimeni nu a știut vreodată ceva despre acesta. Numai astfel se poate explica măsura de siguranță neobișnuit de strictă, în baza căreia documentul, depozitat în seif, a fost arhivat într-un plic sigilat.

Stalin, Gheorghiu-Dej și Bodnăraș priveau retrospectiv spre relații deosebit de agitate. În perioada premergătoare răsturnării puterii de stat de la București din luna august 1944, Partidul Comunist din România număra în jur de 1 000 de

membri. Capacitatea lor de acțiune era îngrădită de faptul că aceia care îndeplineau funcții de conducere se aflau în închisori. Gheorghiu-Dej a reușit, totuși, în luna august 1944, să evadeze din lagărul de la Târgu-Jiu. Pentru a pregăti răsturnarea puterii de stat, Kremlinul l-a trimis în țară pe Emil Bodnăraș agent al NKVD, fost ofițer al armatei române. Cei doi activiști de partid nu se cunoșteau. Eforturilor lor de a iniția o cotitură în planul politicii interne și, concomitent, de a pune capăt războiului cu URSS le-a venit în întâmpinare regele Mihai. De aceea, capitularea României a fost însoțită de menținerea unui guvern necomunist¹³. Comuniștii s-au apropiat de putere în luna martie 1945, când Andrei Vâșinski, membru al Biroului Politic al PCUS, a forțat crearea unui guvern de coaliție în frunte cu Emil Bodnăraș, în calitate de secretar general. Acesta avea atribuția de a controla inclusiv forțele armate, ceea ce îi permitea să le remodeleze în spirit comunist¹⁴. Relațiile cu Moscova au fost tulburate însă în luna ianuarie 1947, când Stalin l-a criticat pe Gheorghiu-Dej, acuzându-l de „greșeli naționaliste”. Acest fapt a fost, de altfel, favorizat de Bodnăraș, care, aflat la un moment dat în secret la Moscova, i-a acuzat pe Gheorghiu-Dej și, în mod mai virulent, pe tovarășul său din conducerea de partid, Ion Gheorghe Maurer, de tendințe naționaliste și neîncredere față de URSS¹⁵.

În documentul redactat de Bodnăraș privind indicațiile adresate în perioada 9-12 ianuarie 1951 „țărilor de democrație populară”, declarația lui Stalin, potrivit căreia nu existau temeri referitoare la posibilitatea izbucnirii celui de-al treilea război mondial, este redată în termeni deosebit de semnificativi. Conform acesteia, Statele Unite ale Americii, nici nu puteau concepe un asemenea demers, întrucât se confruntau deja cu un „război de proporții reduse”, așa cum era acela din Coreea. Aflându-se, prin urmare, într-o situație de forță majoră, acestea rămăneau implicate acolo pentru o perioadă cuprinsă între doi-trei ani. Având în vedere că Statele Unite ale Americii aveau nevoie de timp pentru pregătirile necesare unui confruntări de o amploare majoră, se impunea – susținea Stalin – să se folosească acest termen în scopul materializării contramăsurilor corespunzătoare. Deși Stalin pornea de la convingerea că forțele armate ale SUA (armele nucleare, forțele maritime și aeriene), nu prezentau o importanță decisivă în cazul unui război, el se aștepta totuși ca americanii să înceapă „marele război” împotriva „lagărului socialist” în momentul în care se considerau capabili de acțiune. Această contradicție a rămas în fond

neclarificată. Interesant de remarcat este modul autocrat în care Stalin, împreună cu organele sale de conducere militară, stabilea contribuțiile militare ale celorlalte state fără ca ele să poată exercita o influență sau chiar să se exprime în acest sens. Cauzele care au determinat hotărârile adoptate în timpul consfătuirilor, în virtutea cărora datele privind volumul trupelor și relațiilor dintre state variaau de la o zi la alta, au rămas, având în vedere sursele consultate, până în prezent neclare.

Demnă de remarcat, în plus, este decizia privind înființarea unui organ de coordonare permanent, destinat controlului gigantului program de înarmare prevăzut. Așa după cum, pe bună dreptate, evidențiază editorii documentului, acesta a reprezentat baza organizării Tratatului de la Varșovia, fiind controlat, în spiritul relațiilor de subordonare, exclusiv de URSS, care deținea poziția de conducere. Țările „de democrație populară” erau, astfel, obligate să execute ceea ce le ordona aceasta. Totodată, apar e ca surprinzător faptul că RDG nu a fost inclusă în procesul de înarmare planificat. Și acest lucru are o explicație: problema germană nerezolvată impunea RDG să se mențină în limitele unei situații speciale. Stalin continua să spere, în luna ianuarie 1951, să determine, prin apeluri la unitate adresate germanilor occidentali, stoparea înarmării Republicii Federale Germania în cadrul Alianței Atlantice și, implicit, o reunificare în spiritul său. Verosimilitatea unui astfel de angajament nu trebuia pusă la îndoială nici printr-o înarmare masivă a RDG și nici prin includerea ei din punct de vedere politico-militar în sfera de influență sovietică.

Ajungând la concluzia că integrarea militară a Republicii Federale Germania în sfera occidentală nu mai putea fi stăvilită, Stalin a considerat misiunea RDG de promotor al unității germane ca fiind neinteresantă. După toate aparențele, în vara anului 1951, el a devenit conștient de imposibilitatea obținerii, pentru moment, a unui succes politic pe baza promovării campaniilor vizând reunificarea Germaniei. Prin urmare, includerea RDG în „lagărul socialist” a dobândit o importanță prioritară¹⁶. Aceasta a început să se concretizeze la începutul anului 1952, odată cu inițierea pregătirilor practice de integrare a RDG în procesul de înarmare a „țărilor de democrație populară”¹⁷. Unitățile militare pregătite pentru operații specifice războiului civil, îndreptate împotriva unui inamic slab înarmat, care inițial dispunea de un efectiv de 58 000 de oameni, au fost reorganizate într-o armată de coaliție; în faza finală, aceasta, cuprinzând 30 de divizii ce numărau 300 000 de soldați, a început să fie pregătită în vederea angajării în „marele

▪ **M. Rákosi a fost obligat de Stalin să accepte obligațiile privind programul de înarmare extinsă, impus Ungariei**

război” dintre Est și Vest. Conform unui model verificat, Stalin și-a făcut cunoscută decizia formală în acest sens abia în momentul în care puterile occidentale i-au oferit justificarea așteptată, odată cu respingerea tratatelor privind Germania. Astfel, programul de înarmare prevăzut a putut fi prezentat ca o contramăsură necesară¹⁸.

¹ Vezi I. Maiski către V. Molotov, (Anexă), 11 ianuarie 1944, în *SSSR i ghermanskii vopros 1941-1949 (URSS și problema germană 1941-1949, vol.1: 22 iunie 1941-8 mai 1945)*, ed: Departamentul de documentare istorică al Ministerului Afacerilor Externe al Rusiei/Centrul de Cercetări de Istorie Contemporană-Potsdam, Moscova, 1996, p. 334-360, aici p. 334-345, 355-360.

² Gerhard Wettig, *Neue Erkenntnisse aus sowjetischen Geheimdokumenten über den militärischen Aufbau in der SBZ/DDR 1947-1952 (Informații inedite desprinse din documente secrete sovietice referitoare la organizarea militară din zona de ocupație sovietică din RDG 1947-1952)*, în „*Militärgeschichtliche Mitteilungen*”, an 1994, nr. 53, p. 339-406, 412-419.

³ N.I. Egorova, *Evropeiskaia bezoposnost i „ugroza” NATO v oțenkaș stalinskogo rukovodstva (Securitatea europeană și „amenințarea” NATO în aprecierile conducerii staliniste)*, în *Stalinskoe deseatiletie holodnoi voini. Fakti ighiopotezi (Deceniul stalinist al războiului rece. Fapte și ipoteze)*, Institutul de Istorie Universală al Academiei de Științe din Rusia, Moscova, 1999, p. 72; A. M. Filitov, *Stalinskaia diplomatiia i*

ghermanskii vopros: poslednii god (Diplomația stalinistă și problema germană: ultimul an), în *Ibidem*, p. 85.

⁴ Karel Kaplan, *Dans les archives du Comité Central. Trente ans de secrets du Bloc soviétique*, Paris, 1978, p. 162-166.

⁵ Interviu acordat de Edward Ochab Terezei Toranska, în Tereza Toranska, *Oni, Stalin's Polish Puppets*, Londra, 1987, p. 46 și urm.

⁶ Tadeusz Pióro, *Armia ze skaza. W Wojsku Polskim 1945-1968. Wspomnienia i refleksje* (Armata se acuză. Armata poloneză 1945-1968. Memorii și reflecții), Varșovia, 1994, p.161 și urm.

⁷ Vojtech Mastny, *Die NATO im sowjetischen Denken und Handeln 1949 bis 1956* (NATO în gândirea și acțiunile sovietice din perioada 1949-1965), în Vojtech Mastny, Gustav Schmidt, *Konfrontationsmuster des Kalten Krieges 1946-1956 (Modele comparative privind războiul rece 1946-1956)*, München, 2003, p. 407-409. Expunerea se bazează pe datele cuprinse într-un articol publicat în revista românească „Magazin Istoric”.

⁸ „Liudeam svoistvenno oșibatsea”. *Iz vospominanii M. Rakoši (Oamenilor le este dat să greșească. Din memoriile lui M. Rakoși)*, în „Istorieskii arhiv”, an 1998, nr. 3, p.11 și urm.

⁹ Interviu acordat de Edward Ochab Terezei Toranska, în Toranska, *op.cit.*, p. 46. Vezi și Pióro, *op.cit.*, p.161.

¹⁰ Rakoši „Liudeam svoistvenno oșibatsea”, p. 11 și urm.

¹¹ Pióro, *op.cit.*, p. 161-163.

¹² Alexandru Oșca, Vasile Popa (ed.), *Stalin a decis. Lagărul socialist se înarmează* în „Buletinul Arhivelor Militare Române”, 1, 1998, nr. 2-3, p. 71-76 (documentul este publicat în paginile 72-76). Adresez mulțumiri generalului Mihail E. Ionescu și Anneli Gabanyi pentru investigații și expedierea sursei, precum și lui Joachim Lengert pentru traducerea textului.

¹³ Ulrich Burger, *Die Strategie der Kommunisten in Rumänien (Strategia comuniștilor din România)*, în (Ștefan Kreuzberger, Manfred Görtemaker (ed.), *Gleichschaltung unter Stalin? Die Entwicklung der*

Parteien im östlichen Europa 1944-1949 (Uniformizare sub Stalin? Evoluția partidelor din Europa de Est 1944-1949), Paderborn, 2002, p. 123-165.

¹⁴ *Ibidem*, p.143-145.

¹⁵ V. S. Lelciuk, E. I. Pivovarov, *SSSR i holodnaia voina*, Moscova, 1995, p. 82; T.V. Volokitina, *Stalin i smena strategicheskogo kursa Kremlea k konfe 40-h godov: ot kompromisov k konfrontații (Stalin și schimbarea cursului strategic al Kremlinului la sfârșitul anilor 40: de la compromisuri la confruntare)*, în *Stalinskoe deseatiletie holodnoi voini (Deceniul stalinist în cadrul războiului rece)*, p. 17.

¹⁶ Proiectele privind „Principiile tratatului de pace cu Germania”, redactate în cursul pregătirilor Notei din 10 martie 1952, cuprind, în mod curent, începând cu jumătatea lunii septembrie 1951, cerința – folosită ulterior ca justificare a înarmării RDG – referitoare la „necesitatea înființării forțelor armate naționale”. Vezi documentele în Jürgen Zarusky (ed.), *Die Stalin – Note vom 10. März 1952. Neue Quellen und Analysen (Nota lui Stalin din 10 martie 1952. Noi surse și analize)*, München, 2002, p. 80-106, 110-112. În luna noiembrie 1951, Ministerul Forțelor Armate sovietic a emis hotărârea de a instrui piloți de luptă germani pe avioane cu reacție. Vezi Wettig, *op.cit.*, p. 406 și urm.

¹⁷ Torsten Diedrich, *Das Jahr 1952 – Schlüsseljahr der Aufrüstung in der DDR (Anul 1952 – an hotărâtor pentru înarmarea RDG)*, în Falco Werkentin (ed.), *Der Aufbau der „Grundlage des Sozialismus” in der DDR 1952/53 (Edificarea „Razei socialismului” în RDG 1952/53)*, Berlin, 2002, p. 41-48.

¹⁸ Conducătorii Partidului Socialist Unit din Germania au primit chiar în ziua răspunsului occidental negativ la nota sovietică din luna martie invitația de a participa la convorbiri cu Stalin. Vezi A.O. Ciubarian, *Novaia istoriia „holodnoi voini” (O istorie nouă a „războiului rece”)*, în „Novaia i noveișaiia istoriia”, an 1997, nr. 6, p.19. Referitor la desfășurarea celor două convorbiri din 1 și 7 aprilie 1952, vezi procesele-verbale sovietice în „Istocinik 63”, an 2003, nr. 3, p. 115-128.

STALIN'S ARMING DECISION

An event of world history such as the Cold War has numerous parents. Despite this, the responsibility is shared differently. Stalin's contribution to the genesis of that long lasting conflict, with deep implications for East and West, seems to be extremely important. At least, this is the impression created by this exquisite key-document. In January 1951, the soviet dictator initialized within its entire sphere of influence an arming program unequaled in the period following WW II, through which anchored even stronger the soviet influence in the Central and Eastern Europe.

CU GENERALUL DIETRICH VON CHOLTITZ PE CÂMPURILE DE LUPTĂ DIN AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL*(I)

EMANUEL ANTOCHE, Franța

Recitind introducerea la ediția în limba franceză a cărții lui Gheorghe I. Brătianu, *Origines et formation de l'unité roumaine* (*Originile și formarea unității românești*), publicată la București în 1943, am fost plăcut surprins de un detaliu care mi se pare cu totul ignorat de biografia istoricului român. Enumerând etapele care le-a parcurs în redactarea lucrării sale, Brătianu menționează la un moment dat: „Aș spune că de aproape doi ani n-am mai întreprins lucruri însemnate, cu excepția verii și toamnei anului 1941 când am putut să particip la operațiunile militare aducând în maniera cea mai scumpă inimii mele, o contribuție la prima revanșă a unității românești dezmembrate. Tot atunci am avut posibilitatea de a relua tema prezentului studiu și de a trata problematica lui sub toate aspectele. La inițiativa comandantului Regimentului 16 infanterie german, colonelul von Choltitz, am fost invitat într-o bună zi de a conferenția ofițerilor săi, interesați de subiect. A fost desigur ocazia de a determina liniile principale ale acestei lucrări”.

Cine era de fapt acest colonel al Wehrmacht-ului care l-a primit pe Brătianu în mijlocul camarazilor săi, pentru a audia o prelegere despre istoria românilor, într-un context și într-o atmosferă care nu erau întocmai prielnice manifestărilor intelectuale?

Născut la Schloss-Wiese în Silezia, într-o familie nobiliară cu profunde tradiții militare, avându-l printre strămoșii săi direcți pe contele Johann Karl Sedlnitzky-Odrowaz von Choltitz (1781-1858), Dietrich von Choltitz (1894-1966) aparținea, fără îndoială, acelei caste aristocratice de înalți ofițeri și funcționari prusieni pe spinarea căreia, începând cu războaiele lui Frederic al III-lea (1740-1786), s-au clădit puterea și măreția Reich-ului german. O primă carte de vizită, elocventă pentru a înțelege acel spirit cavaleresc care va domina fiecare din

gesturile și deciziile sale de mai târziu, este educația morală primită în sânul familiei, educație desăvârșită în cadrul Corpului de Cadeți din Dresda, în care intră la vârsta de treisprezece ani.

Asemenea multor ofițeri superiori de elită din generația sa, cariera lui Dietrich von Choltitz începe în anii primei conflagrații mondiale. Aspirant în Regimentul 107 infanterie al prințului Johann Georg de Saxa, rănit de trei ori, supraviețuiește hecatombelor de pe frontul de Vest, fiind avansat la gradul de sublocotenent spre sfârșitul războiului.

Germania era învinsă, dar o nouă armată de profesie va renaște sub bagheta magică a generalului-colonel Hans von Seeckt (1866-1936), șeful de Stat-Major al Reichswehr-ului. Înșelând vigilența Comisiei Militare Aliate de Control, prin numeroase subterfugii birocratice și diplomatice, von Seeckt și succesorul său, generalul Heye, au reușit să creeze, în urma unei selecții extrem de riguroase, o nouă structură de comandament, veritabilă osatură a Wehrmacht-ului de mai târziu, care cuprindea cei mai valoroși ofițeri și subofițeri din fostele trupe imperiale, iar Choltitz figura printre aceștia.

Numit comandant de batalion în Regimentul 16 infanterie Oldenburg (colonel Kreysing), Choltitz se integra de fapt în corpul de comandă al unei unități de prestigiu, fostul Regiment 91 imperial de infanterie, al cărui comandant între 1891 și 1896 fusese colonelul, viitor mareșal Hindenburg (1834-1934), învingătorul din 1914 de la Tannenberg și Lacurile Mazuriene. Recrutate în exclusivitate din regiunile Frisia, Oldenburg și Schleswig-Holstein, trupele regimentului luptaseră curajos în Primul Război Mondial, fiind angajate datorită temperamentului lor calm și tenace în unele dintre cele mai grave crize survenite pe frontul de Vest.

Statutul de unitate de elită a fost de altfel confirmat în 1937, când devine primul regiment aeropurtat din armata germană. Atașat Diviziei 7 aeriene, comandată de către generalul Kurt Student

* Traducerile din limbile franceză, engleză și germană aparțin, integral, autorului.

▪ **Dietrich von Choltitz, cadet al Regimentului 107 infanterie „Johan Georg de Saxa”**

(1890-1978), batalioanele sale reprezentau principalul element tactic de susținere a acțiunilor companiilor de parașutiști lansați în spatele liniilor inamice. Ocuparea în prealabil a unui aerodrom permitea transportarea și lansarea în condiții rapide, cu ajutorul avioanelor Junkers 52 sau al hidroavioanelor Heinkel 59 în cazul operațiilor amfibii, a unui secund val de atac care consolida apărarea pozițiilor deja cucerite.

Această tactică surprinzătoare prin însăși natura ei a fost inaugurată în cadrul ofensivei contra Belgiei și Olandei, care a debutat în zorii zilei de 10 mai 1940. Dacă parașutiștii capitanului Walter Koch au aterizat cu succes de la bordul planoarelor DFS 230 pe cupolele impozantului fort Eben-Emael, din vecinătatea orașului Liège, reușind una din faptele de arme cele mai remarcabile ale celui de-al Doilea Război Mondial, operațiunile au fost cu mult mai complicate pe teritoriul olandez. De capturarea intactă a podurilor de la Mordjik, Dordrecht și Rotterdam depindea însăși ocuparea Olandei, trupele aeropurtate trebuind să formeze un coridor necesar înaintării Diviziei 9 Panzere (general Ritter von Hubicki), al cărei obiectiv final era orașul Haga și litoralul Mării Nordului.

Transportate de o escadrilă de Junkers 52, patru companii din Batalionul al III-lea al Regimentului 16 infanterie, sub comanda locotenent-colonelului von Choltitz, au aterizat în dimineața de 10 mai pe aerodromul de la Waalhaven, lângă Rotterdam,

cucerit prin lupte aprige de un detașament din Regimentul 1 parașutiști. După neutralizarea ultimei baterii de artilerie antiaeriană olandeză, infanteriștii lui Choltitz s-au îndreptat în pas alergător spre centrul orașului, în ajutorul camarazilor de regiment și al unei companii de parașutiști, care în zorii zilei reușiseră să ocupe intact podul rutier Willem peste fluviul Nieuwe Mass. Înaintarea forțelor germane s-a transformat, însă, în violente lupte de stradă cu infanteriștii olandezi, care în ciuda asalturilor soldaților Wehrmacht-ului înarmați cu grenade și pistoale-mitralieră, continuau să opună o rezistență înverșunată. Instalată pe atașul unei motociclete, Choltitz dirija personal atacul soldaților săi. De-abia spre după-amiază, strecurându-se printre clădirile din cartierul central, primele grupuri care străpunseră cordonul defensiv al inamicului au avansat până la pod.

Cu toate că regimentul german primise noi întăriri – câteva piese antitanc și o companie de pionieri – venite dinspre Waalhaven, trupele olandeze din garnizoana Rotterdamului (colonel Scharroo) erau decise să recucerească pozițiile de la Willem; astfel, susținute de artileria a două vedete din Marina Regală, mai multe companii de infanteriști cu autoblindate au atacat în repetate rânduri până la lăsarea serii. Perimetrul defensiv din capătul de nord al podului fusese în întregime lichidat, cu excepția imobilului „Nationale”, unde doar câteva zeci de parașutiști și o secție din Regimentul 16 comandată de locotenentul Kerfin, au rezistat cu succes până la sfârșitul ostilităților. Ei sunt cei care a doua zi reușesc să împiedice minarea podului de către pușcașii marini olandezi, porecliți, pentru curaj și tenacitatea de care au dat dovadă, *Schwarze Teufel* (Diavolii negri). În ciuda inferiorității numerice evidente și a pierderilor numeroase, soldații lui Choltitz își vor îndeplini misiunea până la capăt. Calvarul a luat sfârșit în după-amiaza zilei de 13 mai, când primele blindate ale Diviziei 9 Panzer au reușit să pătrundă în cartierele din zona de sud a Rotterdamului.

Bătălia Olandei se încheiase, Franța capitulând la rândul său și noi misiuni de luptă au fost încredințate Regimentului 16 infanterie. Cantonat în vara și toamna aceluiași an pe teritoriul Belgiei, trupele sale efectuau numeroase exerciții și antrenamente în vederea unui eventual desant aerian pe coastele Angliei, perioadă în care Choltitz, avansat la gradul de colonel, a primit comanda întregului regiment. Tot atunci unitatea sa intră alături de regimentele 47 infanterie Lüneburg și 65 infanterie Bremen în componența Diviziei 22 infanterie aeropurtate a generalului-locotenent Graf von Sponeck, unul dintre prietenii apropiați ai lui Goering.

În aprilie 1941, după un ordin de regrupare în regiunea Magdeburgului, regimentele noi divizii au fost transferate câteva săptămâni mai târziu pe aerodromul de la Aspern, lângă Viena, unde, îmbarcate la bordul aeronavelor din Grupul de transport aerian „Mordzik”, au fost dirijate spre un nou obiectiv: Valea Prahovei din România.

În ediția franceză a memoriilor sale publicate la Avignon, în 1966, *Un soldat parmi des soldats*, Choltitz notează: „Misiunea care ne-a fost încredințată privind terenurile petrolifere a rămas în vigoare și chiar din momentul sosirii noastre a trebuit să ne organizăm în apărare. Așteptam atacuri din partea parașutiștilor ruși. Pe urmă am fost neliniștiți văzând că Rusia intervine în conflictul iugoslav, dar în curând ne era destul de clar că misiunea noastră se va transforma într-un marș ofensiv împotriva ei. România mobiliza într-un ritm lent, datorat, în bună măsură, organizării armatei sale, dar și ordinelor stricte date de guvern populației. Relațiile dintre noi și camarazii români au fost foarte agreabile după ce am reușit să ne adaptăm temperamentului, limbii și spiritului unei națiuni atât de diferite de a noastră. Am încercat în măsura posibilului să evităm acel comportament tipic cuceritorilor, să nu adoptăm un ton trufaș cu toate că în cele din urmă am fost considerați astfel. Întotdeauna am atras atenția tinerilor ofițeri asupra eforturilor de a înțelege un popor cu totul străin, dar căruia trebuia totuși să i se recunoască valoarea. În această perioadă am asistat la numeroase conferințe și am efectuat îndelungate turnee de inspecție. Țara ne apărea cu desăvârșire străină, cu toate că soldatul german reușea să se înțeleagă destul de bine cu oamenii locului. Am încercat, de asemenea, să ne obișnuim cu organizarea deficitară a armatei române, care folosea un material uman cu mult mai simplu decât al nostru și cu mult mai puțin dependent de tehnică, unde raportul dintre ofițer și soldat era de cele mai multe ori unul despotice. Totuși aveam cu toții impresia că nu eram rău văzuți”.

Dietrich von Choltitz afirma că motivul principal al transferării Diviziei 22 infanterie aeropurtată pe Valea Prahovei a fost protejarea petrolului românesc, atât de prețios mașinii de război germane, de un eventual atac al parașutiștilor ruși. Cărțile publicate în jurul acestui subiect de istoricul militar Viktor Suvorov demontează, la rândul lor, faptul că parașutiștii puternicei Armate 9 sovietice, concentrată în Basarabia la începutul anului 1941, reprezentau o amenințare prea serioasă pentru a putea fi ignorată de Înaltul Comandament al Wehrmacht-ului. Choltitz amintește, de asemenea, că în această perioadă, premergătoare declanșării planului *Barbarossa*, el participa la numeroase

conferințe, și este foarte probabil ca una dintre acestea să fi fost chiar prelegerea despre originile și formarea unității românești, ținută de istoricul Gheoghe I. Brătianu ofițerilor Regimentului 16 infanterie.

La 22 iunie 1941, trupele germano-române au declanșat atacul împotriva Uniunii Sovietice. Referitor la intrarea României în război alături de puterile Axei, Choltitz avea să scrie: „Am aflat din numeroase conversații că în ciuda faptului că armata română se găsea mobilizată de luni de zile, ea nu conștientiza nicidecum că țara se afla pe punctul de a se implica într-un conflict de o rară violență. După o opinie destul de larg răspândită, România s-ar fi abținut de la orice activitate războinică din momentul în care ea ar fi recucerit Basarabia. Credeam cu toții că o decizie parțială, în orice caz conformă intereselor românești, era atunci încă posibilă”.

Alături de Divizia 76 infanterie și Divizia 1 blindată română (general Ioan Alecu Sion), Divizia 22 infanterie se afla integrată în cadrul Corpului 11 armată (general von Kortzfleisch), care constituia flancul stâng al Armatei 11 germană (general Eugen von Schobert). Misiunea încredințată unităților acestei armate consta în forțarea râului Prut și lansarea unei puternice ofensive în centrul și nordul Basarabiei pe axa Ștefănești-Moghilev, cucerirea cât mai rapidă a malului de est al Nistrului și continuarea înaintării în direcția Vinița, în scopul încercuirii forțelor sovietice din Galiția (operațiunea *München*).

În memoriile sale, Dietrich von Choltitz își amintește: „Menținut în rezerva diviziei, regimentul nostru se deplasă în direcția Basarabiei, pe care românii o cedaseră nu demult Rusiei. Era un ținut frumos și bogat, cu dealuri intens cultivate, dar bine îngrijite. Înaintarea a devenit dificilă din cauza ploilor diluviene, aproape cotidiene, care făceau ca drumurile proaste să fie impracticabile, și care transformau numeroasele văi în adevărate mlaștini. Pe data de 4 iulie, regimentul participă la prima sa bătălie dificilă împotriva blindatelor rusești, care lovira flancul descoperit al diviziei. Apărarea noastră anticar, cu piesele sale de 37 mm, se arată extrem de slabă. De altfel, blindatele rusești nu procedaseră decât la un atac de diversiune, deoarece nici o unitate de infanterie nu le-au susținut pentru a exploata străpungerea, în caz de succes. Batalionul al III-lea, cel mai violent atacat, a reușit să elimine pericolul. Noi am pierdut, cu ocazia acestei lupte, pe unul dintre cei mai valoroși comandanți de companie, care la Rotterdam a fost primul subofițer al armatei decorat cu „Crucea de Cavalier» (*Ritterkreuz*)”.

Choltitz nu descrie decât fragmentar această bătălie, omițând numeroase detalii extrem de importante. Este posibil ca el să menționeze numai luptele în care a fost angajat regimentul său, aflat până atunci în rezerva diviziei, șocul contraatacului sovietic concentrându-se asupra regimentelor 47 și 65 infanterie. Acțiunea inamicului, declanșată în jurul orei 13.00 pe direcțiile Nicoreni-Costești și Funduri-Cubani, străpunsese dispozitivul Diviziei 22 în zona satului Brătușeni. Situația n-a putut fi restabilită decât prin intervenția rapidă a Diviziei 1 blindate române, care a pus la dispoziția trupelor germane unități din Regimentul 1 care de luptă (colonel Emilian V. Ionescu), Regimentul 34 vânători moto (colonel Constantin C. Nistor) și Regimentul 1 artilerie moto (colonel Gheorghe T. Constantinescu). Luptele au fost extrem de violente pentru germani, transformându-se chiar în înfruntări la grenadă și în încăierări corp la corp. Sovieticii au fost în cele din urmă respinși cu pierderi cifrate la peste 46 de blindate distruse.

„După marșuri lungi, epuizante și lupte cotidiene ajunsesem la Nistru, al cărui mal estic era solid fortificat de către adversar. În timpul traversării fluviului, am reușit pentru prima oară să punem la încercare comportamentul sub foc al trupelor noastre, colaborarea minuțioasă între diferitele arme, sincronizarea între tragere și mișcare, munca de neprețuit a pionierilor. Însoțită

*de observatori remarcabili, artileria s-a distins într-o asemenea măsură în prepararea și repartizarea tirului său, încât nici o rezistență serioasă nu se manifestă din partea inamicului. Traversarea fluviului de către batalioane și ocuparea înălțimilor se realizează cu o extremă rapiditate. Grupurile de cercetare înaintară, întreprinderea reușind aproape fără pierderi, deoarece adversarul nu prevăzuse decât lupte de întârziere. Faimoasa linie **Stalin** ne apăru ca un ansamblu de fortificații de campanie, un lanț cu verigile destul de slabe, unde alternau blockhausuri înarmate cu mitraliere și piese de artilerie, după modelul celor care serviseră la apărarea frontierei contra românilor. Punctul său slab era lipsa de profunzime.*

Ulterior, rezistența rușilor se întări treptat, adversarul repleindu-se prin luptă în direcția estului. Din punct de vedere militar, această retragere se desfășură în cele mai bune condiții. Nu întâlneam soldați răniți sau morți, dar nici materiale, arme sau vehicule abandonate”.

Zile și nopți de-a rândul, ofensiva germană continuă să pătrundă în profunzimile fără de sfârșit ale stepei ucrainene. La data de 30 august 1941, acționând în cadrul Corpului 30 armată (general baron Freiherr von Salmuth), Divizia 22 infanterie a forțat cu succes apărarea sovietică de pe Nipru, între localitățile Berislav și Kahovka. Pe urmă, regimentele sale înaintară spre sud-est în direcția

■ Von Choltitz, ofițer al Regimentului 16 infanterie Oldenburg, într-o elegantă ipostază ecvestră

litoralului occidental al Mării Azov pentru a tăia legăturile terestre și feroviare ale Peninsulei Crimeea cu restul teritoriilor inamice. După ocuparea localității Ghenicesk și interceptarea șoselei spre Melitopol, trupele diviziei participară alături de unități de vânători de munte și de cavalerie ale Armatei 3 române (general Petre Dumitrescu) la stoparea ofensivei sovietice din Stepa Nogai pe coasta de nord a Azovului (25 septembrie-3 octombrie). Angajată din nou, două săptămâni mai târziu, în luptele pentru cucerirea Crimeei, Divizia 22 infanterie a participat la străpungerea rezistențelor rusești din istmul Salkovo, cât și la înaintarea victorioasă spre Simferopol, care căzu în ziua de 1 noiembrie. Pe data de 13, Regimentul 16 infanterie se organiză în apărare pe înălțimea care domina fortăreața Belbeck din munții Iaila, situată la nord-est de orașul Sevastopol.

Trecuseră aproape cinci luni de la declanșarea operațiunii **Barbarossa** contra Uniunii Sovietice. Ca mulți alți ofițeri superiori ai armatei germane, colonelul von Choltitz ajunsese, la rândul său, să se îndoiască de reușita acestei gigantice expediții de cucerire: „*Toate impresiile resimțite până atunci nu puteau decât să confirme, în fiecare zi, opinia mea asupra războiului întreprins contra Rusiei: era o campanie fără ieșire, care nu avea nici un sens... Ofensiva noastră din est începu să se lovească de forțe surprinzătoare, formate din divizii noi și în curând ea sfârși prin a fi blocată. Și totuși, cu mult timp în urmă, guvernul nostru ne anunțase că forțele rusești erau reduse la câteva unități cu mult depășite. Când am privit harta, am constatat că, în ciuda faptului că vaste teritorii sunt ocupate de noi, nu eram destul de numeroși pentru a le stăpâni. Dar multe altele, infinit de mari, rămăseră necucerite, iar acolo adversarul se înarma și își antrena soldații pentru luptă*”.

Asediul Sevastopolului se prelungi până la începutul lunii iulie 1942. Poziția naturală a orașului, principală bază navală a Rusiei la Marea Neagră, dăduse de furcă și trupelor anglo-franceze în timpul războiului din 1853-1856. Sovieticii consolidaseră forturile existente din secolul XIX, adăugând la rândul lor mai multe centuri de cazemate cu galerii subterane și numeroase baterii de artilerie de coastă. Acest dispozitiv defensiv de-a dreptul inexpugnabil era apărat de trupe de elită și unități de marină fanatizate de către comisarii politici, care înrolaseră și instruiseră, în cadrul batalioanelor de voluntari, până și femeile orașului, cât și adolescenții din organizațiile *Komsomol*.

Ca și la Rotterdam, soldații Regimentului 16 Oldenburg vor săvârși noi fapte de arme, luptele

depășind cu mult, prin violența lor, pe cele de la Odessa sau Leningrad, fiind egalate doar de infernul care se va dezlănțui câteva luni mai târziu în cartierele Stalingradului. Acționând în cadrul Corpului 54 armată, situat în sectorul de nord al frontului germano-român, trupele Diviziei 22 infanterie urmau să joace un rol determinant în timpul celui de-al treilea asalt decisiv care începu în noaptea de 6 spre 7 iunie 1942: „*La ora 1 și 45 de minute artileria intră în acțiune, focul atingând intensitatea sa maximă la ora 3 și 50. La rândul ei, aviația lansă un raid masiv, în timp ce infanteristul într-o bună formă fizică și morală se aruncă asupra inamicului. Prima oră se arată decisivă pentru operațiile următoare. În cursul celor două nopți precedente, minele instalate de inamic au fost neutralizate pentru a se degaja accesul spre înălțimi. Poziția era însă extrem de greu de străpuns din cauza densității acestor mine. Terenul acoperit de tufișuri dese complica și mai mult coeziunea și direcția grupurilor de atacatori, chiar atunci când acestea înaintau mai restrânse. Infanteristul se luptă pentru fiecare metru, pleacă la asalt, se expune contraatacurilor și în fiecare ceas își pune la încercare propria sa capacitate de rezistență. Avanzurile inamice erau bine consolidate, dar niciodată n-am văzut un adversar atât de hotărât și de rezistent sub un foc de o asemenea intensitate. A trebuit să capturăm fiecare groapă, aruncând-o în aer, să lansăm bombe fumigene și grenade... Linia telefonică urmează pas cu pas infanteristul în înaintarea sa. Fără încetare, curajoșii soldați ai secției de transmisiuni procedară la numeroase reparații, iar munca lor asigură comandamentului posibilitatea de a cere intervenția lansatoarelor de fumigene și a artileriei de calibru mijlociu sau greu, acolo unde adversarul continua să reziste. Și totuși, rușii nu cedau încă, luptând cu un curaj demn de toată admirația. Luaserăm și câțiva prizonieri care erau oameni duri și demni*”.

Înaintarea spre sud în direcția golfului Severnaia se făcu încet, metodic dar sigur, trupele Regimentului 16 aflându-se mereu în prima linie a frontului, intervenind în operațiunile ofensive cele mai dificile, croindu-și drum prin centrele fortificate ale rezistenței sovietice. Spiritul de inițiativă, profesionalismul și sângele rece de care a dat dovadă colonelul von Choltitz în acele momente atraseră admirația și respectul superiorilor săi, care-l considerară, pe drept cuvânt, unul din artizanii principali ai cuceririi Sevastopolului. Mareșalul Erich Lewinski von Manstein (1887-1973) avea să scrie în memoriile sale: „*Curajosul Regiment 16 din Divizia 22 Infanterie, comandat de către colonelul von Choltitz reuși să cucerească*

▪ **Generalul Dietrich von Choltitz (1894-1966)**

fortul Stalin...Cuvintele unui rănit sunt caracteristice spiritului care domina în rândurile trupei. Acesta, arătându-și brațul zdrobit și țeastă bandajată, declară: «Nu avem de ce să ne plângem... I-am capturat pe Stalin!»“.

După luptele extrem de violente din zilele de 17-18 iunie, în împrejurimile tunelului feroviar urmate de ocuparea golfului Severnaia, Regimentul 22 atacă în noaptea de 28-29 iunie pozițiile fortificate ale înălțimilor de la Sapun. Choltitz nu ezită să încadreze prizonierii ruși drept servanți ai bateriilor de artilerie, iar când rămășițele companiilor sale pătrunseră în forță printre ruinele fumegânde din centrul orașului, dirijă personal asaltul cu brațul stâng rănit și înfășurat într-o bandulieră. Doar 347 de soldați din totalul de 4 800 al regimentului mai supraviețuiau încă în ziua de 4 iulie, când drapelul german flutură în sfârșit pe zidurile fortăreței. Câteva străzi mai la est, vânători români din Divizia 4 munte (general Gheorghe Manoliu) îl înălțară pe al lor, drept recompensă a unei izbâzi scump plătite.

În primăvara și vara anului 1942, istoricul Gheorghe I. Brătianu a fost solicitat de Marele Stat Major al Armatei române pentru a susține o serie de prelegeri la Școala Superioară de Război din București, unde conferențiasă și Nicolae Iorga înainte de Primul Război Mondial, cât și în anii interbelici. În acest context, Brătianu a întreprins la începutul lui august o călătorie de informare în Crimeea, impresiile acestui voiaj fiind cuprinse

într-un articol redactat în luna următoare, *Notes sur un voyage en Crimée* (Note asupra unei călătorii în Crimeea) și publicat în tomul XIX, nr. 1 din „Revue Historique du sud-est européen”. El scria cu această ocazie: „Războiul a trecut peste peninsula de când trupele germane și române au forțat în toamna lui 1941 liniile de apărare ale istmurilor sale. Bătălii sângeroase s-au desfășurat în jurul Feodosiei și a Kerciului, iar Sevastopolul a suportat un asediu unde distrugerile depășesc cu mult pe cele ale celui lalt război al Crimeei din 1854-1855. Cred că aceste câteva note datorate hazardului unei misiuni în primele zile ale lunii august din acest an, pe lângă unitățile române de cavalerie, staționate în Crimeea, prezintă cel puțin utilitatea de a semnala starea unor instituții și a câtorva monumente, la puțin timp de la sfârșitul operațiilor militare...” Brătianu a vizitat principalele localități ale peninsulei, Sevastopol, Simferopol, Feodosia, Sudak, Yalta, Koktebel, Nikita, Tepe-Kermen, interesându-se asupra posibilităților de preservare a patrimoniului istoric și artistic al Crimeei. La Simferopol a discutat cu generalul Gheorghe Avramescu, comandantul Corpului român de vânători de munte despre situația muzeului și bibliotecii din localitate, instituții din nou accesibile cercetătorilor. În drum spre Feodosia se opri la cimitirele soldaților din Divizia 170 infanterie germană și Divizia 8 cavalerie română care suferiseră pierderi importante în luptele din ianuarie cu forțele sovietice debarcate în zonă.

Nu știm dacă, cu ocazia acestei călătorii, Brătianu l-a reîntâlnit pe von Choltitz. În aceeași perioadă, colonelul german primise vizita unei misiuni a Înalțului Comandament al Wehrmachtului, însărcinată a întocmi un raport detaliat asupra bătăliei de la Sevastopol. Informat personal asupra rezultatelor acestei anchete, Hitler a ordonat avansarea lui Choltitz la gradul de general de divizie, comanda Regimentului 16 infanterie fiind preluată de către colonelul Haag. Transferate ulterior în insula Creta, batalioanele regimentului se antrenară în vederea unui asalt aeropurtat asupra Canalului Suez, dar victoria trupelor britanice în bătălia de la El Alamein (23 octombrie-6 noiembrie 1942) împiedică îndeplinirea acestui ambițios proiect. Împreună cu celelate unități care intrau în componența Diviziei 22 aeropurtate, Regimentul 16 rămase în Creta unde, angajat în numeroase misiuni contra trupelor de partizani din zonă, participă în octombrie-noiembrie 1944 la retragerea *Grupului de Armate F* (general Löhr) din Balcani. Aflat în ariergardă, regimentul înfruntă în ultima săptămână a lunii octombrie numeroase unități sovietice și bulgare care încercau să stopeze și să încercuiască forțele

germane. Dar în urma luptelor de la Kraljevo (2 noiembrie) și de la Skopje, în Macedonia, care au permis în mare parte coloanelor lui Löhr să se salveze spre nord, batalioanele regimentului au fost anihilate și capturate de trupele inamice.

Câteva decenii mai târziu, Choltitz avea să reflecteze asupra sorții foștilor săi camarazi de regiment: „*Valoarea acestei unități îi interzicea să părăsească pozițiile fără ordin. Printr-o tragică înlănțuire de circumstanțe, ordinele date în deznodământul ultimelor ore au fost executate «ad literam», ceea ce îi conduse pe toți în captivitatea iugoslavă. Alte divizii cu mult mai puțin disciplinate și-au dirijat trupele până în Austria, unde s-au predat forțelor britanice. Mulți din foștii mei soldați care au păstrat o ținută demnă în marșul spre lagăre, cât și în captivitate, au fost eliberați până în prezent. Dar, totuși, cons tatăm cu tristețe că unii dintre ei sunt încă reținuți în pușcăriile și lagărele iugoslave, după ce-au fost condamnați drept «criminali de război», în urma unor procese senzaționale cu un caracter mincinos și tragicogrotesc. Ca și pentru sutele de mii de soldați rămași în Rusia, vocile celor care au păstrat o judecată obiectivă ar trebui să se ridice în favoarea acestor oameni nenorociți pentru a cere eliberarea victimelor unei nebunii colective”.*

Bibliografie :

- *Armata română în al doilea război mondial. Eliberarea Basarabiei și a părții de nord a Bucovinei* (coord. colonel Alesandru Duțu, Mihai Retegan), București, Editura Militară, 1996.
- Benoist-Méchin, *Histoire de l'armée allemande*, t. II, *De la Reichswehr à l'armée nationale (1919-1938)*, Paris, Albin Michel, 1938.
- Brătianu (Gheorghe I.), *Notes sur un voyage en Crimée*, „Revue historique du sud-est européen”, t. XIX, nr. 1, Bucarest, 1942, pp. 176-182.
- Idem, *Origines et formation de l'unité roumaine*, București, 1943.

- Chirnoagă (Platon), general, *Istoria politică și militară a războiului României contra Rusiei sovietice (22 iunie 1941-23 august 1944)*, Editura Carpați, Madrid, 1965.
- Choltitz (Dietrich) von, général, *Un soldat parmi des soldats*, Avignon, Aubanel, 1966.
- Duțu (Alesandru), colonel, Dobre (Florica), Loghin (Leonida), colonel, *Armata română în al doilea război mondial (1941-1945)*. *Dicționar enciclopedic*, București, Editura Enciclopedică, 1999.
- Guillaume (A.) general, *Pourquoi l'Armée Rouge a vaincu*, Paris, Julliard, 1948.
- Hillgruber (Andreas), *Hitler, regele Carol și mareșalul Antonescu. Relațiile germano-române (1938-1944)*, București, Humanitas, 1994.
- Liddell Hart (Basil H.) Sir, *Histoire de la seconde guerre mondiale*, Paris, Fayard, 1973.
- Kirițescu (Constantin I.), *România în al doilea război mondial*, t. II, București, Univers Enciclopedic, 1995.
- Mabire (Jean), *Les paras du matin rouge (L'histoire des troupes paras allemandes, 1939-1945)*, Paris, Presses de la Cité, 1980.
- Manstein (Erich Lewinski von), maréchal, *Victoires perdues*, Paris, Plon, 1958.
- Morzik (D. F.), *German Air Force Airlift Operations*, New York, 1961.
- Pandeia (Adrian), Ardeleanu (Eftimie), *România în Crimeea. 1941-1944*, București, Editura Militară, 1995.
- Shirer (William L.), *Le troisième Reich. Des origines à sa chute*, Paris, Stock, 1964.
- Suvorov (Viktor), *Le Brise-Glace. Le plan secret de Staline pour conquérir l'Europe*, Paris, Orban, 1989.
- Wirtz (Alexander), *Il y a cinquante ans, Rotterdam brûlait*, „39/45 Magazine”, nr. 49, Bayeux, Editura Heimdal, martie-aprilie 1990, pp. 8-15.
- Ziemke (Earl F.), *Retraite dans les Balkans*, în „Historia Magazine. 2e Guerre Mondiale”, nr. 83, Paris, Tallandier, 1969, pp. 2297-2306.

WITH GENERAL DIETRICH VON CHOLTITZ ON THE BATTLEFIELDS OF THE WORLD WAR II (I)

Born in Silesia, from a family of nobles with profound military traditions, Dietrich von Choltitz belongs to the aristocratic caste of senior ranking officers and Prussian officials, which constituted the back bone of the process through which the power and mightiness of the IInd Reich was built. He made himself remarked as a battalion commander of the 16th Oldenburg Infantry Regiment – the first Airborne Regiment of the German Army since 1937 – in the offensive against Belgium and Nederland which debuted on 10 May 1940. After the capitulation of France he was promoted to the rank of colonel and got the command of the entire 16th Infantry Regiment within the 22nd Airborne Infantry Division. This was transferred in Romania, at Prahova Valley to protect the Romanian oil, so precious to the German war machine, against a likely attack by the Russian paratroops. He participated in the fights in Bessarabia, along with Romanian troupes, against Russians, and than in Crimea, where he took part in the conquest of Sevastopol, being extolled by Marshal von Manstein and by the Romanian historian Gheorghe I. Brătianu. Promoted to the rank of Division General, Choltitz was transferred to Crete and than took command of the Army Group F (general Löhr) rearguard in the retreat from Balkans (October-November 1944).

EPOPEEA ESCADRILEI „FLYING TIGERS”

dr. ANDREI CĂPUȘAN

„Flying Tigers“ („Tigrii Zburători“) era denumirea unui grup relativ mic de piloți de luptă americani care nu a cuprins niciodată mai mult de 100 de aparate *Curtiss Warhawks P-40* (decorate cu faimoasa gură căscată a rechinului roșu). Conduși de o figură controversată, colonelul american Claire Chennault, au fost numiți inițial „Grupul de Voluntari Americani” („American Volunteer Group” – AVG), au zburat și luptat pentru China la începutul anului 1942 și au înregistrat succese în bătăliile aeriene purtate împotriva avioanelor japoneze, fiind singurii americani care **înfăptuiau fapte de arme concrete împotriva forțelor Axei** (subl.n. – A.C.). Imediat după Pearl Harbor, când tot mai mulți americani indignați erau nerăbdători să vadă cât mai repede o lovitură de răspuns, „Tigrii Zburători” – având pe avioane cunoscutul desen al unui tigris zburând în spațiul literiei V, de la „Victorie”, emblemă produsă de studiourile „Walt Disney” de la Hollywood –, erau atunci singurii luptători americani activi, după cum spunea o expresie americană la modă „singurul joc care funcționa în oraș” („the only game in town”). Așa că despre ei presa americană s-a grăbit să scrie cât mai mult și, bineînțeles, cât mai elogios, prezentându-i, fără exagerare sau înflorituri, drept singurii americani care făceau efectiv ceva împotriva japonezilor.

Grupul „Tigriilor Zburători“ cuprindea trei escadrile, după cum urmează: „Adam and Eves” (Adam și Eva); „Panda Bears” (Urșii Panda); „Hell’s Angels” (Îngerii iadului).

Iată și câțiva „ași” ai acestui grup faimos: David Lee „Tex” Hill, Robert Neale, Chuck Older, Pappy Boyington sau James Howard. Acesta din urmă a primit mai târziu „Medalia de Onoare a Congresului” pentru faptele de arme săvârșite în anii următori, în perioada bătăliilor aeriene din Europa, când zbură pe un aparat P-51 în cadrul „Grupului de luptă 354”, care aparținea celei de-a 9-a Forțe Aeriene („Ninth Air Force”) a Aviației SUA.

Nașterea unui vis

Cine era fondatorul acestei formații de luptă aeriene neobișnuite? „Colonelul” Claire Chennault

se afla în China încă de la mijlocul anilor ’30. S-a autointitulat „colonel”, deși ultimul său grad militar era cel de maior. Susținător înfocat al interceptării și angajării luptei aeriene, într-o vreme în care în aviația SUA predominau teoriile bombardamentelor strategice, a îndepărtat, din cauza concepțiilor sale, mulți superiori.

Sosit în China, cu avioanele sale P-40, a dezvoltat cu succes tactica de luptă de bază pe care piloții americani o vor pune în practică pe durata întregului război. Este drept că aparatele utilizate de japonezi în războiul cu China erau mult mai ușor de manevrat decât *Warhawks*-urile sale. Dar și avioanele americane aveau câteva calități incontestabile: viteză la atac în picaj, o putere de foc superioară și o bună manevrabilitate. Chennault s-a documentat îndelung și a lucrat cu dăruire și perseverență la o tactică adaptată timpului, creând o forță aeriană americană de luptă extrem de puternică, bazată pe următoarele caracteristici combative: interceptare, picaj în forță și viteză asupra inamicului, evitarea luptelor inegale, în care un aparat să fie încolțit de mai multe avioane inamice și retragere în momentele de mare primejdie. Acestea au rămas trăsăturile esențiale ale doctrinei americane de război aerian pe întregul parcurs al Războiului din Pacific.

În aprilie 1937, Claire L. Chennault, căpitan în Corpul de Aviație al SUA, s-a retras din serviciul activ și a acceptat oferta soției lui Chiang Kai Shek, conducătorul Chinei gomindaniste, de a supraveghea și inspecta, cu titlu confidențial, în cursul unei misiuni de trei luni, starea forței aeriene chineze. Într-o perioadă tensionată, când China se afla pe picior de război cu Japonia, prima doamnă a Chinei a realizat importanța unei aviații de război puternice și eficiente. De altfel, în vederea reorganizării Forțelor Aeriene Chineze, ea a preluat în mâinile sale ferme conducerea Comisiei Aeronautice.

A început, astfel, pentru căpitanul auto-intitulat colonel, Claire Chennault, o aventură care avea să se sfârșească la finalul celui de-Al Doilea Război Mondial, în toamna anului 1945.

În primii cinci ani ai șederii sale în China (1937-1942), Chennault a avut funcția de consilier civil al Secretarului Comisiei pentru Afaceri Aeronautice,

funcție deținută de soția lui Chiang Khai Shek. Până în momentul înrolării sale în Armata SUA, în serviciu activ, în primăvara anului 1942, la patru luni după dezastrul de la Pearl Harbor, el nu a avut niciodată vreun statut legal de beligerant și nu a deținut nici un grad militar, în afara aceluia de căpitan în retragere. Chiar și în perioada în care a comandat „Grupul de Voluntari Americani” (AVG, iulie 1941-iulie 1942), funcția sa oficială a fost de consilier la Banca Centrală a Chinei, pe pașaportul său figurând: „Ocupația: fermier”.

În vara anului 1938, Chennault a plecat la Kunming, capitala provinciei Yunan, din Vestul Chinei, pentru a pune pe picioare, la solicitarea soției lui Chiang Khai Shek, o nouă „Forță Aeriană Chineză”, după modelul american.

Relațiile americano-chineze erau la acea vreme destul de complicate. Generalissimul Chiang Kai Shek, liderul titular al Chinei dar și al partidului de guvernământ, Kuomintang, era angajat într-un nesfârșit război, cu trei adversari: propriul său partid, Kuomintang, japonezii și comuniștii lui Mao Zedong. Iar propria sa putere în interiorul Kuomintang-ului era destul de fragilă, depinzând de interesele diverselor facțiuni, clii și lorzi ai războiului. În această conjunctură internă, generalissimul și generalii săi erau adepții unui ajutor american tot mai mare, pe care să îl poată folosi cu succes în războiul purtat atât împotriva japonezilor, cât și al comuniștilor.

Promovat de Chiang Kai Shek mai întâi la gradul de colonel, apoi la cel de general, Chennault l-a convins în scurt timp pe acesta că o puternică forță combativă aeriană ar fi în stare să îi alunge pe japonezi din China, aproape fără eforturi și cu pierderi minime, câteva bombardiere B-17 fiind singurele capabile să facă acest lucru. Astfel încât, în scurtă vreme, generalissimul, soția sa și un număr mare de lobby-ști chinezi au încercat să influențeze autoritățile americane să furnizeze aparatele de zbor preconizate de Chennault.

Chennault va rămâne la Kunming până la sfârșitul anului 1941. În perioada acestui lung sejur, i-a venit o idee originală, nebunească chiar pentru acea vreme: crearea unui „Grup de Voluntari Americani” (AVG), piloți experimentați ai avioanelor *Curtiss Warhawk P-40*, cu misiunea instruirii piloților chinezi în tehnica și pilotarea avioanelor și angajării cu succes a luptelor aeriene cu temutele avioane japoneze de vânătoare și bombardament.

Și visul prinde viață...

În primăvara anului 1939, japonezii începuseră un șir de raiduri necruțătoare de bombardament asupra principalelor orașe și centre industriale ale

Chinei. În toamna anului 1940, sub presiunea acestor bombardamente dezastruoase, generalissimul Chiang Khai Shek i-a cerut în mod imperios lui Chennault să se deplaseze la Washington, pentru a obține de la autoritățile americane avioane și piloți care să pună capăt raidurilor aviației nipone.

Guverul american, aflat în pragul războiului cu Japonia, avea suficiente probleme pentru a-și putea permite să livreze numărul și mai ales calitatea aparatelor solicitate. Cu toate acestea, menținerea Chinei în război cu Japonia era de un interes strategic vital pentru liderii de la Washington. Un interes pe care nu aveau voie să îl minimalizeze.

Odată ajuns Chennault în America, liderii militari ai Aviației și Marinei – generalul Henry Arnold, și, respectiv, viceamiralul Jack Towers – nici nu au vrut să audă de un asemenea proiect. A fost nevoie de intervenția directă a președintelui Franklin Delano Roosevelt, care, printr-o directivă emisă la 15 aprilie 1941, îi autoriza pe ofițerii de rezervă și chiar pe militarii activi care ar fi dorit să servească în rândurile „AVG”, să demisioneze din armată în acest scop. Și atunci au acționat cu toții, chiar dacă nu cum și-ar fi dorit Chennault. Concret, i s-au oferit 100 de aparate *Curtiss Warhawk P-40*, pilotate de piloți militari voluntari. Aceștia au luptat cu bărbăție și onoare, timp de un an în Birmania, până în momentul integrării lor în Grupul de Luptă 23 al aviației SUA (US Army Air Force), în iulie 1942.

Începutul unei frumoase odisee aeriene

Primul contingent de piloți aparținând „AVG” a părăsit San Francisco la 10 iulie 1941. Cu puțin timp înaintea plecării, Chennault a primit de la președintele Roosevelt aprobarea pentru un al doilea contingent. Acesta din urmă, constând din 100 de piloți și 181 de mitraliori și operatori radio au debarcat în China la începutul lunii noiembrie, 1941. Un al treilea și ultim contingent va sosi în ianuarie 1942, când deja ostilitățile între Japonia și SUA începuseră cu o lună în urmă.

Echipa s-a adunat, împreună cu avioanele, în China, în iulie 1941. Din acel moment, Chennault a început organizarea „Grupului de Voluntari Americani”. Căpitanul Harvey Greenlaw, promovat ulterior la gradul de maior, sosit în iulie 1941 de la Hong Kong, a fost numit șef de stat-major. Acesta era acompaniat de frumoasa sa soție, Olga Greenlaw, care a ținut jurnalul escadrilei pe tot parcursul experimentului „Tigrii Zburători”, iar mai târziu a scris chiar o carte despre această frumoasă și insolită aventură, *Doamna și Tigrii (The Lady and the Tigers)*.

O parte din piloții „AVG”, având drept misiune participarea, alături de camarazii lor britanici din

RAF („Royal Air Force – Forțele Aeriene Regale, Aviația Marii Britanii), la luptele din Birmania, s-au instalat, în vara anului 1941, pe aerodromul Key Daw, din Toungoo. În august 1941, în Toungoo, Birmania, la 175 mile nord de Rangoon, „Grupul Voluntarilor Americani” a început antrenamentele. Jack Newkirk, Sandy Sandell, John Armstrong, Red Probst, Oley Olson, Bob Little, Pete Atkinson și alți piloți au învățat să zboare pe avioane Curtiss P-40. Antrenamentele se desfășurau într-o atmosferă de totală destindere, relaxare și chiar veselie. Să nu uităm că America nu intrase încă în război. Așadar, viața piloților americani se reducea antrenamente de zbor, vânat, pescuit, băut.

Creatorul despre formarea și perfecționarea operei sale

Să îi dăm cuvântul lui Claire Chennault, care, în „Jurnalul” soției sale, povestește despre antrenamentele la care erau supuși piloții americani pe aerodromul din Toungoo:

„Programul începea la ora 6.00 a.m., cu o conferință ținută într-o sală de clasă dintr-o colibă scundă, construită din lemn de teck, aflată lângă aerodrom. Băieții erau familiarizați cu hărțile, citirea coordonatelor, parcurgerea manualelor de instr ucțaj. Eu toată viața am fost profesor, și am predat începând de la micuțele școli rurale din Louisiana până la a deveni la director al uneia din cele mai mari școli de aviație. Cred însă că cea mai frumoasă parte a carierei mele am parcurs-o în acea sală de clasă, din căsuța din lemn de teck, de la Toungoo, atunci când, instruindu-i pe piloții «Grupului de Voluntari Americani», aveam să îi transform în faimoșii «Tigrii Zburători», ale căror performanțe aeriene nu vor putea fi vreodată, egale de cineva.

Fiecare pilot beneficia de 72 de ore de teorie, la care se adăugau 60 de ore de zbor specializat. Piloții primeau de asemenea lecții aprofundate de geografie a Asiei, de care aveau atâta nevoie pentru purtarea războiului în China, despre modul de funcționare a sistemului de detectare aeriană chinez.

Îam învățat tot ce știam la ora aceea despre japonezi și despre modul lor de luptă. Iar notițele din caietele lor de clasă s-au regăsit din plin în cei patru ani de lupte.

Nu au lipsit din instruirea lor nici manualele japoneze de tactică și strategie, capturate și apoi traduse în limba engleză. Acestea erau buchisite și analizate pe toate părțile. Din studiul aprofundat al acestor manuale, piloții americani au învățat despre tactica japonezilor; mai mult decât cunoștea la ora aceea cel mai experimentat pilot japonez”.

După 6 decembrie 1941, toate aceste strădanii și eforturi susținute aveau să își arate, din plin, roadele.

În acțiune

În plină perioadă de antrenament a „Tigrilor Zburători” a avut loc atacul japonez de la Pearl Harbor. Sosise, în sfârșit, ceasul marilor confruntări aeriene. „Tigrii” aveau acum ocazia să arate de ce erau capabili, ce învățaseră în cele patru-cinci luni de antrenament. Mai mult, la sfârșitul anului 1941, în fața impetuoasei și de neoprit ofensive a japonezilor, care cucereau într-un ritm infernal, de *blitzkrieg*, teritoriul întregi din Asia de Sud-Est, foste teritorii olandeze, dar mai ales ale Imperiului Britanic, autoritățile coloniale britanice au solicitat de urgență sprijinul escadrilei „Tigrilor Zburători” în apărarea capitalei Birmaniei, Rangoon. A fost semnat un acord chino-britanic, în care se stipula că o escadrilă a AVG va sprijini aviația britanică în apărarea Rangoon-ului, iar alte două escadrile vor fi permanent staționate la Kunming, la capătul chinez al drumului spre Birmania.

Piloții americani au intrat imediat în acțiune. Și, evident, cu bune rezultate. Escadrila nr. 3, comandată de Oley Olson, supranumită „Îngerii Iadului” („Hell’s Angels”), s-a îndreptat la 12 decembrie 1941 spre sud, spre Rangoon, pentru a apăra capitala împreună cu avioanele RAF, în timp ce cea mai mare parte a AVG (escadrilele nr. 2 și 3) a zburat spre Kunming, la 18 decembrie, pentru a apăra aerian drumul spre Birmania. La 20 decembrie 1941, a avut loc prima înfruntare între bombardierele japoneze și piloții din AVG. Mai exact, „Tigrii Zburători” au fost cei care au atacat avioanele japoneze de bombardament, în timpul unui raid efectuat deasupra orașului Kunming. Au reușit să doboare patru avioane inamice și să le determine pe celelalte să se retragă. La rândul ei, escadrila nr. 3 a doborât, deasupra Birmaniei, la 23 decembrie, șase avioane japoneze de bombardament și patru de vânătoare, pierzând numai patru avioane și doi piloți. Era un început cât se poate de promițător. Două zile mai târziu, de Crăciun, două valuri de avioane japoneze, 80 de bombardiere și 48 de vânătoare, au atacat Rangoon. AVG a intervenit cu promptitudine, doborând 23 de avioane – victorii sigure, omologate – și avariind încă șase avioane, care se vor prăbuși, pe drumul de întoarcere. Nici un avion american nu a fost doborât. La 28 decembrie a avut loc un nou atac aerian japonez, cu 20 de bombardiere și 25 avioane de vânătoare. AVG a atacat cu succes forța aeriană inamică, a doborât 10 aparate, nepierzând nici unul, și a pus-o pe fugă. În ziua următoare, japonezii,

perseverând, au atacat din nou Rangoon, cu 40 de bombardiere și 20 de avioane de vânătoare. Din nou AVG a intrat în luptă și a doborât 18 aparate inamice, pierzând doar unul singur. În sfârșit, în ajunul Anului Nou, japonezii au atacat cu 80 de aparate – 40 de bombardament, 40 de vânătoare. „Tigrii Zburători” le-au provocat pierderi de 15 avioane doborâte, ei nepierzând nici unul. Bilanț de sfârșit de an 1941: în 11 zile de lupte, AVG a doborât oficial 76 de avioane inamice și a avariat un număr probabil la fel de mare, care s-au prăbușit apoi în golful Martaban (victorii neomologate). Reversul: „Tigrii Zburători” au pierdut doar șase aparate și doi piloți.

În prima lună a anului următor, ianuarie 1942, „faptele de arme” ale „Tigrilor Zburători” au continuat cu succes. Luând în mod surprinzător inițiativa, în prima decadă a lunii ianuarie, „Tigrii Zburători” au lovit baza aeriană japoneză din Thailanda, incendiind la sol 12 avioane. La 23 ianuarie, 72 de avioane japoneze au atacat în forță Rangoon-ul. AVG-ul a lovit forța aeriană inamică, cauzându-i pierderea a 21 de aparate și pierzând doar un singur avion. La 24 ianuarie, piloții din AVG pretindeau a fi distrus nu mai puțin de 73 avioane japoneze, ei pierzând numai 5. Statisticile japoneze confirmă acest bilanț. Ele arată că în acea perioadă aviația niponă pierduse aproximativ 1/3 din efectivele ei. Piloții luptau cu strășnicie, dar unii mai și mureau. În luptă sau în alte împrejurări. Unul din așii AVG, Sandy Sandell, a avut, de pildă, o moarte pe cât de neașteptată, pe atât de stupidă. A decedat în timp ce încerca în zbor un aparat P-40, căruia îi fusese reparat motorul din spate. Motorul reparat a făcut explozie, iar aparatul s-a dezintegrat.

Cu tot curajul și eroismul piloților americani, dezastrul armatei coloniale britanice în fața înaintării impetuoase a japonezilor a devenit iminent. În prima decadă a lunii februarie 1942, Singapore și Rangoon au căzut în mâinile japonezilor. Piloții voluntari americani nu s-au descurajat. Într-un nou raid întreprins asupra unor baze aeriene japoneze din Thailanda, au incendiat la sol nu mai puțin de 60 de aparate inamice.

La începutul lunii martie, „cartierul general” al „Tigrilor Zburători” s-a mutat pe aerodromul de la Magwe. În acea perioadă a avut loc îndrăznețul raid al „Tigrilor Zburători” asupra aerodromului japonez de la Chiang Mai, în care patru aparate Curtiss P-40 au distrus la sol 15 avioane japoneze de vânătoare și bombardament. O victorie fulgerătoare care a fost însă plătită cu viața unui erou: Jack Newkirk.

În bilanțul făcut acestor succese, Claire Chennault, creatorul AVG, scria: „Statisticile pentru

cele 10 săptămâni în care AVG a servit la Rangoon, arată că puterea sa combativă varia între 20-25 avioane P-40. Această forță aeriană modestă a întâlnit în luptele din sudul Birmaniei și Thailandeii o forță inamică estimată la 1 000 de aparate japoneze. În cele 31 de bătălii aeriene angajate, AVG a distrus 217 avioane inamice și a scos definitiv din luptă 43. Pierderile noastre s-au ridicat la cinci piloți decedați și unul luat prizonier. Au fost distruse 16 avioane P-40”.

Iar viața mergea înainte, luptele alternând cu momentele „domestice”: înmormântările celor uciși, o nunță, și chiar un... botez, fericii părinți nefiind alții decât Harvey și Olga Greenlaw.

La sfârșitul lunii martie, AVG a părăsit Birmania, stabilindu-se la Loiwing, lângă granița cu China.

De acolo, bravii piloți americani au continuat să dea lovituri importante aviației japoneze, în vestul dar și în estul Chinei. Au continuat să obțină victorii, dar și să înregistreze pierderi ireparabile, în aceste lupte pierzându-și viețile Tom Jones și Bob Little.

Bilanțul

La 4 Iulie 1942 – paradoxal, chiar de Ziua Națională a SUA – AVG-ul a încetat să mai existe, teoretic bineînțeles, „Tigrii Zburători” intrând în legendă... Ultima lor acțiune, care a avut loc chiar în acea zi, a constat în escortarea unor fortărețe zburătoare B-25 ale US Air Force, care aveau misiunea de a bombarda baza aeriană japoneză din Canton. În timpul raidului, „Tigrii” au doborât cinci avioane japoneze de vânătoare deasupra localității Hengyang.

Bilanțul cel mai obiectiv al acțiunilor escadrilei este făcut de însuși creatorul ei, Claire Chennault:

„Acest grup, căruia experții militari îi preziceau o existență combatantă de aproximativ trei săptămâni, a luptat vreme de șapte luni deasupra Birmaniei, Chinei, Thailandeii și Indochinei Franceze, distrugând cu certitudine 299 avioane japoneze și cu probabilitate alte 153. Toate acestea, cu următoarele pierderi: 12 aparate P-40 distruse în luptă și 61 la sol, inclusiv cele 22 de avioane arse la Loi-Wing. Patru piloți și-au pierdut viața în luptă, șase au fost loviți de artileria antiaeriană, trei și-au găsit sfârșitul la sol, sub bombe inamice, iar trei au fost luați prizonieri. Alți zece piloți au murit în accidente de zbor. În ceea ce îi privește pe japonezi, deși au anunțat la radio că îi vor trata pe prizonierii AVG ca pe niște bandiți și că îi vor împușca pe loc, din contră, i-au tratat la fel ca pe prizonierii de război obișnuiți, americani sau britanici. Aceasta este fără îndoială o dovadă a respectului clar al inamicului față de escadrila noastră”.

„Majoritatea piloților au fost decorați de guvernul chinez, zece dintre ei primind medaliile engleză și americană „Distinguished Flying Cross”.

„Grupul a împrăștiat și pus pe fugă avioane japoneze în mai bine de 50 de bătălii aeriene, fără a înregistra nici măcar o singură înfrângere. Împreună cu RAF, AVG a menținut libere și în stare de funcționare, vreme de două luni și jumătate portul Rangoon și drumul spre Birmania, veghind la desfășurarea nestingherită a transportului de provizii în/și din China. Cu mai puțin de 1/3 din forța sa combativă, el a salvat forțele chineze de la colapsul final la Salween. Numai reputația sa a fost suficientă pentru a ține bombardierele japoneze departe de Chunking. A menținut orașele din estul Chinei libere în fața terifiantelor bombe japoneze”.

Însuși președintele Franklin Delano Roosevelt se adresa AVG, într-o scrisoare, în aprilie 1942, cu următorii termeni elogioși: „Remarcabila dăruire și nemaipomenita îndrăzneală pe care AVG le-a combinat cu incredibila sa eficiență reprezintă o sursă de mândrie neascunsă pentru întreaga Americă. Faptul că ei (piloții) au activat cu succes în condiții vitrege este apreciat în cel mai înalt grad”.

Grupul de Voluntari Americani s-a destrămat, oficial, la 4 iulie 1942, locul lui luându-l Forța Aeriană de Luptă a Chinei („China Air Task Force”), încadrată în „US Army Air Forces”.

De altfel, în rândul piloților americani părerile erau împărțite: o parte, în frunte cu „Vinnegar Joe”

(„Joe Oțet”) Stilwell, dorea înrolarea în armata chineză, în timp ce alta, cu Tex Hill drept lider, în Forțele Aeriene ale Armatei SUA. Chennault a reușit o vreme să tempereze ambele tendințe, menținând AVG-ul intact, în formula inițială, și nedând socoteală de acțiunile Grupului decât lui Chiang Kai Shek. Ca formulă provizorie, AVG s-a redus la Grupul de Luptă 23, comandat de colonelul Robert L. Scott. Aceștia i s-au alăturat cinci piloți veterani ai AVG, în timp ce alți 19 piloți au plecat să lucreze pentru aviația civilă chineză, CNAC („Chinese National Airlines”).

În martie 1943, Forța Aeriană de Luptă a Chinei a fost înlocuită de Forța Aeriană a 14-a („14th Air Force), comandată de Chennault. Aceasta s-a menținut până la sfârșitul lunii iulie 1945. În octombrie 1945, generalul Claire L. Chennault va încheia pentru a doua oară, și definitiv, cariera militară.

Alături de „Tigrii Zburători”, el intrase deja demult în legendă...

Bibliografie

Daniel Ford, *Flying Tigers: Claire Chennault and the American Volunteer Group*, 1995, în *Amazon.com*

Olga Greenlaw, *The Lady and the Tigers: Remembering the Flying Tigers of World War II*, ediție Daniel Ford, 2002.

THE SAGA OF THE „FLYING TIGERS” ESCADRILLE

The „Flying Tigers” was the name of a relatively small group of American pilots which flew and fought for China in 1942. Led by the Claire Chennault, the initially called „American Volunteer Group” marked great victories in the aerial fights against the Japanese aviation.

For his military merits Claire Chennault was promoted by Chiang Kai-Shek first to the rank of colonel, and than to general.

For seven months, the „Flying Tigers” were victorious in the fights upon Burma, Southeastern China, Thailand, and French Indochina, destroying with certainty 299 Japanese planes, and probably other 153 in more than 50 aerial fights, without being defeated. They maintained free and functional Rangoon and the road to Burma, ensuring the unhampered transportation of the supplies in and out China. They have also protected the towns in the East of China against the attacks of the Japanese bombers.

PROBLEMA ORIGINII ALBANEZILOR: PUNCTE DE VEDERE (II)

dr. ALEXANDRU MADGEARU

Am văzut în prima parte a acestui studiu că problema teritoriului de formare a albanezilor încă nu este clarificată. Această stare de incertitudine face posibilă folosirea problemei etnogenezei albanezilor ca armă propagandistică și de către sârbi, și de către albanezi, în disputa pentru Kosovo. Drepturile sârbilor sau ale albanezilor asupra provinciei Kosovo au fost și continuă să fie argumentate și pe baza istoriei antice și medievale. Sârbii revendică valoarea indiscutabilă a moștenirii lor culturale de acolo¹, în timp ce albanezii afirmă că au locuit în Kosovo înainte de venirea slavilor în Peninsula Balcanică și, oricum, înainte de cucerirea provinciei de către Serbia în secolul al XIII-lea.

Unele lucrări de cea mai înaltă ținută științifică s-au publicat totuși într-un context semnificativ din punct de vedere politic, care evidențiază mesajul lor propagandistic. Cel mai bun exemplu este studiul lui Vladislav Popović citat în prima parte a articolului², care aduce argumente foarte serioase contra atribuirii culturii Komani-Kr ujë albanezilor. Or, el a apărut în 1988 într-o culegere de comunicări ținute în 1986 la o sesiune a Academiei Sârbe de Științe și Arte, al cărei scop mărturisit era contracararea propagandei albaneze și contestarea apartenenței provinciei Kosovo la spațiul de etnogenază albanez. Contextul în care a fost organizată această manifestare științifică este cel al debutului conflictului interetnic din Kosovo sub forma protestelor albanezilor din 1981. Evenimentele din 1981 au determinat declanșarea unei adevărate campanii, în care istoricii sârbi s-au străduit să conteste apartenența provinciei Kosovo la aria de etnogenază a albanezilor, negând originea illyră a dardanilor, sau, pe de altă parte, negând originea illyră a albanezilor. În introducerea volumului, vicepreședintele Academiei Sârbe, A. Isaković, afirma

că istoricii iugoslavi trebuie să readucă studiul etnogenezei albaneze într-un cadru științific corect, deoarece a fost deformat de lipsa de obiectivitate a istoricilor albanezi³. Reputatul arheolog sârb Milutin Garašanin, care a prezentat concluziile reuniunii științifice, considera că albanezii n-ar avea nici un drept istoric asupra provinciei Kosovo⁴. Garašanin a susținut în comunicarea sa că dardanii erau traci, deși anterior se pronunțase pentru teoria originii lor illyre. Problema originii albanezilor și a continuității lor în Kosovo a fost atinsă și la congresul Partidului Comunist din Serbia din iunie 1982, unde s-a ajuns să se afirme că teoria originii illyre a albanezilor este rasistă.

Opoziția față de teoria autohtoniei albaneze a condus și la exagerări incredibile. Un arheolog sârb a încercat să demonstreze că albanezii ar fi venit din Caucaz în secolul al VII-lea. (Izvoarele atestă acolo o populație denumită *Albanoi*, dar nimic nu dovedește o asemenea legătură.) Totodată, el a susținut că provincia Kosovo ar fi fost ocupată de sârbi înainte de secolul al VII-lea⁵.

Istoricii iugoslavi au desfășurat o campanie susținută de „convingere“ a publicului occidental în anii care au precedat izbucnirea conflictului din Kosovo. De exemplu, în 1990 apărea la Lausanne un volum intitulat *Le Kosovo-Metohija dans l'histoire serbe*, în care erau afirmate drepturile istorice ale Iugoslaviei asupra provinciei Kosovo, prin mai multe studii bine informate și convingătoare, care acoperă istoria regiunii din evul mediu timpuriu până în anii 1980, subliniind permanența sârbilor în Kosovo și inexistența drepturilor istorice ale albanezilor. În plină criză, istoricii iugoslavi au reușit să publice un impresionant catalog-album de descoperiri arheologice din Kosovo, datând din neolitic până în secolele XI-XII⁶. Dincolo de

valoarea lor științifică, cele două volume ale acestei lucrări au și o evidentă funcție propagandistică, căci ele își propun să demonstreze vechimea și strălucirea civilizației slave create în Kosovo.

Istoria medievală a Serbiei este prezentă și pe Inter net. Astfel, în timpul conflictului din Kosovo și după aceea s-au putut accesa *site*-uri iugoslave care reproduc textele unor monografii scrise de autori occidentali, favorabile punctului de vedere sârbesc (de exemplu: www.kosovo.com, www.decani.yunet.com, www.srpska-mreza.com/Kosovo). Aceste *site*-uri iugoslave sau create de emigrația sârbă oferă diverse informații despre istoria provinciei Kosovo, accentuând importanța glorioasei perioade medievale. Unele *site*-uri reproduc monografiile ale unor specialiști occidentali care împărtășesc punctul de vedere sârb. De exemplu, cartea lui Hugo Roth, *Kosovo Origins*, publicată de editura „Nikola Pasic”, Belgrad, 1996, este o descriere a problemelor istoriei acestei regiuni, de la originea albanezilor până în anii 1980.

De partea cealaltă, istoricii și lingviștii albanezi au căutat să ofere un sprijin explicit pentru politica de autonomie a provinciei Kosovo. În perioada comunistă, dar și ulterior, s-a încercat demonstrarea autohtoniei albanezilor în Kosovo (provincia romană Dardania), prin argumente de natură lingvistică și arheologică. Dogma originii illyre a albanezilor are în mod evident acest scop. Istoricul sârb Dušan Bataković a dezvăluit substratul preocupărilor specialiștilor albanezi de a demonstra continuitatea illyro-albaneză⁷.

În 1985 a fost publicat la Tirana volumul *The Albanians and their Territories* (și în versiune germană). Studiile sunt semnate mai ales de istorici și lingviști albanezi (S. Anamali, A. Buda, E. Çabej), dar există și un studiu al lui Alain Ducellier, „Have the Albanians Occupied Kosova?”. Prin autoritatea sa de reputat bizantinolog, istoricul francez Alain Ducellier a dat greutate punctelor de vedere exprimate de istoriografia albaneză. El este autorul unor foarte serioase studii asupra Albaniei în secolele XI-XIV, publicate începând din anii '60. În privința problemei Kosovo, A. Ducellier susține drepturile populației albaneze, pe baza autohtoniei și pe baza faptului că albanezii au ajuns din nou majoritari acolo în cursul dominației otomane⁸.

Emigrația albaneză din Europa Occidentală și SUA a trecut peste opoziția față de regimul comunist din Albania și s-a implicat și ea în propaganda pentru Kosovo, imediat după revoltele de la Prishtina din 1981. Astfel, comunitatea albaneză din New York a organizat în noiembrie 1982 un simpozion dedicat problemei albanezilor din Kosovo, ale cărui lucrări au fost publicate în 1984. Au participat specialiști albanezi din exil, dar și istorici francezi, germani, americani. Volumul se deschide cu un studiu al aceluiși Alain Ducellier, cunoscut bizantinolog și albanolog (și albanofil), în care se explică de ce albanezii nu au reușit să fondeze un stat puternic în evul mediu, dar subliniind și prezența albaneză în Kosovo⁹. Editorii avertizau în mod profetic că problema Kosovo „poate provoca serioase tulburări în Balcani, amenințând astfel stabilitatea europeană”¹⁰. Volumul analizează atât trecutul provinciei Kosovo, care ar legitima drepturile la autonomie ale albanezilor, cât și situația ei în cadrul federației iugoslave comuniste, din punct de vedere politic, demografic și economic. Dintre studii mai amintim: Anton Logoreci, *A Clash Between Two Nationalities in Kosova* (185-194), Peter Bartl, *Kosovo and Macedonia as Reflected in Ecclesiastical Reports* (23-40), Hartmut Albert, *Kosovo 1979, Albania 1980* (103-121).

Deși rezultat al unei manifestări științifice, volumul are și un vădit mesaj propagandistic, adresat unor eventuale grupuri de influență capabile de a sprijini ideea autonomiei sau secesiunii provinciei Kosovo. Tot în 1984 a fost publicată la New York și monografia unui autor albanez, S.S. Juka, în care este explicată marelui public evoluția raporturilor sârbo-albaneze în Kosovo, pornind de la ideea autohtoniei albanezilor. Cartea a fost ulterior reprodușă pe Internet¹¹.

Propaganda albaneză a devenit și mai virulentă după 1990, ea beneficiind de o deschidere mai mare către publicul internațional după căderea regimului comunist. Semnalăm mai întâi culegerea de studii, documente și articole de presă intitulată „Adevărul despre Kosovo”. Această carte a fost editată de către Institutul de Istorie al Academiei de Științe a Albaniei, în 1989, în limba albaneză, iar apoi și în engleză la începutul anului 1993. Ea se dorea o replică la un volum publicat la Belgrad în 1989,

despre *Kosovo – trecut și prezent* (versiunea originală a volumului publicat la Lausanne în 1990). Printre cei care au colaborat cu studii științifice se numără autori de prestigiu, precum Skënder Anamali, Eqrem Çabej, Alain Ducellier. În partea finală a volumului sunt publicate diferite texte din anii '80, care exprimă luări de poziție în sprijinul autonomiei provinciei Kosovo (inclusiv un interviu luat lui Ibrahim Rugova).

Acest amestec de știință și politică este dăunător și nu folosește nimănui. Dincolo de această observație, trebuie să remarcăm că studiile istorice și lingvistice cuprinse în volumul publicat la Tirana în 1989 și tradus în engleză în 1993 aduc contribuții reale la elucidarea istoriei medievale a provinciei Kosovo. Ele însele nu sunt texte propagandistice, ci lucrări științifice utilizabile în scop propagandistic.

O revistă academică, „The International Journal of Albanian Studies”, a fost fondată în 1997 de către un grup de istorici albanezi conduși de Shinasi A. Rama de la Columbia University, New York. Revista a publicat în special studii de istorie modernă și contemporană, dar și lucrări despre istoria medievală, precum cea a lui Selami Pulaha, *On the Autochthony of Albanians in Kosova and the Postulated Massive Serb Migration at the End of the XVIIth Century*, (number 2, 1998, 1), care susține continuitatea albanezilor în Kosovo din antichitate până la începutul epocii moderne.

Nici albanezii nu neglijează imensele posibilități de propagandă ale Internetului. În această privință, poate fi consultat cu folos *site*-ul www.albanian.com, unde se prezintă și informații despre istoria albanezilor din Kosovo, Macedonia și Muntenegru. Este semnificativ că studiul lui A. Ducellier despre Kosovo este reprodus și aici în formă electronică. Exemplele ar putea continua. Este clar, în orice caz, că istoricii și lingviștii din ambele tabere (sârbă și albaneză) s-au străduit să fundamenteze acțiunile politice prin argumente legate de etnogeneza și de istoria medievală a regiunii Kosovo.

Este indiscutabil faptul că sârbii nu sunt autohtoni în Kosovo, fiindcă, în general, slavii nu sunt autohtoni în nici o regiune din Peninsula Balcanică. În cazul particular al provinciei Kosovo, aceasta a intrat în componența Serbiei relativ târziu, în secolul al XIII-lea, când, este drept, a devenit centrul politic și spiritual al statului sârb, până la

sfârșitul secolului al XIV-lea. Serbia a cucerit Kosovo în cadrul politicii sale expansioniste, dar provincia Kosovo a căpătat o poziție simbolică în mitologia națională sârbă și iugoslavă, fiindcă acolo a stăpânit țarul Ștefan Dușan, acolo au fost ridicate cele mai importante monumente religioase sârbești și fiindcă tot acolo s-a desfășurat eroica bătălie anti-otomană din 1389. În conștiința politică sârbă, Kosovo și Macedonia sunt denumite *Stara Srbija* („Vechea Serbie”), un nume care este folosit fără temeii chiar și în unele lucrări științifice iugoslave¹². Kosovo este considerată un fel de țară sfântă a sârbilor datorită numeroaselor monumente de acolo și datorită importanței simbolice acordate bătăliei din 1389. După cum se observa într-o analiză recentă a evoluției identității etnice sârbe, „în momentul în care Kosovo a încetat să mai fie cu adevărat patria poporului sârb (atunci când au venit turcii), a devenit patria lor mitică”¹³. S-a remarcat însă că bătălia din 1389 „care a hrănit mitul sârb al victimizării nu a fost bătălia sârbilor pentru „salvarea creștinătății”, cum se zice mereu. Bătălia de la Kosovo a fost purtată în 1389 de către o coaliție regională în care albanezii participau în număr mare. Unul dintre triumvirii care a condus armata de coaliție, împreună cu prințul sârb Lazăr Hrebeljanovic și regele Tvrtko al Bosniei, era principele albanez Gjergji II Balsha, iar Theodor II Muzaka, prințul de Berat din Albania de sud, a pierdut peste 4 000 de oameni pe câmpul de luptă”¹⁴. Prin urmare, Kosovo a fost apărat în comun de sârbi și albanezi.

Pe de altă parte este adevărat că albanezii s-au înmulțit în Kosovo în timpul dominației otomane. Ei au ajuns în final majoritari fiindcă au fost beneficiarii regimului otoman – adică ai celui stat care a preluat de la Serbia hegemonia în Balcani. Mai putem observa că, în toată această dispută, nimeni nu pomenește nimic despre aromâni, deși primele documente oficiale sârbești atestă existența anterioară a lor în Kosovo. Se vede astfel că, dacă pornim de la istoria medievală, este greu de hotărât cine are mai multe drepturi asupra provinciei Kosovo.

Aceasta este realitatea istorică. Realitatea poate fi însă manipulată în cele mai diferite moduri, în funcție de interesele fiecărei părți, tocmai fiindcă se pot găsi argumente potrivite pentru fiecare concluzie care se cere a fi demonstrată.

¹ În special mănăstirile și bisericile de la Peć (1250), Gračanica (1321) și Dečani (1327).

² V. Popović, *L'Albanie pendant la Basse Antiquité*, în *Les Illyriens et les Albanais* (Academie Serbe des Sciences et des Arts. Colloques scientifiques, vol. 39, Classe des Sciences Historiques, vol. 10), Belgrad, 1988, p. 251-283.

³ A. Isaković, în *Les Illyriens et les Albanais* (Academie Serbe des Sciences et des Arts. Colloques scientifiques, vol. 39, Classe des Sciences Historiques, vol. 10), Belgrad, 1988, p. 7-8.

⁴ M. Garašanin, în *Les Illyriens et les Albanais...*, p. 369-375.

⁵ Dj. Janković, *Scientific Discussion on Noel Malcolm's book "Kosovo. A Short History"* (Macmillan, London 1998, 492), October 8th, 1999, Institute of History of the Serbian Academy of Sciences and Arts (<http://www.rastko.org.yu/kosovo/istorija/malkolm/djankovic-facts.html>).

⁶ *The Archaeological Treasures of Kosovo and Metohija from Neolithic to the Early Middle Ages*, Belgrad, 1998.

⁷ D. Bataković, *Cronica de la Kosovo*, București, 1999, p. 4-5.

⁸ A. Ducek, *Have the Albanians occupied Kosova*?, în *The Truth on Kosova*, Tirana, 1993, p. 63-68.

⁹ Idem, *Genesis and Failure of the Albanian State in the Fourteenth and Fifteenth Century*, în *Studies on Kosova*, ed. by A. Pipa, S. Repishti, Boulder, New York, 1984, p. 3-22.

¹⁰ *Ibidem*, p. V.

¹¹ S. S. Juka, *The Albanians in Yugoslavia in light of historical documents*, New York, 1984 (www.alb-net.com/juka2.htm).

¹² H. Islami, *Anthropogeographic research in Kosova. An aperçu on the work "Kosovo" by Academician Atanasije Urosevic*, în *The Albanians and their Territories*, Tirana, 1985, p. 477-484.

¹³ D. Gavrilović, *Elements of Ethnic Identification of the Serbs*, "Facta Universitatis. Series; Philosophy, Sociology and Psychology", Niš, 10, 2003, 2, p. 725-727.

¹⁴ A. Doja, *Formation nationale et nationalisme dans l'aire de peuplement albanais*, "Balkanologie", Paris, 3, 1999, 2, p. 37.

THE PROBLEM OF THE ALBANIAN ETHNIC ORIGIN SOME VIEWPOINTS

Before and during the Kosovo crisis former Yugoslavian historians fulfilled an intensive propagandistic campaign in order to convince the Western public about their historical rights in Kosovo. The same was done by the Albanians. They tried to give full support to the autonomist policy in Kosovo, before and after 1990, based on the dogma of the Illyrian origin of the Albanian people. They are also emphasizing the presence of the Albanians in the medieval Kosovo.

It is obvious that the Serbs are not autochthonous in Kosovo, because all the Slavs are not a genuine Balkan population. Serbia conquered Kosovo during its imperial policy in the 13th century. On the other hand, it is true that the Albanians reached the majoritary place in Kosovo during the Ottoman domination, because they benefited from that regime. They could be even the inheritors of the ancient population of Kosovo (Dardania).

The medieval history does not allow us to decide who has now more rights in Kosovo. But the reality can be manipulated according to the interests of each part involved, because each part can find useful and valid arguments for its point of view, Serbian or Albanian.

HALEBARDĂ VOIEVODALĂ DE CEREMONIAL

Pe fondul unei mai vechi alunecări de teren, ce a avut loc pe Platoul lui Vodă din localitatea Petru Vodă, județul Neamț, au fost descoperite o serie de piese arheologice de epocă medievală (câteva monede moldovenești din secolul al XVI-lea, piese de harnașament, fragmente metalice și ceramică). Dintre acestea se remarcă o halebardă de ceremonial.

Halebarda din imaginea alăturată, având o greutate de 1,2 kg, se află într-o stare excelentă de conservare. Lama acesteia, cu o

lungime a tăișului de 21 cm, este traforată și conține patru medalioane ovale (două unifață, respectiv, două postfață), reprezentând efigia unui voievod. Medalionul cel mai bine conservat evidențiază chipul unui voievod încoronat, iar în jurul medalionului se află excizată în limba slavonă o inscripție parțial ștersă. Se distinge, relativ bine, un grup de litere: ΩΤ(ΕΙ?), părinte... putându-se face o analogie între aceasta și legenda emisiunii monetare de aceea a lui Ioan Vodă cel Cumplit (1572-1574), și anume: ΩΤΕΙϞ ΜΟΛΔΑΒΙΙΙ (părintele Moldovei), diferența constatându-se între coroana voievodală reprezentată pe halebardă, respectiv cuca voievodală înfățișată pe monedă.

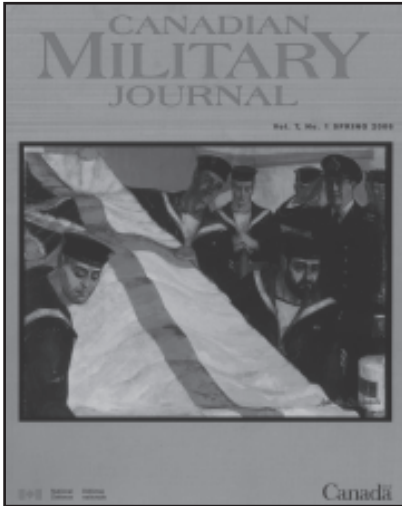
Este pentru prima dată când, pe o armă albă, apare chipul unui domn din panteonul voievodal al Țărilor Române.

dr. IONIȚĂ DUMITRU-BISTRIȚA

TRANSFORMAREA FORȚELOR ARMATE CANADIENE*

locotenent-colonel LAURENȚIU-CRISTIAN DUMITRU

Declarația privind Politica de Apărare a Canadei, dată publicității în luna aprilie 2005, definește noile misiuni, responsabilitățile, provocările apărute și scopurile politice urmărite în spațiul de desfășurare a acțiunilor militare în secolul XXI. În acest sens, șeful Statului Major al Forțelor Armate Canadiene, generalul Rick Hillier a fundamentat o nouă și cuprinzătoare abordare privind procesul de transformare a Forțelor Armate Canadiene, astfel încât acestea să poată răspunde amenințărilor asimetrice apărute în mediul de securitate internațional după 11 septembrie 2001. Această abordare incumbă, în mod esențial, schimbarea modului de structurare, echipare, instruire și educare a Forțelor Armate Canadiene. În centrul acestei concepții se află o nouă viziune de securitate asupra Canadei, asimilată ca teatru de operații similar oricărui alt teatru, organizat și condus de un comandant al forțelor întrunite, complementar unor angajamente pe linie de comandă derivând din evoluții istorice precedente. Din

perspectivă internațională, nivelul noilor comandamente operaționale a fost stabilit în funcție de contribuția canadiană la operațiunile multinaționale. Inițiativa are ca scop crearea unei forțe expediționare întrunite omogene, capabile să furnizeze Canadei vizibilitate sporită în cadrul operațiunilor multinaționale.

Luând în considerare noul context strategic internațional, șeful Statului Major al Forțelor Armate Canadiene a elaborat șase principii fundamentale, cu aplicabilitate în procesul de transformare, ce ghidează înnoirea și remodelarea culturii organizaționale a instituției militare canadiene. Sumarizate, cele șase principii vizează: 1. *Identitatea Forțelor Armate Canadiene* 2. *Obligativitatea comenzii unice* 3. *Competențele și responsabilitățile* 4. *Obiectivul operațional*. 5. *Comanda misiunii* 6. *Integrarea efortului personalului militar activ și al rezerviștilor*.

Profesionalismul militar este definit în termenii a patru atribute: responsabilitate, competență, identitate și valori comune/cultura organizațională (*professional ideology*). Profesia militară în Canada operează numai în acord cu politica guvernamentală în domeniul securității și apărării și răspunde imperativului controlului civil asupra forțelor armate, cadrul jurisdicțional general fiind circumscris acestor doi factori. Atributul responsabilității vizează comanda socială asupra Forțelor Armate Canadiene. La rândul lor, militarii sunt responsabili față de guvern și cetățeni pentru apărarea Canadei și a intereselor sale naționale.

* Commander Robert S. Edwards, Lieutenant-Colonel (r) L. William Bentley, Dr. Robert W. Walker, *Professionalism and Leadership. Requisite Proficiencies for the Canadian Forces Transformation*; Dr. Peter Foot, *Military Education and the Transformation of the Canadian Forces*, în „Canadian Military Journal”, Spring/ „Revue Militaire Canadienne”, Printemps no.1, 2006.

▪ **Cadeți pe terenul de instrucție**
(pictură de Monica Müller)

Recent creată doctrină a profesionalismului și conducerii, cuprinsă în trei manuale intitulate *Duty with Honour. The Profession of Arms in Canada, Leadership in the Canadian Forces. Doctrine și Leadership in the Canadian Forces. Conceptual Foundation*, asigură un suport deplin noii agende privind transformarea și integrează conceptele de bază ce determină profesionalismul militar și conducerea în cadrul Forțelor Canadiene. Acest aspect este extrem de bine sintetizat în expresia „serviciu cu onoare” (*duty with honour*). Doctrina în cauză stabilește faptul că exercitarea conducerii eficiente a Forțelor Armate Canadiene se realizează prin îndrumarea, motivarea și împuternicirea eșaloanelor de la diferite niveluri pentru îndeplinirea misiunilor la un înalt grad de profesionalism, concomitent cu dezvoltarea și optimizarea capacităților care concură la succesul misiunilor, valorizând efortul colectiv și motivarea.

Strategia de Transformare a Armatei României se fundamentează în baza prevederilor Strategiei de Securitate Națională, a Strategiei militare a României și a Cartei Albe și stipulează, ca *scop fundamental al transformării* armatei, realizarea noilor capacități prin care România va răspunde provocărilor actuale și viitoare din mediul de securitate. Acestea vor asigura îndeplinirea cerințelor specifice prevăzute în Constituție, a angajamentelor asumate de România față de NATO, Uniunea Europeană, precum și în cadrul inițiativelor regionale și coalițiilor. Procesul de transformare a Armatei României are ca *obiectiv general* realizarea unei structuri moderne, complet profesionalizate, cu un grad sporit de mobilitate, eficiență, flexibilă, dislocabilă, susținabilă, având capacitatea de a acționa într-unit și a fi angajată într-un larg spectru de misiuni.

Materializarea obiectivului general al procesului de transformare a Armatei României este susținută de proiectele de viitor, care cuprind, pe lângă asumarea și îndeplinirea obligațiilor față de NATO și participarea la misiunile conduse de către Uniunea Europeană și alte direcții de acțiune. Acestea vizează remodelarea structurii de comandă și control, modernizarea managementului resurselor umane, inclusiv implementarea serviciului militar bazat pe voluntariat, introducerea unui nou sistem de promovare a profesiei militare, recrutare și selecție a personalului militar, remodelarea învățământului militar etc.

La nivelul Armatei României, obiectivul general al transformării în domeniul resurselor umane urmărește proiectarea și implementarea unui management eficient al carierei individuale a tuturor categoriilor de personal, conexarea sistemului de formare și perfecționare a cadrelor militare la cerințele sistemului educațional național și punerea lui în concordanță cu evoluțiile în acest domeniu din armatele statelor membre NATO și ale Uniunii Europene.

Strategia de Transformare a Armatei României impune ca selecționarea, pregătirea și numirea cadrelor militare în comandamentele NATO și ale Uniunii Europene, în cele multinaționale, precum și a personalului participant la misiuni internaționale să se facă riguros la standardele impuse de fiecare post, funcție și misiune, iar experiența acestora să fie valorificată ulterior prin numirea lor în funcții importante din structura Armatei României.

Filosofia Forțelor Armate Canadiene se bazează pe principiile profesionalismului militar, sporirii competențelor de decizie ale diferitelor eșaloane și conducerii exercitate în acord cu valorile unanim acceptate și asumate. Manualele ce sintetizează această doctrină fac referire la eficiența Forțelor Armate Canadiene, definită în termenii a patru cerințe: *succesul misiunii, integrarea și omogenizarea internă, adaptabilitatea în mediul extern, bunăstarea și angajamentul membrilor organizației*.

Actul de conducere în cadrul Forțelor Armate Canadiene vine în întâmpinarea cerințelor acțiunilor militare din teatrele de operații moderne, cu trăsături specifice, desfășurate, de obicei, de subunități de valoare tactică, într-un ritm susținut și alert. Aceste circumstanțe solicită cel mai adesea ca liderii/comandanții de la eșaloane diferite să gândească și să acționeze independent. În acest sens, o serie din atributele conducerii/leadershipului trebuie repartizate judicios diferitelor eșaloane, pentru realizarea cooperării sau a conducerii forțelor. Delegarea comenzii conduce în mod necesar la creșterea responsabilității celor ce exercită actul de comandă și încurajează utilizarea dinamică a inițiativei, la toate nivelurile și eșaloanele, în teatrele de operații.

Valorile democrației și cele militare fundamentale (devotamentul, loialitatea, integritatea morală, curajul) formează setul de valori ce jalonează evoluția Forțelor Armate Canadiene, de la o organizație bazată *pe reguli* spre o instituție bazată *pe valori*.

Procesul de transformare este axat pe factorul uman, posesor al unei solide culturi organizaționale și al unor capacități esențiale de conducere, dobândite prin cele mai eficiente strategii de instruire-învățare, în măsură să facă față cu succes provocărilor cu care se vor confrunta Forțele Armate Canadiene în viitor.

Procesul de transformare a conducerii Armatei României urmărește reducerea structurilor centrale, eliminarea paralelismelor, delimitarea clară a competențelor și responsabilităților și reducerea semnificativă a timpului alocat ciclului decizional în favoarea timpului alocat execuției. Un rol esențial pentru succesul eficientizării conducerii îl are realizarea și implementarea unui set de proceduri standard, similare celor NATO, și utilizarea rețelelor informatice în procesul de luare a deciziei. Sistemul de conducere va fi adaptat la specificul mediului de securitate internațional, în concordanță cu prevederile Strategiei de Securitate Națională a României și cu transformarea Structurii de Comandă și Control a Alianței Nord-Atlantice.

În studiul său, profesorul Peter Foot, directorul științific al Colegiului Forțelor Armate Canadiene, propune un mod de analiză și evaluare a procesului de formare a liderilor. Trecând în revistă diferite puncte de vedere, autorul se dovedește a fi suporterul unui nou tip de lider, în măsură să răspundă cerințelor procesului de transformare al Forțelor Armate Canadiene. În acest sens, Colegiul de Apărare al Canadei apreciază că, astăzi, nimeni nu are interes în a pregăti ofițeri orientați profesional, foarte devotați virtuților militare, dar fără o adecvată pregătire operațională și strategică. Fiecare tânăr ofițer trebuie să aibă formate abilitățile necesare pentru a acționa într-un mediu în continuă schimbare, în unități și misiuni multinaționale și să poată acționa cu succes în zone sensibile din punct de vedere politic, etnic, religios și social. În asemenea condiții, curajul, valorile tradiționale, disciplina și cunoașterea procedurilor sunt extrem de relevante, însă numai un mod de a raționa matur îi poate ajuta să nu comită greșeli cu urmări dezastruoase.

■ **Imaginea intrării calului troian în oraș ilustrează studiul lui Peter Foot (pictură de Giovanni Domenico Tieopolo)**

Pentru a sintetiza mai concret tipurile de instruire și educație ce se regăsesc în procesul de învățământ, sunt prezentate două „modele” ce se bazează pe valori diferite. Astfel, „modelul” Sparta se întemeiază pe austeritate, glorie personală, disciplină și spirit de sacrificiu, știință și tehnologie, patriotism, onoare și eroism personal. În opoziție, „modelul” Atena promovează învățarea și cultura, gândirea critică și creativă, filosofia și istoria, cunoașterea și acțiunea multiculturală și atitudinea post-eroică.

Colegiile de război și stat major aplică în proporții diferite ambele modele. Aplicarea unei proporții adecvate între cele două „modele” de educație profesională în domeniul militar reprezintă o responsabilitate de prim ordin în Canada, transcendând aspectele specifice ale profesiei militare. Pe măsura evoluției în carieră, ofițerii progresează de la valorile predominant „spartane” către cele „ateniene”. Analizând sintetic cele două „modele”, se apreciază că primul asigură exersarea a ceea ce este cunoscut, semnificând antrenamentul, pe când secundul furnizează instrumentele necesare abordării necunoscutului, reprezentând educația.

Făcând referire la incertitudinile ce guvernează mediul de securitate internațional, fostul comandant al forțelor operaționale britanice în timpul războiului din Irak (2003), mareșalul aerului Sir Brian Burridge opinează că o soluție adecvată pregătirii militare de elită trebuie să se opună clișeului, conform căruia generalii se pregătesc pentru a acționa mai degrabă în condițiile unui conflict din trecut, decât ale unui conflict viitor. Adaptând o sintagmă plastică din domeniul muzicii, acesta este de părere că militarii din ziua de azi trebuie să se adapteze și individualizeze cerințelor unui *jazzman* și nu să continue a evolua în cadrul partiturii unei orchestre clasice. Cu alte cuvinte, adaptabilitatea sistemului militar la condițiile, în continuă schimbare, ale mediului de securitate internațional se constituie într-o necesitate de prim ordin pentru elaborarea și aplicarea unei strategii militare eficiente.

În termeni militari, o abordare bazată pe aspecte circumstanțiale oferă cel mai adesea soluțiile cele mai potrivite în situația în care metodele obișnuite sunt aplicate fără discernământ. Un exemplu concludent, relativ recent, când un comandant de tip „clasic” a fost salvat de la dezastru de un comandant de tip „jazzman”, îl constituie momentul petrecut în timpul campaniei din Kosovo (1999), când generalul britanic Sir Michael Jackson a refuzat executarea ordinului dat de către SACEUR, respectiv de generalul Wesley Clark, de a ataca contingentul rusesc sosit pe aeroportul din Prishtina. În memoriile sale, generalul Clark subliniază răspunsul primit din partea generalului britanic: „Sir, nu voi declanșa al treilea război mondial din cauza dumneavoastră...”. Generalul american s-a găsit într-o poziție de totală izolare față de liderșipul politic și militar al Statelor Unite, fiind nevoit să renunțe la îndeplinirea unui asemenea ordin. Deși aspectul în sine nu a făcut obiectul unei dezbateri publice, s-a ajuns la concluzia că Wesley Clark nu a fost îndeajuns de bine pregătit pentru a exercita comanda unei forțe operative multinaționale și s-a situat în afara limitelor politice asumate de propriul leadership. Deloc surprinzător, fostul comandant al *US Army War College*, generalul Robert H. Scales, argumenta faptul că războiul este un joc al celor care gândesc și numai aceia care alocă timp studiului acestuia o să-l poată purta cu competență.

În cazul statelor mici și mijlocii, ale căror forțe armate își bazează resursele umane pe principiul voluntariatului și nu pe cel al conșcripției, și ale căror trupe sunt desfășurate în operații multinaționale, în zone sensibile din punct de vedere politic, social, etnic, economic sau religios, a pune accent numai pe experiența dobândită de ofițeri în teatrele de operații, în detrimentul procesului de educație profesională multidisciplinară, este cel puțin contraproductiv pe termen mediu și lung.

Pentru statele membre NATO, o vizibilitate deosebită este conferită de angajarea activă în menținerea păcii și stabilității internaționale, inclusiv prin intermediul unor capacități și capacități militare adecvate, constant și susținut implicate în operațiile multinaționale, subsumate acestui scop. Totodată, derularea procesului de remodelare și de transformare a forțelor lor armate asigură adaptarea acestora pentru combaterea în mod eficient a riscurilor și amenințărilor prezente într-un mediu de securitate internațional în continuă schimbare. Atât Forțele Canadiene, cât și Armata României sunt pe deplin angajate în acest proces, cu implicații și evoluții de durată.

Opiunile strategice ale Canadei prefigurează și determină tipul de instruire și educație profesională pe care îl va aplica și dezvolta, în procesul de transformare, Colegiul Forțelor Canadiene. Este din ce în ce mai evident că, astăzi, în teatrul de operații, se manifestă o tendință de condensare/apropiere a nivelurilor

strategic și tactic (așa-numitul *strategic corporal*), aspect ce își găsește reflectare și în cazul pregătirii ofițerilor aflați în etapa carierei medii și a celor care încadrează posturi cu relevanță la nivel național sau internațional/multinațional. Adesea, structuri ierarhice inferioare desemnează ofițeri aflați în cursul etapei carierei medii, cu grad de locotenent-colonel și similar, pentru a desfășura o activitate în posturi și funcțiuni de reprezentare națională în poziții importante la nivelul Alianței sau în cadrul operațiilor multinaționale. Din această cauză, este foarte puțin probabil ca Forțele Canadiene să devină un organism „împovărat” de ceea ce este denumit generic *tactical generals*. În aceste condiții, ofițerilor aflați în etapa carierei medii este necesar a li se inocula, pe lângă abilitățile necesare acumulării de informație, și modul de a învăța cum să învețe; demersul trebuie să conducă la obișnuința de a învăța. Pentru a putea acționa cu succes în condițiile complexe ale războiului neconvențional modern, condițiile mai-sus enunțate tind să devină regulă.

În acord cu prevederile Strategiei de Transformare a Armatei României, forțele ce vor fi angajate în conflictele viitoare vor trebui să răspundă unor cerințe de natură organizatorică, ce vizează realizarea unei structuri întrunite și modulare, și unor cerințe de ordin funcțional, privind elementele de conducere cu competențe sporite. În anul 2015, în funcție de resursele alocate, Armata României va avea un efectiv de 80 000 de oameni. Repartiția acestora va urmări realizarea unui echilibru între structurile de conducere și forțe, astfel încât să se asigure îndeplinirea în condiții optime a misiunilor. Structurile de conducere vor reprezenta până la 4,5% din totalul personalului armatei, iar forțele 95,5%. Derularea procesului de transformare urmărește crearea de capacități militare caracterizate prin flexibilitate, viteză crescută de reacție și interoperabilitate, oferind factorilor de decizie oportunități sporite pentru îndeplinirea obiectivelor.

Transformarea Armatei României reprezintă răspunsul adecvat și eficient față de evoluția mediului de securitate internațional, transformarea NATO și angajamentele pe care România și le-a asumat. Pentru a fi eficient, procesul de transformare trebuie să fie însoțit de schimbarea mentalității și îmbunătățirea capacității de adaptare la noile provocări a profesioniștilor armatei.

În etapa actuală, atât Forțele Armate Canadiene cât și Armata României sunt angajate în procese de transformare, derulate în concordanță cu standardele NATO. Pregătirea și instruirea personalului militar profesionist, costurile asumate în vederea susținerii forțelor în teatrele de operații și diferențele semnificative între nivelul tehnologic al echipamentelor militare din dotarea statelor avansate ale Alianței și echipamentele din dotarea Armatei României constituie aspecte ce trebuie avute în vedere la stabilirea priorităților pe parcursul procesului de transformare.

TRANSFORMATION OF THE CANADIAN FORCES

The Declaration regarding Canadian Defense Policy, which was published in April 2005, defines the new missions, responsibilities, challenges that have occurred, as well as the political objectives within the military operations environment in the 21st century. Therefore, General Rick Hillier, the Chief of General Staff of the Canadian Forces, has issued a new and comprehensive approach regarding the process of the Canadian Forces transformation, in order for them to be able to respond to the asymmetrical threats that have emerged in the international security environment after September 11, 2001. This approach essentially refers to changing the patterns of how to organize, equip, train and teach the Canadian Forces. At the core of this conception there is a new vision for the Canadian security, which is seen as a theatre of operations similar to any other theatre that is managed by a combined joint task forces commander, alongside some command settings, which have been derived from previous historical evolutions.

FORȚELE DE OPERAȚIUNI SPECIALE O VIZIUNE NORD-AMERICANĂ

căpitan DARIE MIRCEA DAȘU

Realitatea conflictelor contemporane de generația a patra a demonstrat utilitatea implicării Forțelor de Operațiuni Speciale, cel puțin în anumite faze ale confruntării. Chiar și cazul celui mai recent conflict din arena internațională, dintre statul Israel și o entitate non-statală – organizația Hezbollah – operațiunile terestre desfășurate de armata israeliană pe teritoriul libanez, până la lansarea campaniei de îndepărtare a sistemelor de lansare a rachetelor, au fost reprezentate de incursiuni ale Forțelor Speciale, pentru identificarea țintelor în vederea bombardării cu artileria și aviația și pentru neutralizarea unor obiective punctuale de importanță operativă¹.

Un număr recent al „Canadian Military Journal” inserează un articol intitulat *A Look Behind the Black Curtains: Understanding the Core Missions of Special Operations Forces* (*O privire în spatele cortinelor negre: înțelegerea misiunilor principale ale Forțelor de Operațiuni Speciale*), semnat de maiorul Tony Balasevicius, membru al Departamentului de Științe Militare Aplicate al Colegiului Militar Regal Canadian².

Încă din primul paragraf, autorul își motivează alegerea subiectului prin emergența utilizării acestui tip de forțe în urma evenimentelor din 11 Septembrie, aducând în atenție rolul excepțional jucat de cei 300 de militari ai Forțelor Speciale care au reușit să coaguleze și să coordoneze luptătorii anti-talibani din Alianța Nordului, aceștia reușind ca după numai 49 de zile de la începerea acțiunilor de luptă să cucerească orașul Kandahar. În opinia specialistului canadian, ceea ce a propulsat acest tip de forțe în ultimii ani este economia forțelor implicate în abordarea amenințărilor asimetrice, precum și extraordinara lor capacitate de adaptare la contexte tactice noi și complexe. De asemenea, ceea ce îi diferențiază în mod esențial pe luptătorii din Forțele de Operațiuni Speciale este inițiativa individuală excepțională, care le pune în valoare competențele de luptători în condițiile unor amenințări și contexte combative în continuă schimbare. Flexibilitatea acestui tip de forțe nu este însă generată numai de calitatea individuală a membrilor săi, ci și de concepția de angajare, structura și programele de instrucție adaptate la misiunile primordiale într-o măsură care depășește standardele forțelor convenționale.

În esență, studiul face referire la misiunile primordiale ale Forțelor de Operațiuni Speciale, prezentând emergența acestora în contextul celui de-al Doilea Război Mondial, precum și evoluția lor ulterioară conflagrației mondiale. Întrucât misiunile inițiale erau extrem de specializate, acestea au influențat într-o măsură extremă structura, pregătirea și echipamentul. Așadar, pentru înțelegerea specificului acestui tip de forțe este utilă abordarea misiunilor primordiale ale lor. În acest sens, pentru o abordare sistematică și coerentă, autorul apelează la doctrina americană a Forțelor de Operațiuni Speciale întrunite, probabil cel mai bine sistematizat și comprehensiv document de acest tip. Aici sunt descrise operațiunile

acestor trupe ca desfășurându-se în medii ostile, fără acces liber și cu implicații politice, pentru îndeplinirea unor obiective militare, diplomatice, informaționale și/sau economice, utilizând capacități militare care nu sunt circumscrise forțelor convenționale. Acestea implică operațiuni sub acoperire, clandestine sau cu vizibilitate redusă. Astfel, ceea ce diferențiază Forțele de Operațiuni Speciale de cele convenționale este gradul de risc fizic și politic, tehnicile operaționale, modul de angajare, independența față de sprijinul acordat de forțele proprii și dependența de informații precise și oportune, precum și de resursele locale.

Elementul care rupe monotonia articolului este critica exprimată de autor referitoare la extinderea nefericită a misiunilor stabilite forțelor în discuție în afara circumstanțelor operaționale, în cadrul cărora Forțele de Operațiuni Speciale se pot exprima în plenitudinea abilităților/capacităților și în care „avantajele concurențiale” pot fi aplicate în practica conflictelor cu maxim de rezultate. În susținerea acestui punct de vedere, cercetătorul canadian îl citează pe Thomas K. Adams, autor al *US Special Operations Forces in Action: The Challenge of Unconventional Warfare (Forțele de Operațiuni Speciale americane în acțiune: provocările confruntărilor armate neconvenționale)* care, la rândul său, evaluează lista de misiuni primare și colaterale ca fiind „un ghiveci de misiuni convenționale, neconvenționale sau pur și simplu ciudate, unele dintre ele reprezentând subdiviziuni ale altora”. Critica dezvoltată de sus-numitul autor se bazează pe disponibilitatea comenzii comunității Forțelor de Operațiuni Speciale de a accepta orice tip de nouă misiune, în baza convingerii conform căreia pregătirea și adaptabilitatea excepționale ale personalului pot garanta succesul militar al oricărei operațiuni. În fapt, fundamentul pe care aceste forțe își construiesc noile capacități este reprezentat de trei misiuni-cheie: *Acțiunea Directă (DA)*, *Supravegherea/Recunoașterile Speciale (SR)* și *Lupta Neconvențională (UW)*.

În continuarea demersului său, Tony Balaseviciu prezintă o geneză a celor trei misiuni primordiale, menită a motiva necesitatea nașterii acestor forțe în contextul evoluției circumstanțelor conflictului de generația a treia, în forma sa semnificativă – cel de-al Doilea Război Mondial.

Prima misiune – *Acțiunea Directă* – poartă amprenta vestitelor Comandouri britanice, concepute ca „trupe mobile cu capacitate ridicată de lovire, care pot executa raiduri și pot desfășura acțiuni în spatele liniilor inamice”, menite să acționeze asupra garnizoanelor germane situate pe coasta ocupată a Europei. În dezvoltarea acestor structuri, un moment important a fost marcat de standardizarea instrucției în anul 1942, în cadrul Centrului de Instrucție pentru Commando de la Achnacarry Castle, în Scoția. Astfel, un segment important din elementele de pregătire, definitorii pentru Forțele de Operațiuni Speciale (unele dintre ele regăsindu-se și astăzi în programele de pregătire), devenea un standard comun pentru ofițeri și trupă, în cadrul unui context relațional inovator, al cooperării intensificate în dauna clivajelor clasice ale corpurilor de cadre. Experiența britanică a devenit astfel modelul pe care o parte a Aliaților și-au construit propriile forțe (este dat exemplul First Special Service Force – brigadă americano-canadiană, unitate pregătită îndelung, dar care nu și-a găsit aplicabilitatea pe front ca urmare a modificării contextului tactic începând cu anul 1942 și a diminuării capacităților de transport specializate pentru acest tip de operațiuni).

Restrângerea necesității desfășurării de acțiuni de neutralizare pe scară largă în adâncimea teritoriului inamic a fost însă compensată de emergența misiunilor de recunoașteri și de *Acțiune Directă* executate cu subunități de mici dimensiuni, SAS (*Special Air Service*) aducând un suflu nou prin utilizarea unor patrulare redimensionate pe spații extinse, în conformitate cu viziunea locotenent-colonelului britanic Sir David Stirling³. Astfel, combinarea diferitelor tehnici de pătrundere, dublate de elementul surpriză permitea generarea unor pierderi semnificative inamicului și retragerea cu riscuri reduse, fără necesitatea angajării contactului cu un adversar superior numeric și dotat superior⁴. Deprinderile excepționale dezvoltate în cadrul *Commando*-urilor erau astfel completate cu elemente de parașutism, orientare în teren, supraviețuire, minare și tehnici de infiltrare, elemente definitorii ale viitoarelor trupe de cercetare în dispozitivul inamicului și de cercetare-diversiune. Efectele operaționale impresionante realizate cu investiții limitate în resurse umane și materiale, pe baza principiului „calitatea înaintea cantității”, au marcat astfel recunoașterea fără echivoc a nașterii unui nou tip de forțe în economia conflictului armat.

Valențele operaționale ale misiunilor de *Supraveghere/Recunoașteri Speciale* au fost demonstrate de *Long Range Desert Group (LRDG)*, acesta utilizând experiența britanică a campaniei din Africa de Nord. Ideea supravegherii acțiunilor și manevrelor din adâncimea dispozitivului inamic aparține locotenentului Fox Davies, care, în 1936, propunea înființarea unor structuri militare de tip „gherilă”. Preluat ulterior de maiorul Ralph Alger Bagnold, un veteran al orientării și supraviețuirii în deșert,

conceptul avea să se materializeze în anul 1940 prin înființarea *LRDG*, structură care avea să pună la loc de cinste deprinderi precum capacitatea de întreținere a echipamentului, orientarea în teren și primul ajutor medical, dar și necesitatea unei planificări riguroase, dublată de echipamente fiabile.

În opinia autorului, deși standardele primelor două tipuri de misiuni au ajuns extrem de ridicate odată cu dezvoltarea acestora și verificarea practică a conceptelor teoretice, acestea nu sunt atât de diverse și probabil de provocatoare precum cele ale misiunii-cheie a Forțelor de Operațiuni Speciale – *Lupta Neconvențională*. Organizarea, instruirea, echiparea și consilierea forțelor locale pentru desfășurarea de operațiuni militare sau paramilitare au reprezentat obiectivele primordiale ale *Special Operations Executive (SOE)* britanic și *Office of Strategic Services (OSS)* american, încă din timpul celei de-a doua conflagrații mondiale.

SOE, înființată la 22 iulie 1940 de către Cabinetul de Război Britanic, avea drept scop „coordonarea tuturor acțiunilor, prin subversiune și sabotaj, orientate împotriva inamicului din afara teritoriului”, prin infiltrarea, de cele mai multe ori prin parașutare, a unor echipe denumite „Jedburghs”, capabile să înarmeze rezistențele locale și să le coordoneze acțiunile îndreptate pentru obținerea unor avantaje tactice în favoarea Aliaților. Omologii americani au pus în valoare structura multi-etnică a SUA, dezvoltând un concept propriu, de „Grupuri Operaționale”, prin utilizarea cetățenilor americani de diferite etnii care dețineau deprinderile lingvistice necesare adaptării la specificul local. Pe timpul desfășurării războiului, succesul obținut în operațiuni de *SOE* și *OSS* a confirmat necesitatea și eficiența celei de-a treia misiunii-cheie a Forțelor de Operațiuni Speciale. Astfel, evoluția acestor două tipuri de forțe în variantă americană și britanică post-război a cunoscut o specializare a subunităților pe ultimele două misiuni, ambele fiind capabile să execute și operațiuni de *Acțiune Directă* la scară redusă.

Sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial a însemnat renunțarea la multe dintre structurile de forțe speciale, ale căror resurse umane fie au trecut în rezervă, fie au fost transferate în cadrul altor structuri (cazul *CIA*, succesoare civilă a *OSS*). Conștientizarea amenințării reprezentate de Uniunea Sovietică a determinat decidenții politici americani să activeze în anul 1952 *Grupul 10 Forțe Speciale (Beretele Verzi)*, având misiuni similare predecesorului *OSS* pentru locații din adâncimea dispozitivului sovietic. În același timp, după ce scosese *SAS* din structura forțelor armate, guvernul britanic reduce la viață această entitate în anii '50, pentru a contracara insurgența malaeziană, folosind experiența acumulată în perioada războiului în îndeplinirea unor misiuni primordiale de *Acțiune Directă* și *Supraveghere/Recunoașteri Speciale*.

În România, istoria parașutiștilor – adevărații precursori ai Forțelor pentru Operațiuni Speciale – începe la 10 iunie 1941, când lua naștere prima companie de parașutiști, sub comanda locotenentului Ștefan Șoverth, care a reprezentat baza viitorului batalion înființat în 1942. Caracterul de noutate al acestui tip nou de unitate a generat însă și primele diferențe conceptuale, diferite personalități militare ale vremii încercând să o resubordoneze Regimentului de Gardă, scoțând-o astfel din organica Aeronauticii Militare. Proiectul din decembrie 1943 de constituire a unui Corp de Parașutiști Militari, având unități luptătoare și un Centru de Instrucție în componere nu a fost realizat din cauza evoluției evenimentelor politico-militare ulterioare⁵. Primele misiuni oficiale au constat în participarea ca forță de primă intervenție în dispozitivul de siguranță al Bucureștilor, însă pregătirea reală urma tipicul constituirii de comandouri de dimensiuni reduse. Până la sfârșitul războiului, însă, subunitățile de parașutiști nu au executat decât misiuni de apărare a capitalei și de protecție a unor obiective importante, până când au fost desființate la 1 martie 1945 de către Comisia Aliată de Control.

Tradiția forțelor aeropurtate din România a fost reluată la 1 noiembrie 1950 prin înființarea Batalionului 1 Parașutiști de la Tecuci, transformat în 1952 în Regimentul 246 Aerodesant. Un moment foarte important a fost reprezentat de înființarea la 1 februarie 1958 a Companiei Cercetare Specială, destinată formării viitoarelor subunități de cercetare în adâncimea dispozitivului inamic prin parașutare. Astfel, la 1 martie 1978, batalionul de cercetare din organica regimentului se transforma în Batalionul 404 Cercetare, specializat în desfășurarea unor operațiuni similare celor subscrise primelor două misiunii-cheie prezentate de autorul canadian, reunite sub sintagma „misiuni specifice în adâncimea dispozitivului inamic”.

La 30 noiembrie 1990, în componerea celor trei brigăzi de parașutiști nou înființate au fost constituite nucleele viitoarelor batalioane de misiuni speciale, pregătite pentru îndeplinirea unui spectru mai larg de misiuni, dintre care distingem *Căutarea - Salvarea* (Search and Rescue).

Revenind la studiul inserat de publicația canadiană, în opinia autorului, explicația repar tizării Forțelor de Operațiuni Speciale de către decidenții politici și militari a unor numeroase și diverse misiuni, altele decât cele trei abordate, rezidă în extraordinara capacitate a acestora de a transforma competențele speciale, dezvoltate pentru cele trei misiuni-cheie, în seturi de deprinderi capabile să aducă succesul în alte tipuri de operații. Dincolo însă de imaginea idilică a unor forțe extrem de versatile și de eficiente, specialistul canadian identifică riscul extinderii obiectivelor prin diluarea competențelor. Nivelul înalt de competență profesională se obține în urma unor antrenamente extrem de riguroase și de realiste, uneori aduse la limita suportabilității, și este menținut prin programe periodice de instruire. Astfel, autorul concluzionează că, în situația în care aceste forțe primesc misiuni complementare, îndeplinirea lor ar putea avea un impact negativ asupra nivelului de instruire și de operativitate în raport cu misiunile cheie.

Acestei viziuni i se pot aduce însă critici susținute de argumente conform cărora o operațiune reală prezintă numeroase beneficii în ceea ce privește nivelul de instruire, net superioare din punct de vedere calitativ și cantitativ în raport cu un antrenament, indiferent de gradul de realism urmărit. În acest sens, semnificativ este exemplul operațiunilor subscrise misiunii de *Luptă Neconvențională*, care nu pot fi executate decât în cazul unui conflict declarat între statul generator al forței și o altă entitate, situații extrem de rare. În același timp, însă, una dintre misiunile colaterale, *Apărarea Internă în Afara Granițelor* (Foreign Internal Defence), permite militarilor din cadrul Forțelor de Operațiuni Speciale să desfășoare operațiuni similare celor de *UW*, pe timp de pace, în contexte variate, fapt care prezintă avantaje evidente pentru formarea deprinderilor necesare instruirii altor forțe (militare sau paramilitare).

¹ Conform unor surse neoficiale, Forțele Speciale israeliene au desfășurat 27 de misiuni în teritoriul libanez în primele 26 de zile de conflict.

² Vezi „Canadian Military Journal” – ediția din primăvara anului 2006.

³ Vezi „Revista de Istorie Militară” nr. 4-5/2005, pp. 53-58.

⁴ Documentul care conținea aceste previziuni tactice, „A Special Service Unit”, reușea să convingă conducerea armatei britanice, astfel născându-se reputatul SAS.

⁵ Vasile Soare, *Forțele Speciale. Comandouri aeropurtate în acțiune*, Editura Ziua, București, 2002.

SPECIAL OPERATIONS FORCES. A NORTH AMERICAN PERSPECTIVE

Given the emerging relevance of the Special Operations Forces in the recent asymmetrical conflicts, the original article provides a historical approach of their core missions: Direct Action, Special Reconnaissance and Unconventional Warfare, but also a criticism on their secondary tasks. Highlighting the special abilities and the organizational culture which make these forces “special” and increasingly needed nowadays, major Tony Balasevicius – member of Canadian Royal Military College, whose ideas, published in the Spring 2006 Canadian Military Journal/Revue Militaire Canadienne, are commented upon by the author – is providing a better understanding of the evolution of SOF, from ad-hoc created units to autonomous entities, capable of filling the gaps between the rigid military ethos and the politically driven fight against the new risks and threats.

Covering almost the same period of developing the concept of SOF, these lecturer notes bring also in attention an interesting historical itinerary of the Romanian paratroopers – the main pool for the new Special Operations Forces – together with a different point of view on the necessity for secondary missions in a rampant changing security environment.

„OSTPOLITIK”-UL

Dr. MIHAIL E. IONESCU, *Die Auswirkungen der Ostpolitik auf die rumänische Innen-und Außenpolitik (Impactul politicii răsăritene a RFG asupra politicii interne și externe a României, 1967-1974)*, *Deutsch-polnisches Jahrbuch 2005*, Warschau, 2006 (Anuarul Institutului de Studii Politice al Academiei din Polonia)

Începând cu a doua jumătate a anilor '60, ofensiva diplomatică a guvernului de la Bonn vizând elaborarea noilor strategii de politică externă, relativ la țările aparținând blocului comunist, a consacrat procesul de destindere ca dimensiune definitorie a securității internaționale în perioada Războiului Rece. Politică răsăriteană – așa numita „Ostpolitik” (concept folosit cu precădere de literatura de specialitate occidentală) –, inițiată și promovată de cancelarul vest-german Willy Brandt, a marcat în mod radical dinamica relațiilor Est-Vest și a contribuit, în mod decisiv, la sfârșitul dramatic al comunismului de la sfârșitul anilor '80.

Studiile dedicate acestei problematice au dobândit o amploare considerabilă în ultimii ani, iar abordările sunt dintre cele mai diverse, demonstrând amplitudinea interesului pentru o perioadă istorică încă insuficient cunoscută.

Studiile dedicate acestei problematice au dobândit o amploare considerabilă în ultimii ani, iar abordările sunt dintre cele mai diverse, demonstrând amplitudinea interesului pentru o perioadă istorică încă insuficient cunoscută.

O astfel de apariție editorială, pe care dorim să o semnalăm, este *Deutsch-polnisches Jahrbuch 2005*, Warschau, 2006 (Anuarul Institutului de Studii Politice al Academiei din Polonia), publicat în limbile germană și polonă. Lucrul reunește 14 studii aparținând unor istorici și cercetători consacrați din Polonia, Germania, Cehia, Ungaria și România. Autorii abordează Ostpolitik-ul din perspective diferite și pe baza unor bogate surse documentare: conceptul de politică răsăriteană, amploarea și natura ofensivei diplomatice a Republicii Federale Germania pe direcția Est, reacțiile statelor comuniste în fața noii orientări a guvernului federal, dinamica relațiilor Est-Vest sub impactul noii strategii politice a Bonnului etc.

O perspectivă românească asupra acestei problematice este oferită de studiul istoricului dr. Mihail E. Ionescu intitulat *Die Auswirkungen der Ostpolitik auf die rumänische Innen-und Außenpolitik (Impactul politicii răsăritene a RFG asupra politicii interne și externe a României, 1967-1974)*. Se poate spune, fără a se exagera, că analiza autorului se constituie într-un efort de pionierat în istoriografia românească dedicată acestui subiect, fiind un prim demers de cercetare științifică și documentară elaborată, bazată pe studierea unor documente inedite din Arhivele Ministerului Afacerilor Externe și Arhivele Naționale Istorice Centrale.

Studiul este structurat pe trei mari capitole, în măsură să ofere o imagine cuprinzătoare asupra impactului Ostpolitik-ului în politica externă și internă românească. Primul dintre ele se ocupă de impactul acestei politici noi a Germaniei federale și modul în care conducerea comunistă a interpretat-o, a evaluat-o și a reacționat la ea. Cel de-al doilea capitol se referă la sectorul economic, apreciat la București drept prioritar în relațiile cu Germania federală, și la cele conexe acestuia, precum și la chestiuni legate de minoritatea germană din România. În sfârșit, al treilea capitol oferă unele concluzii preliminare la un capitol de istorie contemporană aflat într-o fază incipientă a cercetării lui.

Lucrarea istoricului dr. Mihail E. Ionescu oferă o analiză comprehensivă, riguros documentată, a acțiunilor diplomatice legate de Ostpolitik întreprinse de conducerea de la București și confirmă amploarea inițiativelor românești – dovezi neîndoielnice ale faptului că Bucureștii au perceput importanța pe care această direcție, asumată de Republica Federală Germania, a avut-o în politica continentală.

O NOUĂ IZBÂNDĂ EDITORIALĂ ÎN PARTENERIAT

Cooperarea științifică dintre **Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară** și **Serviciul Istoric al Apărării** din Franța a dat roade și în anul care s-a încheiat, prin editarea, la Paris, a unui număr special, franco-român al „Revue Historique des Armées”. Consecrată analizei relațiilor militare franco-române de la Napoleon I până în zilele noastre, publicația Serviciului Istoric al Apărării se deschide cu un editorial al redactorului șef, colonelul Frédéric Guelton, intitulat sugestiv *Nouveaux partenaires et vieux alliés!* Cele zece studii (cinci ale cercetătorilor francezi și cinci ale colegilor români) supun examenului critic două secole de interferențe politico-militare româno-franceze. Primul dintre ele, *Perspectives franco-roumaines* semnat de Catherine Durandine, constituie un tablou general al colaborării bilaterale în care, după opinia autoarei, se disting două nuanțe: una romantică și pozitivă, caracteristică anilor 1840 și alta marcată de neînțelegeri și decepții, când Franța, în declin, avea să se bucure de mai puțină dragoste din partea României. De cealaltă parte, România „eliberată” de către Uniunea Sovietică a fost uitată de Franța. Politica europeană a generalului de Gaulle, care vizitează România în

1968, relansează interesul Parisului pentru București, interes accentuat după căderea regimului comunist, dar insuficient susținut astăzi, când România a devenit membru deplin al NATO și s-a integrat în Uniunea Europeană.

Celelalte studii ale cercetătorilor francezi se referă la sistemul de fortificații al Bucureștilor la sfârșitul secolului al XIX-lea (Jean François Per not); relațiile navale franco-române în anii 1919-1928 (Patrick Boureille); rolul României și al Poloniei în politica externă a Franței, vizavi de URSS în perioada interbelică (Frédéric Dessberg); activitatea atașajilor militari francezi în România, între anii 1948-1975 (maior Christophe Midan) și alternează cu cele semnate de istorici din România: *Relations politiques et militaires entre la France et les principautés de Transylvanie, de Valachie et de Moldavie* (dr. Sergiu Iosipescu), *La mission militaire française dirigée par les frères Lamy* (conf. univ. dr. Maria Georgescu), *L'influence de la doctrine militaire française sur l'évolution de l'armée roumaine (1878-1940)* (dr. Petre Otu), *Les relations franco-roumaines de 1938 à 1944* (general-maior (r) dr. Mihail E. Ionescu); *Entre suspicion et confiance – les relations franco-roumaines dans les premières décennies de la guerre froide* (Șerban Pavelescu). Lor li se adaugă câte o prezentare relevantă a Muzeului Militar Național din București și a Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară.

Toate studiile sunt însoțite de o iconografie excepțională, aduc o bogăție de informații și, mai ales, se bucură de o interpretare originală. Edițiile speciale ale „Revistei de Istorie Militară” și ale „Revue Historique des Armées”, prefigurează apariția, în 2007, la Paris, a unui volum realizat împreună cu partenerii francezi, intitulat „*Napoleon al III-lea și românii*”.

Izbânzile editoriale româno-franceze din acest an, ca și cele care urmează, reprezintă expresia unei colaborări științifice internaționale fructuoase, o contribuție notabilă la dezvoltarea relațiilor internaționale ale Armatei României.

Comandor (r) GHEORGHE VARTIC

MASĂ ROTUNDĂ: „90 DE ANI DE LA INTRAREA ROMÂNIEI ÎN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL”

Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară a organizat, în ziua de 14 noiembrie 2006, la Cercul Militar Național, masa rotundă cu tema: „90 de ani de la intrarea României în Primul Război Mondial”.

Manifestarea a reunit, alături de cercetători ai instituției organizatoare și ai Institutului de Istorie „Nicolae Iorga”, cadre didactice universitare din Universitățile București și Pitești, Universitățile „Spiru Haret”, „Nicolae Titulescu”, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, arhiviști și muzeografi din Serviciul Istoric al Armatei, Muzeul Militar Național, întrunind aproape 40 de specialiști în problematica Primului Război Mondial.

Dezbaterea s-a concentrat asupra aspectelor politice și militare, interne și externe ale intrării României în marea conflagrație, fiind puse în evidență noi interpretări și documente.

Au fost analizate patru probleme: *intrarea României în Primul Război Mondial – balansare/aliniere; dilema strategică privind ofensiva peste Carpați sau peste Dunăre; comandamentul superior al armatei române în campania din anul 1916; societatea românească și operațiunile din toamna anului 1916 – stări de spirit și atitudine.*

La primul punct al dezbaterii au ieșit în evidență două perspective diferite de apreciere a deciziei României din august 1916. Prima, susținută de moderatorul acestei secțiuni, lectorul univ. dr. Andrei Miroiu, care a încercat să privească opțiunea statului român prin prisma teoriei relațiilor internaționale și să o raționalizeze în funcție de anumite criterii, unul dintre cele mai importante fiind raportul cost/beneficiu. Cealaltă perspectivă, care poate fi denumită tradițională, a fost și este susținută de istorici. Aceștia au acces, de regulă, la sursele primare și sunt mai atenți la unele detalii și mai rezervați față de încercările de teoretizare a faptelor istorice, fapt care implică un anumit reductionism.

Față de intrarea în prima conflagrație mondială, clasa politică a fost divizată. Marea majoritate a oamenilor politici, în frunte cu prim-ministrul Ion I.C. Brătianu, înclina către Antantă. În schimb, unii politicieni de orientare conservatoare se pronunțau în favoarea Puterilor Centrale.

După opinia generalului-maior (r) dr. Mihail E. Ionescu a evidențiat, cu argumente, ezitățile prim-ministrului Ion I. C. Brătianu, au dus la pierderea unor momente extrem de favorabile pentru intrarea României în război – septembrie 1914, mai 1915, iunie 1916. În cele din urmă, presiunile ultimative ale Rusiei, la care s-a raliat și Franța, au determinat ca premierul român să accepte ieșirea țării din neutralitate. Pe lângă presiunile ultimative, decizia de intrare în război a mai fost motivată și de acceptarea, de către marile puteri ale Antantei, a condițiilor puse de București, respectiv unirea Transilvaniei, Banatului și Bucovinei cu România.

La mijlocul lunii august 1916, România s-a confruntat și cu o dilemă strategică, respectiv direcția loviturii principale. În timpul tratatelor, marile puteri ale Antantei au avansat propunerea ca armata română să atace în sud, Bulgaria fiind un adversar compatibil. În plus, ofensiva armatei române s-ar fi coroborat cu aceea a armatei franco-engleze de la Salonic, condusă de generalul Maurice Sarrail. Dar, corpul expediționar aliat din zona Salonic nu avea capacitatea de a declanșa o ofensivă de amploare, scopul plasării lui în această zonă fiind altul – asigurarea unei prezențe Aliate în zona Strâmtoarelor Mării Negre la sfârșitul conflagrației.

A treia temă discutată în cazul mesei rotunde s-a referit la organizarea și funcționarea comandamentului superior al armatei române în campania din toamna anului 1916. Au fost evidențiate neajunsuri majore de concepție și execuție, cum ar fi: organizarea defectuoasă a Marelui Cartier General și a comandamentelor de armată; concentrarea armatelor la nord și vest de Carpați; modificarea planului de campanie, după eșecul de la Turtucaia; schimbările dese la nivelul comandanților de armată, corpuri și divizii etc. Toate acestea au reprezentat o cauză majoră a înfrângerilor militare din primele luni de campanie.

A patra secțiune a dezbaterilor a fost dedicată modului cum societatea românească a receptat declanșarea războiului și apoi desfășurarea operațiilor. Discuțiile au relevat că intrarea României în conflict a fost privită de un segment important al opiniei publice românești cu mult entuziasm, mulți apreciind că va fi o campanie ușoară, similară celei din 1913 împotriva Bulgariei.

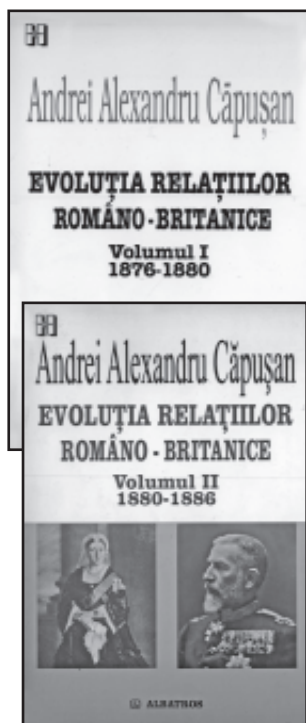
Ulterior, după bătălia de la Turtucaia, starea de spirit s-a schimbat radical, iar pe fondul înfrângerilor pe front s-a declanșat „procesul răspunderilor”, al nepregătirii țării și armatei pentru marea confruntare. Această problemă va fi dezbătută în anii 1919-1921, fără a se ajunge la soluții care să ducă la pedepsirea vinovaților și la însănătoșirea radicală a climatului public.

În cadrul manifestării, lectorul univ. dr. Andrei Miroiu a opinat ca autoritățile s tatului român (Ministerul Apărării, Președinția) să avanseze, post-mortem, la gradul de mareșal al României, pe generalul francez Henri Mathias Berthelot, șeful Misiunii Militare Franceze în România (1916-1918).

Mai mulți participanți au propus publicarea dezbaterilor din cadrul mesei rotunde și extinderea unui asemenea gen de manifestări. De asemenea, s-a convenit ca Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară și Comisia Română de Istorie Militară să inițieze un program de cercetare a participării României la Primul Război Mondial, urmând exemplul Institutului de Istorie Militară din Germania, care a lansat deja un proiect având ca temă 100 de ani de la izbucnirea mării conflagrații.

REDACTIA

ANDREI ALEXANDRU CĂPUȘAN, **Evoluția relațiilor româno-britanice**, Editura Albatros, București, vol. I (1876-1880), 2003 și vol. II (1880-1886), 2006.

Tematica abordată, cea a evoluției relațiilor româno-britanice, analizează doar evenimentele dintr-o mică perioadă de timp, dar beneficiază de o bogăție și varietate a informațiilor, astfel încât lucrarea se prezintă în două volume. Tomurile cuprind evoluția raporturilor dintre Marea Britanie și Țările Române și, apoi România, până la redeschiderea Chestiunii Orientale (1875-1876), urmând apoi Războiul ruso-român-otoman, pacea de la San Stefano și Congresul de la Berlin – considerat momentul încheierii Crizei Orientale – recunoașterea independenței României de către Marea Britanie, proclamarea Regatului României, Problema Dunării, consolidarea relațiilor comerciale prin cele două tratate din 1880 și 1886. Astfel, la sfârșitul perioadei studiate, Marea Britanie ocupa locul I la exportul și importul României. Între cele două țări nu au existat stări conflictuale sau situații litigioase sau tensionate. Dimpotrivă, în funcție de interesele britanice, guvernării de la Londra au sprijinit România în momentele când aceasta se afla situații tensionate, în special cu Rusia, dar și cu Austro-Ungaria.

Analizând dinamica relațiilor politico-diplomatice, comerciale, dar și militare și culturale dintre România și Marea Britanie (1878-1886), autorul a fructificat un bogat material inedit. Astfel, a consultat 30 de role de microfilm, existente în Fondul „Microfilme Anglia” din Arhivele Naționale ale României, conținând în special rapoartele lui Sir William Arthur White, ultimul consul general și, din 1880, primul trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Marii Britanii la București. Extrem de utile se dovedesc documentele existente în Arhiva Ministerului Afacerilor Externe al României și, de asemenea, cele din Biblioteca Academiei Române (secția Manuscrise) și din Biblioteca Națională a României (fondul Brătianu).

Izvoarele, în special cele inedite, dar și cele editate, fac din aceste două volume o lectură foarte atrăgătoare, răsplătind efortul deosebit de documentare al autorului, cât și elaborarea și redactarea îngrijită a lucrării, ce cuprinde informații și interpretări de mare interes.

MIRCEA SOREANU

MIHAI CHIRIȚĂ, Căpitan comandor (r), **Amintiri din război și prizonierat. Fapte și oameni**, Editura SITECH, Craiova, 2005

La venerabila vârstă de 91 de ani, colaboratorul nostru drag, căpitan-comandorul (r) Mihai Chiriță, un neobosit istoric militar, își publică amintirile din război și din prizonieratul în URSS.

Lucrarea reprezintă o culegere de articole cu caracter militar, apărute după 1989 în mai multe publicații, printre care și „Revista de Istorie Militară”.

Cartea cuprinde capitole care stârnesc și astăzi curiozitatea iubitorilor istoriei marinei, precum: „Drama Marinei Române după 23 august 1944”, „Prizonier de război în Uniunea Sovietică”, „Incredibila reușită a evacuării trupelor din Crimeea”, „Contraamiralul Horia Macellariu”, „Ziua neagră a Marinei Române, Constanța, 5 septembrie 1944”, „Portret: 90 de ani de viață” ș.a.

În concluzie, o lucrare incitantă, extrem de interesantă, scrisă într-un stil elegant și precis, care cuprinde multă informație, dar și experiența de viață a unui distins ofițer de marină și, în același timp, a unui valoros istoric militar.

MIRCEA SOREANU

Dr. MARIAN MOȘNEAGU, **Politica navală postbelică a României (1944-1958)**, Editura MICA VALAHIE, București, 2005

Subiectul abordat de autor – cunoscut și apreciat pentru studiile și monografiile publicate referitoare la istoria Marinei Române – reprezintă unul de mare interes. Această valoroasă contribuție științifică, pornind de la utilizarea unei bogate literaturi de specialitate și cercetarea intensă a arhivelor militare și diplomatice românești, are meritul de a constitui prima tratare unitară a acestei tematici în istoriografia națională.

Sintetizând toate aspectele temei cercetate, volumul integrează istoria națională în cea universală, ocupându-se de perioada Războiului Rece și de urmările acestuia asupra Marinei Române.

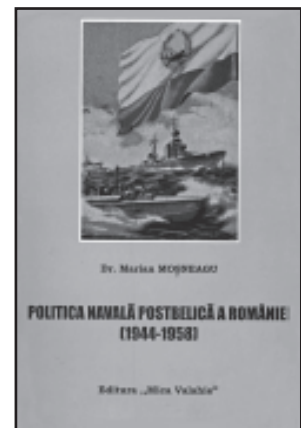
Îmbinând armonios analiza cu sinteza, autorul reliefează intercondiționalitatea între factorii geopolitici economici și militari în cadrul relațiilor internaționale. Între capitolele volumului remarcăm: „Marina Română de la armistițiul la tratatul de pace”, „Evoluția structural-docrinară a Marinei Militare Române între anii 1948-1958”, „Prioritățile Marinei Comerciale Române” în aceeași perioadă, „Interferențe geopolitice și concepte de securitate în spațiul fluvial-maritim românesc” ș.a.

Autorul a evidențiat rolul forțelor navale și fluviale, misiunile diferitelor unități navale, de artilerie de coastă, hidroaviație, infanterie marină etc. și activitatea Comisiei Aliate de Control – în fapt, sovietică.

Sunt subliniate drama Marinei Române, capturile Armatei Roșii în cadrul flotei militare și comerciale, epurările cadrelor, politizarea și implicarea PCR în restructurarea flotei, aspecte din integrarea României în structurile Tratatului de la Varșovia ș.a.

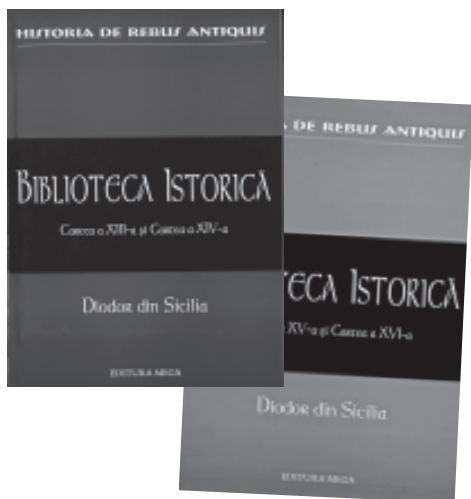
În domeniul relațiilor internaționale sunt analizate clauze din Tratatul de Pace de la Paris (1947), regimul navigației pe Dunăre și Marea Neagră, istoricul și statutul actual al Insulei Șerpilor, retragerea trupelor sovietice din România (1958). Sunt, de asemenea, tratate amănunțit pregătirea și formarea personalului Marinei Militare în spiritul ideologiei vremii.

Această lucrare de referință pentru istoriografia militară românească finalizează în chip fericit o cercetare temeinică – teza de doctorat pe care căpitan-comandorul Marian Moșneagu a susținut-o la Universitatea din Craiova –, constituind o valoroasă contribuție științifică în domeniul analizei și evaluării politicii navale postbelice.

MIRCEA SOREANU

DIODOR DIN SICILIA, **Biblioteca istorică**, adaptare din limba franceză, note și tabel cronologic de VALENTIN MARIN, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2005

În colecția „*Historia de rebus antiquis*” au apărut în anul 2005 două volume având ca autor un mare istoric al antichității, Diodor din Sicilia, primul conținând *Cartea a XIII-a și Cartea a XIV-a*, iar al doilea *Cartea a XV-a și Cartea a XVI-a* din lucrarea „*Biblioteca istorică*”.

Ediția este îngrijită de colegul nostru, Valentin Marin, un specialist în istoria veche, pasionat de arheologie și de studiul izvoarelor datând din antichitate. Este unul dintre puținii cercetători români ai artei militare care s-au dovedit a avea o preocupare constantă – istoria antică. Eforturile sale s-au dovedit rodnice, completând în mod fericit, pentru iubitorii de istorie, fragmentele din opera ilustrului autor, care au fost deja publicate în limba română.

Se cuvine tot respectul pentru editarea unor izvoare, care ne necesită o muncă pe care numai un om de suflet o poate duce la bun sfârșit, și care îmbogățește sursele de documentare, atât pentru istorici, cât și pentru iubitorii de istorie.

MIRCEA SOREANU

CRISTIAN TRONCOTĂ, **Torționarii. Istoria instituției Securității regimului comunist din România (1948-1964)**, Editura ELION, București, 2006

O istorie care ne doare, în primul rând pe noi, ca români, dar pe care va trebui cu toții să ne-o asumăm – astfel exprimă laconic esența cărții sale autorul, reputat cercetător al acestei problematice.

Lucrarea reprezintă o sinteză a unor numeroase documente studiate – editate și inedite – lucrări memorialistice, studii, articole prezentând fapte, momente și persoane care au marcat evoluția Securității regimului comunist din România. Perioada studiată (1948-1964) reprezintă o epocă a atrocităților și a bunului plac a ocupațiilor și a uneltelor acestora. Corespunde procesului sovietizării țării și perioadei cele mai dure din Războiul Rece.

Capitolele cărții, care a necesitat un efort impresionant de documentare, tratează primele structuri ale acestei instituții cu preponderent caracter represiv, politica de cadre și rolul sovieticilor, mijloace, tehnici și mentalități, poliția politică represivă (*„fenomenul Pitești”*, Canalul, poliția politică în armată, *„abaterile”* lucrătorilor din Miliție etc.), activitatea de informații, contrainformații și contraspionaj a organelor de securitate (criza iugoslavă, serviciile de informații și

România, acțiuni de spionaj și contraspionaj, evenimentele din 1956, naționalismul și revizionismul maghiar, Grupul „Z”, acțiunile de pedepsire și replica occidentalilor etc.). Cartea mai conține un număr de 12 documente evocatoare pentru activitatea Securității în acea perioadă, o bibliografie și un indice extrem de utile.

Autorul oferă celor pasionați de istoria recentă o lucrare cu un subiect incitant, bine documentată, după un efort de cercetare lăudabil, care reconstituie cu acribie un trecut dureros, reprezentat de istoria Securității regimului comunist din România.

MIRCEA SOREANU

CONTENTS

• 90 Years since Romania entered the WWI	
- War and Alliances – August 1916 – <i>ANDREI MIROIU</i>	1
- The Romanian Political Stage in Front of a Geopolitic Dilemma – <i>Conf. Univ. Dr. MARIA GEORGESCU</i> ..	9
- Romanian Army's Headquarter in the Campaign of Autumn 1916 – <i>PETRE OTU</i>	18
- Bessarabian Generals and Officers – Participants in the First World War – <i>Major Dr. ANATOL LEȘCU, Republic of Moldova</i>	27
- Octavian Goga: Notes from our War Days – <i>PETRE OTU</i>	32
- Romanian Territorial Problems in the Discussion of the Great Powers (1914-1918) – <i>Colonel Prof. Univ. Dr. ION GIURCĂ</i>	43
- The Allies' Institutionalized Propaganda in the First World War – <i>Colonel CĂLIN HENTEA</i>	48
- The New Political and State Reality in the Balkans after the First World War – <i>Colonel (r) dr. ALEXANDRU OȘCA</i>	53
• The History of the Cold War	
- Stalin's Arming Decision – <i>Dr. GERHARD WETTIG, Germany. Translation: MARIA MIHĂILĂ</i> <i>MARIA MIHĂILĂ</i>	60
• Disclosures	
- With General Dietrich von Choltitz on the Battlefields of the World War II (I) – <i>EMANUEL ANTOCHE, France</i>	65
• The History of the World and the World History	
- The Saga of the „Flying Tigers Escadrile” – <i>Dr. ANDREI CĂPUȘAN</i>	72
• Reflection. Opinions. Controversies	
- The Problem of the Albanian Ethnic Origin: some Viewpoints – <i>Dr. ALEXANDRU MADGEARU</i>	77
• Military Archaeology	
- Princely Halberd of Ceremony – <i>Dr. IONIȚĂ-DUMITRU BISTRIȚA</i>	81
• Lecture Notes	
- Transformation of the Canadian Forces – <i>Lieutenant-Colonel LAURENȚIU CRISTIAN DUMITRU</i>	82
- Special Operations Forces. A North American Perspective – <i>Captain DARIE-MIRCEA DAȘU</i>	87
• News Reviews – <i>CARMEN RÎJNOVEANU, Commander (r) GHEORGHE VARTIC, MIRCEA SOREANU</i>	91

COPERTA I: Suveranii Carol I și Ferdinand I și-au dorit, deopotrivă, o Românie întregită. I-a fost dat celui de-al doilea rege al României s-o înfăptuiească (*Picturi de Valentin Tănase*)

COPERTA a IV-a: Ziua Națională a fost onorată, și în acest an, cum se cuvine de Armata României

- GHEORGHE VARTIC, redactor-șef
- dr. MIRCEA SOREANU, redactor
- LIVIA MANOLE, corector
- MARIANA BĂHNĂREANU, culegere computerizată
- ADRIAN PANDEA, coperta, ELENA LEMNARU, tehnoredactare computerizată
- Responsabil de număr: dr. MIRCEA SOREANU

Adresa redacției: strada Constantin Mille nr. 6, cod 010142, București, sector 1,
telefon: 3157827, telefax: 004021-3137955
www.ispaim.ro

Tiparul executat la Centrul Tehnic Editorial al Armatei sub comanda nr. 1183/2006

B 00136/162/15.12.2006

